

International Center for Economic Growth

Európai Központ

A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOK
NÖVEKEDÉSI LEHETŐSÉGEI ÉS
HATÁSA A MAGYAR GAZDASÁGRA,
VÁLLALATI SZEKTORRA

Nemzeti Fejlesztési Hivatal részére

2004.

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Az elmúlt évtizedben Magyarország és a Balkán – különösen a nyugat-balkán országok – között fennálló gazdasági kapcsolatok lényegesen lassabban fejlődtek, mint akár az EU tagállamokkal, akár a többi KKE átalakuló országgal kialakított kapcsolatok. Tulajdonképpen a '90-es években a Balkán nyugati felén, főként a poszt-jugoszláv tagállamok területén kialakult konfliktusoknak köszönhetően Magyarország számára a kétoldalú kapcsolatokban a legtöbb balkáni ország esetében inkább a kül-, illetve biztonságpolitikai vonulatok voltak jellemzőbbek, mintsem a gazdaságpolitikai aspektusok.

Ez a helyzet ugyanakkor változni látszik, hiszen az új évezredre a Balkán összes országában – legalábbis úgy tűnik, hogy – megkezdődött a stabilizáció korszaka, és egy átmeneti, konfliktusokkal teli periódus után megkezdődhet a gazdasági szerkezet átalakítása, illetve az európai integrációs folyamat. A stabilitás növekedésének mi sem jobb bizonyítéka, mint az, hogy néhány hónapja Bulgária és Románia is a NATO tagjává vált, s mellettük három másik ország – Albánia, Horvátország és Macedónia - is jelezte a térségéből, hogy tagja kíván lenni az észak-atlanti katonai szervezetnek.

E tanulmány avval foglalkozik, hogy várhatóan milyen irányba fejlődnek ezek a délkelet-európai gazdaságok, mik azok a várható nehézségek, amellyel szembe kell nézniük. Míg a „sikeresebb” KKE országokban a fellendülés az évtized első harmadát követően megindult, addig a balkán országokban a visszaesés általában közel fél évtizeddel tovább tartott, mely nagyrészt a régióban zajló konfliktusoknak köszönhető, amely távol tartotta e piacoktól a külföldi tőkét, ami az „éllovas” átalakuló országokban igen jelentékenyen járult hozzá a gazdasági szerkezetváltáshoz és a gazdasági fejlődés dinamikus megindulásához. Emiatt a gazdasági szerkezetváltás lassabban haladt, a korszerűtlen termelés egy jelentős része megmaradt, illetve fokozatosan tönkre ment és a helyét nem váltotta fel semmi. Mindezeknek köszönhető, hogy a balkán országokban a '90-es években nem sikerült elérni a rendszerváltás előtti GDP szintjének 90%-át sem, vagyis az évtized egészét tekintve egyfajta divergencia zajlott le mind az Európai Unió tagállamaihoz, mind a sikeresebb KKE országokhoz viszonyítva. A legnagyobb vesztes Szerbia és Montenegró, ahol a GDP reálértéken alig haladja meg az 1990-es szint felét.

Bár az egy főre jutó GDP nem feltétlenül tükrözi az adott ország gazdaságának fejlettségét, mégis esetünkben érdemes megjegyezni, hogy míg Horvátország egy főre jutó GDP-je – vásárlóerő-standardon (PPS) – közel 10.000 euró és evvel az újonnan csatlakozott EU-tagállamokéval van közel egy szinten, addig Albánia, Bosznia-Hercegovina vagy Szerbia és Montenegró ezen értéke mindössze a horvát érték harmada. A két szélső érték közé tehető Bulgária, Románia és Macedónia, melyeknél az egy főre eső GDP (PPS-en számítva) a horvát érték fele-kétharmada.

Pozitívként értékelhető, hogy abban az időszakban, amikor az EU gazdaságának növekedési üteme előbb visszaesett, majd stagnált, és a KKE országok lendülete is jelentősen csökkent, a balkán országok többsége 4-5%-os növekedésre volt képes az elmúlt néhány évben. Igaz, ez többnyire a belső kereslet élénkítésén alapult, hiszen a stagnáló világgazdasági környezet az elmúlt időszakban alacsony külső keresletet indukált, ezért ezek az országok belső erőforrásaikra támaszkodva tudtak ilyen ütemben növekedni az elmúlt egy-két évben.

Ennek az lett a következménye, hogy a legtöbb országban megnőtt az importkereslet, amin keresztül az áruforgalmi mérleg jelentősen romlott, és több helyen is elérte a külkereskedelmi

mérleg deficitje, amely sok esetben elérte a GDP 20-30%-át is. Ennek köszönhetően a folyó fizetési mérleg egyenlege is deficitessé vált, de nem olyan súlyos mértékben, mint várnánk, hiszen ezen országokban fontos bevételi forrást jelent a turizmus (Horvátország, Bulgária), illetve a viszonzatlan átutalások (elsősorban Bosznia-Hercegovina).

Az új évezredre a konfliktusok fokozatosan veszítettek jelentőségükből, és nőtt a régió stabilitása. Erre jó jelzőszám, hogy a külföldi tőke rendkívül dinamikusan növekedett, és az 1999-es értékhez képest 2003-ra több mint másfélszeresére nőtt a térségbe irányuló éves külföldi közvetlen tőkebefektetések nagysága. A hagyományosan „tőkevonzó” országok – Bulgária, Horvátország és Románia – mellé felzárkózott Szerbia és Montenegró is, mely négyes esetében az évi beáramló FDI értéke 1-1.5 milliárd euró körül mozog. A külföldi tőke értékének növekedése természetesen nem csupán a stabilitás növekedésének eredménye, hanem a térségben zajló privatizációs folyamat felgyorsulásának is köszönhető.

A térség munkaerőpiacának egyik sajátossága, hogy igen magas a munkanélküliség, helyenként eléri a hivatalos statisztika a 30-40%-ot. Mivel ezen országok többségében a feketegazdaság igen kiterjedt, ezért a reális érték inkább ennek a fele lehet, a másik fele valószínűleg nem hivatalosan dolgozik. Emellett szintén sajátossága a munkaerőnek, hogy magas a primer szektorban dolgozók aránya, és részarányuk csak igen lassan csökken. A munkaerő ára jóval alacsonyabb a KKE-országokéhoz képest, kivéve Horvátországot. Igaz, ez utóbbi termelékenységére is jócskán meghaladja a többi délkelet-európai államét.

Az infláció általában nem probléma ezekben az államokban, hiszen többnyire szigorú monetáris politikát folytatnak, több közülük fixen tartja nemzeti valutája árfolyamát az euróhoz. Mivel az egységes európai valuta erősödött az elmúlt egy-két év során, ez jótékony hatással volt az importált inflációra, így ezekben az országokban többnyire egyszámjegyű az árnövekedés üteme. Egyedül Romániában van még mindig kétszámjegyű infláció, ami nagyrészt az alkalmazott árfolyam-politikának köszönhető, amely során folyamatos leértékelést folytatnak a horgonyvalutával szemben az export versenyképessé tétele érdekében.

A költségvetési egyenlegeknek a térségben változó elvárásoknak kell, hogy megfeleljenek. Azok az országok, amelyek valutatanácsot vezettek be, költségvetési egyenlegüket kénytelenek egyensúlyban tartani, amely kétségkívül nagy áldozatot jelent számukra, de többé-kevésbé sikeresen tették ezt az elmúlt években. Több ország számára egy IMF-hitel felvétele egyben azt is jelenti, hogy a Nemzetközi Valutaalap meghatározza a költségvetési politika mozgásterét. Végül pedig az állami beruházások is jelentős terhet rónak a költségvetésre (és az államadósság alakulására), hiszen ez hajtja előre a gazdaságot, de ugyanakkor annak finanszírozása nagy áldozatokkal járhat a későbbiek során.

Nem csupán a gazdasági fejlettséget, de az európai integrációt tekintve is nagy különbségek vannak a balkán országok között. A legelőrehaladottabb stádiumban Bulgária és Románia európai integrációja van, hiszen e két ország immár több mint négy és fél éve megkezdte az uniós csatlakozás előszobájaként számon tartott csatlakozási tárgyalások folyamatát. Románia és Bulgária esetében az Európai Unióhoz – és így hazánkhoz – fűződő kapcsolatát az Európa Megállapodások határozzák meg. Ennek részeként megvalósult az ipari szabadkereskedelem a két térség között, és a jelenlegi céldátum e két ország csatlakozására 2007.

A többi nyugat-balkán országok esetében egy ún. Stabilizációs és Társulási Megállapodást készít elő az Európai Unió. Lényeges különbség, hogy az előbbi országcsoporthoz már megvalósult az ipari szabadkereskedelem, és emellett az EU-támogatások mértéke is magasabb, addig ezen országcsoporthoz esetében a szabadkereskedelem egyelőre egyoldalú az

Unió részéről, emellett a CARDS keretösszege is alacsonyabb, ráadásul ezek az országok jóval távolabb vannak az európai integrációtól, mint az előbbi kettő. A kivételt Horvátország képezi, amely akár még ebben az évtizedben tagja lehet az Uniónak. Horvátországot felfoghatjuk egy „bolygó” államnak is, amely a két csoport között található, és inkább az előrébb tartokhoz történő felzárkózása várható.

A beruházási környezetet vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy lényeges eltérések vannak e tekintetben az egyes országok között. Az új vállalkozás előtt álló nehézségek, illetve annak működése során felmerülő költségek tekintetében – amelyeket a Világbank „Doing Business” mérőszámai alapján vizsgáltunk meg – azt lehet mondani, hogy leginkább a négy nagy ország, Bulgária, Horvátország, Románia és Szerbia és Montenegró a legalkalmasabbak a beruházásra. Ezek közül is kiemelkedik Bulgária és Románia, amelyek különösen vállalkozásbarát országok. Ugyanakkor nem lehet azt mondani, hogy egyetlen ország minden téren a legkedvezőbb befektetési célország, de az összesítés alapján ezen országokat találjuk a legvonzóbbnak.

A vállalati nyereségadókulcsokat vizsgálva azt lehet mondani, hogy igen nagy eltérések vannak a kulcsokat illetően (pl. Republika Srpska 10%, Románia 25%). Azonban nem lehet azt mondani, hogy az alacsonyabb adókulcsok vonzóbbá tennék az azt használó országokat. Éppen ellenkező az összefüggés, azért alkalmaznak relatíve alacsonyabb adókulcsot, hogy ezzel is ösztönözzék a külföldi befektetők beruházásait, hiszen ezekben az országokban általában alacsonyabb a működőtőke-állomány, mint a magasabb kulcsú országokban (pl. Románia vagy Horvátország).

A legtöbb országban gondot okoz az infrastruktúra elmaradottsága. Az utak állapota általában nem megfelelő, emellett az autópálya-hálózat sűrűsége is alacsony. Ez esetben is kivételt képez Horvátország esete, a hol nagyszabású sztrádaépítésbe kezdtek néhány éve, melynek során 150-200 kilométerrel bővül a gyorsforgalmi úthálózat évente. Ez a gyorsirámú fejlesztés azonban - annak ellenére, hogy javítja az ország versenyképességét – nehézségeket okozhat a jövőben, hiszen annak finanszírozása komoly terhet jelent (külső adósság dinamikusan nőtt az elmúlt időszak során (2001 és 2003 között közel másfélszeresére nőtt a nominális adósság értéke), amelynek áldozatul eshet a jövőbeli növekedés dinamikája. Már most látszik, hogy a horvát gazdaság egyre lassabb növekedést produkál.

A politikai kultúrát tekintve a délkelet-európai országok elmaradnak hazánktól, legalábbis a korrupciós indexet vizsgálva mindenképpen. Az Európai Bizottság még a két legelőrehaladottabb európai integrációval rendelkező Bulgária és főként Románia esetében is évről évre visszatérő problémaként jelzi az ezen országokban tapasztalt korrupció magas arányát. A többi délkelet-európai országban ez még súlyosabb problémát jelent.

Ugyanakkor az új évezredre a '90-es évekre jellemző konfliktusok fokozatosan veszítettek jelentőségükből, és nőtt a régió stabilitása. Erre jó jelzőszám, hogy a külföldi tőke rendkívül dinamikusan növekedett, és az 1999-es értékhez képest 2003-ra több mint másfélszeresére nőtt a térségbe irányuló éves külföldi közvetlen tőkebefektetések nagysága.

A fenti folyamat részben annak is köszönhető, hogy a régióban új lendületet kapott a privatizáció melynek köszönhetően 2003-ra rekordot döntött a beáramló külföldi működőtőke értéke. A délkelet-európai országok külföldi működőtőke-állománya több mint 6 milliárd euróval emelkedett az egy évvel korábbihoz képest, így jelenleg már meghaladja a 31 milliárd eurót (összehasonlításképpen, ez valamelyest alacsonyabb Magyarország hasonló értékéhez képest). A „hagyományos” tőkevonzó országokhoz – Bulgária, Horvátország és Románia –

felzárkózott Szerbia és Montenegró is, néhány nagyobb vállalat privatizációja révén 2003-ban.

Magyarország érdeklődése is egyre nagyobb mértékben e régió felé irányult, hiszen számos hazai nagyvállalat vett részt az itteni vállalatok privatizációjában. A magyar kiáramló FDI döntő többségét a nagyvállalatok külföldi privatizációja adta az elmúlt években, de van példa közepes méretű vállalatok zöldmezős beruházásaira is.

A privatizációs folyamat még nem zajlott le, tehát további lehetőség van a magyarországi vállalatok számára, hogy ezekbe a tenderekbe bekapcsolódjanak, az állami tulajdon mérete még mindig óriási, különösen Szerbia és Montenegróban, de Bosznia-Hercegovinában is (hozzávetőleg 50%). De a többi országban is csupán 70% körül mozog.

A beruházási tényezők vizsgálatakor az látható, hogy Magyarország számára a legfontosabb befektetési célországok Románia, Horvátország, Bulgária és Szerbia és Montenegró. Románia elsősorban alacsony bérköltségével, nagy belső piacával, relatíve jó megközelíthetőségével, illetve a nem magas adókulcsok miatt jelent vonzó befektetési területet. Romániában a szolgáltatói szektorban (pl. idegenforgalom, kereskedelem) illetve a feldolgozóipari (főként könnyűipar, de nehézipari ágazatok is, például autóipar, vegyipar) ágazatokban valósulhatnak meg jövedelmező befektetések.

Hosszú távon az várható, hogy mind a beruházásokat, mind a külkereskedelmet tekintve e két ország között valósul meg a legszorosabb gazdasági együttműködés. Ráadásul Románia talán az egyetlen olyan délkelet-európai ország, amely képes követni a KKE-országok fejlődési pályáját. A többi ország növekedése egészen más alapokon nyugszik. Ez jól látszik akkor is, ha összehasonlítjuk a folyó fizetési mérlegek egyenlegét. Egyedül Románia volt eddig képes a KKE-országokhoz hasonló exportdinamika elérésére. Nem utolsó szempont az sem, hogy Románia már néhány éven belül tagja lehet az Európai Uniónak.

Horvátország esetében az ország közelsége, illetve kiváló infrastruktúrája, valamint az ország relatíve nagy egy főre jutó vásárlóereje, ami vonzó lehet a magyar vállalatok számára. Éppen ezért inkább a szolgáltató szektorba (bankszektor, idegenforgalom, kereskedelem) történő beruházások a vonzóak, míg a feldolgozóipari beruházások (kitelepítés) abszolút nem indokoltak magyarországi vállalatok számára, hiszen az nagyjából megegyezik a magyarral. A kiváló infrastruktúra a két ország közötti kereskedelem fejlesztését is megkönnyíti.

Bulgária esetében szintén a dinamikus növekvő vásárlóerő a legfontosabb, Romániához képest gyengébb infrastruktúrával, viszont alacsonyabb adókulccsal rendelkezik. A munkaerő ára nagyjából megegyező. Bulgária esetében – hasonlóan Horvátországhoz - inkább a szolgáltatások szektora az, amit a magyarországi vállalatok kihasználhatnak, kevésbé a feldolgozóipar. Ez utóbbi számára Románia vonzóbb célterület. Külkereskedelem szempontjából kevésbé releváns, mint az előző két ország, de nem szabad elfeledkezni erről a piacról sem.

Végül Szerbia és Montenegró, itt a privatizációs folyamatba kapcsolódhatnak be a magyarországi vállalatok elsősorban. Az ország közelsége, alacsony munkabére és nem túl „szigorú” munkaerőpiaca, illetve alacsony társasági nyereségadói lehetőséget teremtenek a feldolgozóipari beruházásokra is. Érdekes és vonzó lehetőségek vannak például a szerb pénzügyi piacon, illetve a montenegrói idegenforgalmi ágazatban. Mindkettő várhatóan dinamikus fog fejlődni az elkövetkező években.

A másik három kis országban is főként a privatizáció az, amely vonzó lehetőséget teremthet magyarországi tőkebefektetésre. Ezek azonban inkább eseti jellegűek lehetnek. Zöldmezős beruházások számára inkább a többi ország tűnik alkalmasabbnak, hiszen ezen országok lakosság száma alacsony, a munkaerő ára általában magasabb Romániánál, vagy Bulgáriánál.

Esetükben inkább a kereskedelem fejlesztése a fontosabb. Természetesen egyes szolgáltatói ágazatok ezekben az országokban is fontosak lehetnek (bankszektor, távközlés, kereskedelem).

Az exportösztönzés mindenképpen szükséges, hiszen fontos piaca ez a térség hazánknak (különösen a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeinknek). Ugyanakkor számolni lehet a versenytársak egyre intenzívebb megjelenésével, amint a térség egyre stabilabb régióvá válik. Emellett a térség importjának további emelkedése várható, hiszen a gazdaság növekedése várhatóan a legtöbb ország esetében továbbra is elsősorban a fogyasztáson, illetve a beruházásokon fog alapulni. Így a külkereskedelmi mérlegük és azon keresztül a folyó fizetési mérleg csak lassan javul a térségben.

Magyarország alkalmazandó „*Balkán-policy*”-jét illetően 10 pontban foglaltuk össze a legfontosabb stratégiai elemeket, amelyeket hazánk kormányzatának fontos volna megvalósítani ahhoz, hogy Magyarország regionális központtá tudjon válni a Balkán felé, vagyis az Európai Unión belül Magyarország legyen a „híd” a két térség között, amelyből természetesen hazánk is profitálhatna. E 10 pont a következő:

- *A térség nem homogén, így különböző stratégia alkalmazandó az egyes ország-csoportokra*
- *EU-csatlakozás ne terelje el a gazdasági szereplők figyelmét az EU tagállamai felé*
- *Jó kapcsolat fenntartása a térség kormányaival*
- *A magyar kisebbség érdekeinek védelme a környező délkelet-európai országokban*
- *Közös programok a délkelet-európai országokkal*
- *Lehetőség szerint egy „hídszerep” betöltése a Balkán felé, aktív közvetítő szerep az Európai Unió és a térség országai között*
- *Regionális központtá válni a Balkán felé*
- *Ki kell választani azokat a gazdasági szereplőket, akik partnerek lehetnek a regionális központtá válásban*
- *Hazai vállalatok ösztönzése a térségbeli befektetésekre*
- *A Nemzetközi Fejlesztési Együttműködés keretében továbbra is élvezzenek prioritást egyes balkán államok*

TARTALOM

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ.....	2
TARTALOM.....	7
BEVEZETŐ	10
I. A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOK FEJLŐDÉSI TRENDJE	11
ÁLTALÁNOS TENDENCIÁK	11
ALBÁNIA	13
I. GDP ALAKULÁSA.....	13
II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-BEÁRAMLÁS.....	13
III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA.....	14
IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA.....	15
V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA	15
BOSZNIA-HERCEGOVINA	16
I. GDP ALAKULÁSA.....	16
II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-BEÁRAMLÁS.....	17
III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA.....	18
IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA.....	18
V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA	18
BULGÁRIA	20
I. GDP ALAKULÁSA.....	20
II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁS	21
III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA.....	22
IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA.....	22
V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA	23
HORVÁTORSZÁG	24
I. GDP ALAKULÁSA.....	24
II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁS	25
III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA.....	26

IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA.....	26
V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA	27
MACEDÓNIA.....	29
I. GDP ALAKULÁSA.....	29
II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁS	30
III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA.....	30
IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA.....	31
V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA	31
ROMÁNIA	33
I. GDP ALAKULÁSA.....	33
II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-BEÁRAMLÁS.....	34
III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA.....	35
IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA.....	35
V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA	36
SZERBIA ÉS MONTENEGRÓ	38
I. GDP ALAKULÁSA.....	38
II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁS	39
III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA.....	40
IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA.....	40
V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA	41
II. AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A DÉLKELET-EURÓPAI ÁLLAMOK KAPCSOLATA	43
III. A MAGYAR „BALKÁN-POLICY”.....	49
IV. A MAGYARORSZÁGI VÁLLALATOK PIACI LEHETŐSÉGEI.....	52
MAGYARORSZÁG KÜLKERESKEDELME ÉS BERUHÁZÁSAI A DÉLKELET- EURÓPAI ORSZÁGOKBAN	52
„DOING BUSINESS” A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN.....	56
LAKOSSÁG, MUNKAERŐ	61
VÁLLALATI NYERESÉGADÓ-KULCSOK.....	64
INFRASTRUKTÚRA.....	65
VERSENYKÉPESSÉG	66
POLITIKAI KÖRNYEZET	67
PRIVATIZÁCIÓ	68

V. KONKLÚZIÓ	71
VI. SWOT-ELEMZÉS	75
MELLÉKLETEK	77
TÁBLA A. – ALBÁNIA FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI	77
TÁBLA B. – BOSZNIA-HERCEGOVINA FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI	78
TÁBLA C. – BULGÁRIA FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI.....	79
TÁBLA D. – HORVÁTORSZÁG GAZDASÁGI MUTATÓI	80
TÁBLA E. – MACEDÓNIA FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI	81
TÁBLA F. – ROMÁNIA FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI	82
TÁBLA F. – SZERBIA ÉS MONTENEGRÓ FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI	83
TÁBLA G. – MAGYARORSZÁG ÉS AZ EGYES DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOK KÖZÖTTI KERESKEDELEM SZERKEZETE	84
TÁBLA G. – MAGYARORSZÁG ÉS AZ EGYES DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOK KÖZÖTTI KERESKEDELEM RÉSZARÁNYA A TELJES KERESKEDELEMBEN (M. EURÓ, %, 2002-2003).....	86

BEVEZETŐ

Az elmúlt évtizedben Magyarország és a Balkán – különösen a nyugat-balkán országok – között fennálló gazdasági kapcsolatok lényegesen lassabban fejlődtek, mint akár az EU tagállamokkal, akár a többi KKE átalakuló országgal kialakított kapcsolatok. Tulajdonképpen a '90-es években a Balkán nyugati felén, főként a poszt-jugoszláv tagállamok területén kialakult konfliktusoknak köszönhetően Magyarország számára a kétoldalú kapcsolatokban a legtöbb balkáni ország esetében inkább a kül-, illetve biztonságpolitikai vonulatok voltak jellemzőbbek, mintsem a gazdaságpolitikai aspektusok.

Ez a helyzet ugyanakkor változni látszik, hiszen az új évezredre a Balkán összes országában – legalábbis úgy tűnik, hogy – megkezdődött a stabilizáció korszaka, és egy átmeneti, konfliktusokkal teli periódus után megkezdődhet a gazdasági szerkezet átalakítása, illetve az európai integrációs folyamat. A stabilitás növekedésének mi sem jobb bizonyítéka, mint az, hogy néhány hónapja Bulgária és Románia is a NATO tagjává vált, s mellettük három másik ország – Albánia, Horvátország és Macedónia - is jelezte a térségből, hogy tagja kíván lenni az észak-atlanti katonai szervezetnek.

E tanulmány avval kíván foglalkozni, hogy várhatóan milyen irányba fejlődnek ezek a délkelet-európai gazdaságok, mik azok a várható nehézségek, amellyel szembe kell nézniük. A tanulmány első fejezete foglalkozik evvel, először a térségről általában, majd az országokkal külön-külön, hogy világossá váljanak az országspecifikus tényezők. A gazdasági fejlődés vizsgálatakor mikro- és makrogazdasági szempontokat egyaránt figyelembe vettünk. Foglalkozunk tehát a gazdasági növekedéssel, a folyó fizetési mérleg főbb tételeivel és a működőtöke-beáramlással, a munkaerőpiaccal, az infláció és a költségvetési egyenleg alakulásáról.

A második fejezetben az Európai Unió és a délkelet-európai államok közötti kétoldalú kapcsolatokkal és annak várható alakulásával foglalkozunk. Itt főként az Európa Megállapodások, illetve a Stabilizációs és Társulási Megállapodások azok, amelyek leginkább meghatározzák a kétoldalú kapcsolatok alakulását már most is, illetve a jövőben.

A harmadik fejezet Magyarország e térséggel fenntartott kapcsolatával, illetve a kívánatos stratégiai elemek megfogalmazásával foglalkozik. Ez a fejezet tíz pontban gyűjti össze azokat a legfontosabb stratégiai célokat, amelyek Magyarország „Balkán-policy”-jének az alapját is képezheti.

A negyedik fejezet célja, hogy megvizsgálja a délkelet-európai térséget abból a szempontból, hogy mely országok milyen piaci lehetőségeket rejtenek magukban a magyarországi vállalatok számára. A fejezet elején röviden ismertetjük az eddigi folyamatokat, ezután pedig a következő fontos befolyásoló tényezőket vizsgáltuk meg: vállalatalapítás és annak működése során felmerülő szabályozási tényezők alakulása; munkaerőpiac vizsgálata (ára, képzettsége, termelékenysége); vállalati nyereségadó-kulcsok; infrastruktúra vizsgálata; privatizációs folyamat állása; versenyképesség; illetve a politikai környezet.

Az ötödik fejezetben fogalmazzuk meg a konklúziót és végül a hatos fejezet tartalmazza a SWOT-elmzést, amely a legfontosabb erősségeket, gyengeségeket, lehetőségeket és veszélyeket tartalmazza egy összefoglaló táblázatban Magyarország szemszögéből nézve a délkelet-európai térséget, illetve hazánk kapcsolatának alakulását a jövőre nézve.

I. A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOK FEJLŐDÉSI TRENDJE

ÁLTALÁNOS TENDENCIÁK

Az elmúlt évtizedben a rendszerváltozást követően a balkán országokban a KKE országokhoz képest jóval tovább tartott a gazdasági visszaesés, éppen ezért a mélypont is „mélyebb” volt. Míg a „sikeresebb” KKE országokban a fellendülés az évtized első harmadát követően megindult, addig a balkán országokban a visszaesés általában közel fél évtizeddel tovább tartott, mely nagyrészt a régióban zajló konfliktusoknak köszönhető, amely távol tartotta a piacoktól a külföldi tőkét, ami az „éllovas” átalakuló országokban igen jelentékenyen járult hozzá a gazdasági szerkezetváltáshoz és a gazdasági fejlődés dinamikus megindulásához. Emiatt a gazdasági szerkezetváltás lassabban haladt, a korszerűtlen termelés egy jelentős része megmaradt, illetve fokozatosan tönkre ment és a helyét nem váltotta fel semmi. Mindezeknek köszönhető, hogy a balkán országokban a '90-es években nem sikerült elérni a rendszerváltozás előtti GDP szintjének 90%-át sem, vagyis az évtized egészét tekintve egyfajta divergencia zajlott le mind az Európai Unió tagállamaihoz, mind a sikeresebb KKE országokhoz viszonyítva. A legnagyobb vesztes Szerbia és Montenegró, ahol a GDP reálértéken alig haladja meg az 1990-es szint felét.

Bár az egy főre jutó GDP nem feltétlenül tükrözi az adott ország gazdaságának fejlettségét, mégis esetünkben érdemes megjegyezni, hogy míg Horvátország egy főre jutó GDP-je – vásárlóerő-standardon (PPS) – közel 10.000 euró és evvel az újonnan csatlakozott EU-tagállamokéval van közel egy szinten, addig Albánia, Bosznia-Hercegovina vagy Szerbia és Montenegró ezen értéke mindössze a horvát érték harmada. A két szélső érték közé tehető Bulgária, Románia és Macedónia, melyeknél az egy főre eső GDP (PPS-en számítva) a horvát érték fele-kétharmada.

Pozitívként értékelhető, hogy abban az időszakban, amikor az EU gazdaságának növekedési üteme előbb visszaesett, majd stagnált, és a KKE országok lendülete is jelentősen csökkent, a balkán országok többsége 4-5%-os növekedésre volt képes az elmúlt néhány évben. Igaz, ez többnyire a belső kereslet élénkítésén alapult, hiszen a stagnáló világgazdasági környezet az elmúlt időszakban alacsony külső keresletet indukált, ezért ezek az országok belső erőforrásaikra támaszkodva tudtak ilyen ütemben növekedni az elmúlt egy-két évben.

Ennek az lett a következménye, hogy a legtöbb országban megnőtt az importkereslet, amin keresztül az áruforgalmi mérleg jelentősen romlott, és több helyen is elérte a külkereskedelmi mérleg deficitje, amely sok esetben elérte a GDP 20-30%-át is. Ennek köszönhetően a folyó fizetési mérleg egyenlege is deficitessé vált, de nem olyan súlyos mértékben, mint várnánk, hiszen ezen országokban fontos bevételi forrást jelent a turizmus (Horvátország, Bulgária), illetve a viszonzatlan átutalások (elsősorban Bosznia-Hercegovina).

Az új évezredre a konfliktusok fokozatosan veszítettek jelentőségükből, és nőtt a régió stabilitása. Erre jó jelzőszám, hogy a külföldi tőke rendkívül dinamikus növekedett, és az 1999-es értékhez képest 2003-ra több mint másfélszeresére nőtt a térségbe irányuló éves külföldi közvetlen tőkebefektetések nagysága. A hagyományosan „tőkevonzó” országok – Bulgária, Horvátország és Románia – mellé felzárkózott Szerbia és Montenegró is, mely négyes esetében az évi beáramló FDI értéke 1-1,5 milliárd euró körül mozog. A külföldi tőke értékének növekedése természetesen nem csupán a stabilitás növekedésének eredménye, hanem a térségben zajló privatizációs folyamat felgyorsulásának is köszönhető.

A térség munkaerőpiacának egyik sajátossága, hogy igen magas a munkanélküliség, helyenként eléri a hivatalos statisztika a 30-40%-ot. Mivel ezen országok többségében a feketegazdaság igen kiterjedt, ezért a reális érték inkább ennek a fele lehet, a másik fele valószínűleg nem hivatalosan dolgozik. Emellett szintén sajátossága a munkaerőnek, hogy magas a primer szektorban dolgozók aránya, és részarányuk csak igen lassan csökken. A munkaerő ára jóval alacsonyabb a KKE-országokéhoz képest, kivéve Horvátországot. Igaz, ez utóbbi termelékenységé is jócskán meghaladja a többi délkelet-európai államét.

Az infláció általában nem probléma ezekben az államokban, hiszen többnyire szigorú monetáris politikát folytatnak, több közülük fixen tartja nemzeti valutája árfolyamát az euróhoz. Mivel az egységes európai valuta erősödött az elmúlt egy-két év során, ez jótékony hatással volt az importált inflációra, így ezekben az országokban többnyire egyszámjegyű az árnövekedés üteme. Egyedül Romániában van még mindig kétszámjegyű infláció, ami nagyrészt az alkalmazott árfolyam-politikának köszönhető, amely során folyamatos leértékelést folytatnak a horgonyvalutával szemben az export versenyképessé tétele érdekében.

A költségvetési egyenlegeknek a térségben változó elvárásoknak kell, hogy megfeleljenek. Azok az országok, amelyek valutatanácsot vezettek be, költségvetési egyenlegüket kénytelenek egyensúlyban tartani, amely kétségkívül nagy áldozatot jelent számukra, de többé-kevésbé sikeresen tették ezt az elmúlt években. Több ország számára egy IMF-hitel felvétele egyben azt is jelenti, hogy a Nemzetközi Valutaalap meghatározza a költségvetési politika mozgásterét. Végül pedig az állami beruházások is jelentős terhet rónak a költségvetésre (és az államadósság alakulására), hiszen ez hajtja előre a gazdaságot, de ugyanakkor annak finanszírozása nagy áldozatokkal járhat a későbbiek során.

Ezek tehát a legfontosabb általános tendenciák, de mint említettük, az országok nem homogének, tehát érdemes inkább külön-külön megvizsgálni az országok fejlődési tendenciáit.

ALBÁNIA

Albánia európai integrációs folyamata még hátrébb tart, mint néhány északkeleti szomszédjáié. Az Európai Unióval még csak éppen elkezdte a két térség kapcsolatát a jövőben alapvetően meghatározó egyezmény, a Stabilitási és Társulási Megállapodás tárgyalási folyamatát. Albánia csatlakozása az Európai Unióhoz tehát csak a következő évtizedben valósulhat meg, amennyiben képes lesz az Európai Unió politikai és gazdasági feltételeit teljesíteni a tagság elnyeréséhez.

I. GDP ALAKULÁSA

Az albán gazdaság az 1997-es visszaesés óta minden évben 6-8%-os gazdasági növekedést produkált, kivéve 2002-t, amikor ez az érték „csupán” 4,7% volt. Az új évezred elejére azért kezdett csökkenni a növekedés üteme, mert az országban egyre súlyosabb problémává váltak az energiaellátási hiányosságok. Az energiaszolgáltatói infrastruktúra ugyanis rendkívül fejletlen, nagyok a továbbítás során keletkező veszteségek, ugyanakkor sokan „meg is csapolják” az áramvezetékeket, ráadásul a díjbeszedés sem működik megfelelően. Az áramellátás elégtelensége pedig 2001-2002-re a gazdasági növekedés szűk keresztmetszetévé vált.

Amellett, hogy az energiaszolgáltatás hátráltatta a növekedést, 2002 őszén az árvíz is sújtotta az albán mezőgazdaságot, melynek következményeként, a GDP egyharmadát kitevő agrárszektor sem tudott „jótékonyabban” hozzájárulni a gazdasági növekedés magasabb üteméhez.

2003-ra a GDP-növekedés újra elérte a 6%-os szintet, ami annak köszönhető, hogy az energiaellátás színvonala valamelyest javult, így az ipari termelés is jobban tudott bővülni az előző évhez képest, valamint az agrárszektor - amelynek részesedése még mindig több mint negyede a GDP-ben – is jelentősebb növekedésre volt képes.

Az albán egy főre jutó GDP az uniós átlag 15%-án volt 2003-ban, vásárlóerő-standardon számolva. Evvel az értékkel a délkelet-európai országok között is a szegényebb országok csoportjában található. Ugyanakkor az árfolyam-eltérési mutató viszonylag alacsony, melynek értéke inkább a KKE-országokhoz, vagy Horvátországhoz hasonlítható.

Az albán gazdaság idén és jövőre is képes lehet a 6%-os növekedésre, amennyiben az energiaellátás minősége tovább javul. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a dinamikus növekedés ellenére is viszonylag alacsony még az egy főre jutó GDP, tehát az ország gazdasági növekedését nem lehet közvetlenül összehasonlítani a „fejlettebb” országok növekedésével.

II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-BEÁRAMLÁS

Az albán külkereskedelem mérlege igen egyoldalú. Főként az import határozza meg, hiszen annak nagyságrendje 4-5-szöröse a kivitelének. Az export rendkívül gyenge teljesítményét jól mutatja, hogy a kivitel 2003-ban alig haladta meg a GDP 7%-át, míg a behozatal 29% feletti volt. Ezekkel az értékekkel Albánia gyakorlatilag a legzártabb gazdaság a vizsgált délkelet-európai országok között.

A külkereskedelmi mérleg hiánya ennek megfelelően erősen deficitese, hosszú évek óta meghaladja a GDP 20%-át. Az utóbbi három évben azonban csökkenő tendencia figyelhető meg, GDP-arányosan több mint 2%-pontot csökkent a deficit.

Albánia legfőbb kereskedelmi partnerországai Olaszország és Görögország. Olaszországgal meglepően szoros a kapcsolat, főként a kivitel tekintve. Az albán áruk 71%-a érkezett Olaszországba 2002-ben, míg a második Görögországba „csupán” 13%. A behozatal esetében a sorrend ugyanez, de a részarányok valamivel alacsonyabbak, Olaszország esetében 36%, Görögország esetében 28%. Tehát ez esetben is igen erős kereskedelmi koncentrációról van szó

A legfőbb exportcikkek között csupán könnyűipari termékeket találunk, amelyek természetesen vehetők egy olcsó munkaerővel rendelkező, relatíve fejletlen ország esetében. Az albán kivitel több mint kétharmadát teszik ki a textil- és cipőipari termékek exportja. A behozatal esetében nincs ilyen nagy koncentráció, hiszen a gépipari termékek az import egy hatodát teszik ki, ami azt jelzi, hogy az albán termelés sok esetben nem képes kielégíteni a hazai igényeket.

A folyó fizetési mérleg is deficitese az áruforgalmi mérleg magas hiánya miatt, azonban annál lényegesen kisebb a hiány. Ez nagyrészt a viszonzatlan átutalások kiemelkedően magas értékének, kisebb részben pedig jövedelmek egyenlege aktívumának köszönhető. Meglepő, de a viszonzatlan átutalások egyenlegének szufficitje közel kétszer akkora, mint amekkora az albán termékek exportjának értéke. A viszonzatlan átutalások többlete évek óta eléri a GDP 12%-át, vagy legalábbis a körül mozog (összehasonlításként: Magyarországon a viszonzatlan átutalások mértéke nem éri el az 1%-ot sem).

A folyó fizetési mérleg hiánya 2002-ig folyamatosan emelkedett, és ekkor már elérte a GDP 8,7%-át. Az energiakrízis enyhülése 2003-ra segítette az exportra termelő vállalatok helyzetén, így 2003-ban már ismét jelentősen nőni tudott az export (+13,2%), ennek köszönhetően javult az áruforgalmi mérleg és így a folyó fizetési mérleg hiánya a GDP 7%-a alá csökkent.

Az a tény, hogy az albán folyó fizetési mérlegben főként a viszonzatlan átutalások dominálnak a bevételi oldalon, és nem reálgazdasági teljesítmény, igencsak sérülékennyé teszi az albán külgazdaságot, éppen ezért az export további dinamikusabb növelése volna kívánatos a gazdaságban.

III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA

Albániában a munkanélküliségi ráta lassan, folyamatosan csökkent az elmúlt években. 2003 végén 15,2% volt, 4 évvel korábban még 3%-ponttal volt ez az érték magasabb. A munkanélküliségi ráta csökkenése nagyrészt a gazdaság dinamikus növekedésének köszönhető, másrészt pedig az állam egyre szigorúbban lép fel a feketegazdaság ellen, így egyre többen dolgoznak „hivatalosan”.

Az albán gazdaságban a primer szektorban dolgozók aránya kiemelkedően magas. Az évtized elején még több mint 50%-ot mért a statisztikai hivatal, amely 2 évvel ezelőtt már 33% körülire csökkent. Ennek az esésnek vélhetően a megváltozott statisztikai módszertan lehet az oka, hiszen egyes források még mindig 50% fölé teszik a primer szektorból élők arányát a foglalkoztatottak körében. A másik statisztika szerint viszont mára 25% körülire csökkent a mezőgazdaságban dolgozók aránya.

Az átlag albán munkaerő nagyjából annyit keres, mint egy bolgár vagy egy román munkaerő. Az átlagos havi nettó kereset Albániában sem éri el a 150 dollárt. Ezáltal azt lehet mondani, hogy Albánia munkaereje is a legolcsóbbak közé tartozik a régióban.

Idén és 2004-ben is a munkanélküliség további csökkenése várható, hiszen a gazdaság továbbra is kiemelkedő ütemben fejlődik, és emellett az állam is igyekszik a feketegazdaságot kifehériteni, és ezáltal nagyobb adóbevételre szert tenni, amely egyben a hivatalosan foglalkoztatottak számát is „megemeli”.

IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA

Az infláció nem okoz problémát Albániában, hiszen az árnövekedés üteme évek óta egyszámjegyű. 2000-ben az év egészét nézve abszolút árstabilitás volt, a hivatalos statisztika szerint az infláció mértéke 0,0% volt. 2001-ben az energiakrízis, illetve a magasabb árú importált agrártermékek miatt „ugrott fel” az infláció szintje 3% fölé. 2002-ben tovább nőtt az infláció, amely nagyrészt az adminisztratív árak év eleji emelésének volt köszönhető. 2003-ra azonban az infláció szintje ismét 3% alá esett. A stabil infláció elsősorban annak köszönhető, hogy a monetáris hatóság stabilan tartja az albán fizetőeszköz árfolyamát az euróhoz képest, amely az utóbbi időben erősödött is a dollárral szemben, ami szintén kedvező volt az albán infláció szintjére nézve.

2004 elején ismét emelkedtek az adminisztratív árak, azonban az infláció szintje így is 3% közelében tartható. Mivel az albán nemzeti bank erősen tartja az albán valutát, és a költségvetés inflációs nyomása is folyamatosan csökken, ezért várhatóan a jövő évben is tartható lesz ez az alacsony árnövekedési ütem, amelynek trendjét a korábbiakban is elsősorban a hatósági árak szabályozása határozta meg.

V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA

Annak ellenére, hogy az energiakrízis megnövelte a tervezetthez képest az albán állam kiadásait, a 2001-es költségvetés hiánya nem haladta meg a tervezett mértéket. Igaz, így is meghaladta a GDP 8%-át. A tervezettnél 1%-ponttal alacsonyabb deficitet a költségvetés kiadási oldalának visszafogásával érték el, alacsonyabbak lettek ugyanis a működési és fenntartási kiadások a tervezettnél.

Annak ellenére, hogy 2002-ben – a GDP növekedési ütemének csökkenése miatt – a vártnál alacsonyabb volt a költségvetés adóbevétele, a költségvetési kiadások lefaragása segített tovább csökkenteni a költségvetés hiányát. 2003-ra már 6% közelébe ért a hiány, azonban a legfőbb gond a költségvetéssel az, hogy igen magas a feketegazdaság részaránya, amely nem adózik (nagy tehát az adóelkerülés mértéke), így nehéz a költségvetés bevételi oldalának emelése.

Idén sor került a legnagyobb albán kereskedelmi bank privatizációjára, amely 126 millió dolláros értékével segítheti az albán államot a szerkezeti reformok megvalósításában, illetve az infrastruktúra fejlesztésében. A költségvetési hiány mértéke 2004-re és 2005-re is a GDP 4-5%-a körül várható, vagyis tovább csökkenhet.

Az albán adórendszer főbb kulcsai nem igazán alacsonyak, hiszen a társasági nyereségadó kulcsa 25%, míg az ÁFA-kulcs 20%. Ezekkel az értékekkel a régióban inkább a magasabb kulcsú országok csoportjához tartozik.

BOSZNIA-HERCEGOVINA

Bosznia-Hercegovina érdekes államszerkezettel rendelkező ország, hiszen két entitásból tevődik össze. Egyik része Republika Srpska, amely egy a boszniai szerbek által vezetett tartomány, másik része a 10 kantonból álló Szövetség (Federation), amely a horvátok és a bosnyákok szövetségeként jött létre. Ezen túl Brcko egy önálló közigazgatási egység, mely nem tartozik sem Republika Srpskához, sem a Szövetséghez. Ez az – egyes közgazdászok által Frankenstein-gazdaságnak nevezett – országszerkezet a háború után jött létre a daytoni béke-megállapodás keretében. Mivel az ország elmúlt éveinek történelmére rányomta a bélyegét a háború, majd a háborút követő rekonstrukció, ezért az ország európai integrációs folyamata még igencsak gyerekcipőben jár, jelenleg a Stabilitási és Társulási Megállapodás tárgyalási folyamatának előkészítése zajlik.

I. GDP ALAKULÁSA

A háború utáni újjáépítési időszakban (1996-1999) a gazdaság a külföldi segélyeknek köszönhetően rendkívül dinamikus – évi átlagban közel 20%-os GDP-növekedési ütemmel – fejlődött. Az új évezredre azonban a külföldi támogatás szerepe lényegesen lecsökkent, így a gazdaságnak a belső erőforrásaira kellett támaszkodnia ezután. Érthető módon a növekedési ütem lényegesen alacsonyabb lett, 5% körüli az ezt követő időszakban.

Az alacsonyabb növekedési ütemnek elsősorban mikroökonómiai okai voltak: a vállalatok – különösen az új vállalatok – életét megnehezítette a jogi környezet kiforratlansága és a bürokratikus akadályok. Mindemellett az ipari vállalatok nagy része tőkehiányban szenvedett, amely hátráltatja a szerkezetátalakítási folyamatot, vagyis a termelés modernizációját.

A kettéosztott Bosznia-Hercegovina két része, Republika Srpska tartomány (szerb rész) és a Szövetség területe (bosnyák, horvát tartomány) eltérő ütemben fejlődött. A Szövetség gazdasága általában gyorsabban fejlődött, mint a szerb lakta tartomány. Ugyanakkor figyelemreméltó tény, hogy még 2002-ben is képes volt a gazdaság egy lassuló világgazdasági környezetben, csökkenő külső segítségnyújtás és kedvezőtlen mikroökonómiai tényezők mellett is 5% fölötti gazdasági növekedést produkálni. A kedvezőnek mondható növekedés a mezőgazdaságnak, illetve keresleti oldalon a magánfogyasztásnak köszönhető, mely utóbbit a növekvő keresetek és a dinamikus hitelfelvétel serkentett.

2003-ra azonban a gazdaság növekedési üteme tovább lassult, ami elsősorban az ipari termelés csökkenésének köszönhető. Az ipari termelés növekedési üteme főként a Szövetség területén csökkent intenzívebben, Republika Srpska tartományban a korábbi visszaesés után ismét növekedés volt tapasztalható, azonban összgazdasági szinten csökkenés volt tapasztalható.

Bosznia-Hercegovinában az egy főre jutó GDP-je az uniós átlag 25%-a volt 2003-ban, vásárlóerő-standardon számolva. Evvel Bulgária és Románia értékéhez áll közel. Ugyanakkor a nominális értéket vizsgálva jóval nagyobb az elmaradás, mint a fenti két ország esetében, az ERDI mutató ugyanis meghaladja a 3,7-et. A nominális értékeket vizsgálva tehát az egy főre jutó GDP az uniós átlag 7%-át sem éri el.

2004-re ismét nő az ipari termelés növekedési üteme, ami nagyrészt az üzleti környezet javulásának köszönhető. 2002 végén jött létre az ún. „Bulldózer Bizottság”, melynek feladata

„letarolni” az utat az új beruházások, vállalat alapítások előtt az előttük álló akadályok lebontásával.

Néhány sikeres reform, amelyet a Bulldózer Bizottság számlájára lehet írni, hogy ötödére csökkentették a kft-k alapításához szükséges tőkét (6500 dollárról 1300 dollárra), illetve a bejegyzési folyamat idejét és eljárásának számát is harmadára csökkentették. Így a kedvezőbb üzleti klíma kialakításával, illetve a javuló világgazdasági folyamatokat figyelembe véve Bosznia-Hercegovina gazdasága idén és 2005-re is várhatóan 5% körüli ütemben fog bővülni.

II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-BEÁRAMLÁS

Bosznia-Hercegovina gazdaságának Achilles-sarka a külkereskedelem. Az áruforgalom hiánya meghaladja a GDP 50%-át, ami elképesztően magas hiányt jelent. Mindez úgy következik be, hogy az export GDP-aránya valamivel több mint 20%, az importé pedig meghaladja a 75%-ot. Mindez persze azt is jelenti, hogy az ország rendkívül nyitott, ugyanakkor negatívként értékelendő, hogy ez elsősorban az import magas részarányának köszönhető.

Az import gyors növekedése több tényező együttes eredménye volt: egyrészt a rekonstrukció időszakában a belső kereslet nagy része importon keresztül elégült ki, emellett a szabadkereskedelmi megállapodások, illetve a vámkontroll erősödése is az import értékét növelte. Részsikerként értékelhető, hogy az export részaránya lassan, de fokozatosan növekszik, az elmúlt évben kétszámjegyű növekedésre volt képes, míg az import gyakorlatilag stagnált.

A legfontosabb kereskedelmi partnerországok Olaszország, és mellette Horvátország, illetve Szerbia. E két utóbbi ország nem meglepő, hiszen az ország két része egyikkel, illetve a másikkal tart fenn hagyományosan erős gazdasági kapcsolatot. Az export esetében Olaszország részaránya közel 25%, Horvátországé ennek a fele, míg a behozatal esetében Horvátország és Szerbia részesedése is 15-16%.

A főbb külkereskedelemben kerülő cikkek esetében a kivittelt tekintve legnagyobb részaránya a fémeknek van (egynegyede), ezt követik a fa és fatermékek exportja (egyötöde). A behozatal esetében a legfontosabb termékcsoport a gépek, illetve a bányászati termékek.

Bár Bosznia-Hercegovina esetében is jelentős mértékű a viszonzatlan átutalások aktívuma (2002-ben meghaladta a GDP 17%-át), a folyó fizetési mérleg így is nagyon erősen deficitese. Ráadásul az utóbbi időben 30%-ra vagy a fölé nőtt a hiány, ami hosszú távon mindenképpen fenntarthatatlan, hiszen a beáramló – nem adósságeneráló - külföldi tőke ezt nem képes finanszírozni.

Ugyanakkor a külföldi tőkebefektetések alakulása is reményt keltő, hiszen a kedvezőbb üzleti környezet kialakításának is köszönhetően az országba áramló FDI mértéke növekedésnek indult, és 2003-ban elérte a GDP közel 5%-át.

A jövőben a folyó fizetési mérleg deficitjét mindenképpen csökkenteni kell, hiszen azt nem reálgazdasági teljesítmény finanszírozza jelenleg. A megkezdett privatizáció folytatása szükséges ahhoz, hogy a bosznia-hercegovinai feldolgozóipari vállalatok többet legyenek képesek exportálni, amivel csökkenthető ez a drámaian magas külkereskedelmi mérleg hiány, és azon keresztül a folyó fizetési mérleg deficitje is. Ez esetben 2005 végére néhány százalékpontot csökkenhet a hiány mértéke.

III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA

A munkanélküliség magas aránya jelenti az egyik legnagyobb problémát Bosznia-Hercegovinában, ráadásul az utóbbi években folyamatosan növekszik a munkát keresők száma. 2001-ben átlépte a 40%-ot a munkanélküliségi ráta, és 2003-ra ez az érték már elérte a 42%-ot.

A regisztrált foglalkoztatottak aránya a teljes népességben alig több mint 16%, számuk az utóbbi évben néhány százalékot ingadozott, annak ellenére, hogy a GDP növekedési üteme magas volt. Evvel párhuzamosan a munkanélküliek száma folyamatosan nőtt (az utóbbi 4 évben 50.000-rel). Ennek részben az az oka, hogy az állam csökkentette az állományban levő katonák számát.

A hivatalos adatok valószínűleg túlzóak, vagyis a tényleges munkanélküliségi ráta ennél jelentősen alacsonyabb. A Világbank becslése szerint a hivatalos érték fele lehet hozzávetőleg a tényleges munkanélküliek aránya, amely jól mutatja, hogy Bosznia-Hercegovinában is igen magas a feketegazdaság aránya.

A munkaerő viszonylag drága az országban, hiszen a Szövetségben hozzávetőleg 270 euró, míg Republika Srpska tartományban körülbelül 220 euró a foglalkoztatottak átlagos havi nettó jövedelme. Evvel lényegesen magasabb a munkabér, mint Szerbia-Montenegróban, vagy Macedóniában.

IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA

Bosznia-Hercegovina egészét nézve az árnövekedés nem jelent problémát, immár évek óta igen alacsony az infláció. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a két entitásban nem egyforma az árdragulás mértéke. Míg a Szövetség területén az infláció 2000 óta 2% alatti, sőt nem ritka a defláció sem, addig Republika Srpska tartományban 2000-ben még 14%-os volt az infláció, és bár azóta itt is igen alacsony szintű, mégis minden évben meghaladja a Szövetség inflációs szintjét. Ez inflációs szintek közötti különbség oka nagyrészt a konvergencia-folyamat a két entitás között. Mivel Republika Srpska tartományban az árak alacsonyabbak, mint a Szövetségben, az árak közeledésének az is az eredménye, hogy itt magasabb az éves infláció. Azonban meg kell jegyezni, hogy a két terület konvergenciája mindenképpen egy pozitív folyamat.

Az árak kiegyenlítődének folyamata 2004-ben és 2005-ben is folytatódik, vagyis a szerb lakta területen az árnövekedés néhány tized százalékponttal magasabb lesz, azonban így is 3% alatt marad. Ezt segíti az alkalmazott árfolyam-politika is (valutatanács), amely a nemzeti valutát fixen (a korábbi német márka árfolyamán) tartja az euróhoz képest.

V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA

Mivel Bosznia-Hercegovinában valutatanács van érvényben, ezért itt is igaz az az alapszabály, hogy a költségvetésnek ajánlatos egyensúlyban lennie. Ez Bosznia-Hercegovina esetében nem volt igaz még néhány éve, hiszen 2000-ben a költségvetés még erősen deficites volt, a hiány elérte a GDP 7%-át. A deficit fokozatosan csökkent, s így 2003-ra sikerült egyensúlyba hozni a költségvetés bevételi és kiadási oldalát. Az egyensúlyt egyrészt a bevétel növekedésével (adóbevételek nőttek), illetve a kiadási oldal csökkentésével érték el. Ez utóbbit főként az állami beruházások visszafogásával, a katonai kiadások csökkentésével, illetve a nyugdíjakhoz kapcsolódó kiadások lejjebb szorításával sikerült elérni. Az állami

kiadásoknak a GDP-hez mért részaránya 5 év alatt közel 20%-pontot csökkent (1999: 65,5%, 2003: 46,3%).

Az egyensúlyt tehát sikerült elérni a költségvetésben, és mivel az IMF komoly szerepet játszik a gazdaságpolitika megalkotásában, ezért várhatóan a költségvetés továbbra is egyensúlyban marad idén és 2005-ben is.

Az adórendszer eltérő a Szövetségben és Republika Srpska tartományban. Utóbbi esetében lényegesen alacsonyabb a vállalati nyereségadó, mindössze 10%. Érdekesség, hogy korábban regresszív kulcsot alkalmaznak. Vagyis a magasabb jövedelmű vállalatok effektív adóterhelése alacsonyabb volt. A négykulcsos rendszer „alsó” kulcsa 20%, a „felső” kulcs pedig 10% volt, mára azonban egységesen 10%.

A Szövetség területén egyetlen kulcs van érvényben, ez 30%. Emellett sem a Szövetségben, sem Republika Srpska tartományban nem vezették be az ÁFA-t, helyette forgalmi adót szed az állam, melynek fő kulcsa az előbbi esetében 20%, utóbbi esetében pedig 18%.

BULGÁRIA

Bulgária - Románia mellett - az a másik csatlakozni szándékozó ország, amelynek még várnia kell az EU-csatlakozásra. Bulgária már idén lezárta valamennyi csatlakozási fejezetet, evvel az Európai Unió térfelére „dobta a labdát”, amelynek döntenie kell, mikor és hogyan vegye fel tagjai közé a délkelet-európai államot. Várhatóan az európai integráció Romániával közösen valósulhat meg, így Bulgária figyelő szemekkel tekint északi szomszédjának csatlakozási folyamatára. Mindemellett Bulgária már több mint fél éve a NATO tagja, amely az ország számára fontos mérföldkövet jelent euró-atlanti integrációjában.

I. GDP ALAKULÁSA

2000-től kezdve a bolgár gazdaság kiemelkedő ütemben növekszik, a bolgár GDP az utóbbi négy év során 4% feletti ütemben növekedett reálértéken számítva. Fontos azonban megállapítani, hogy bár a növekedési ütem szinte állandó, annak hajtóereje folyamatosan változik. Az 1996-97-es visszaesést követően 2000 előtt egy közepes növekedési ütemet produkált a gazdaság, majd 2000-ben az export robusztus növekedésének köszönhetően a növekedés magasabb pályára állt. Mivel a bolgár valuta árfolyama rögzített az euróhoz, ezért az euró leértékelődése a dollárral szemben a bolgár termékek exportját is segítette, így a kivitel több mint 20%-kal nőtt. Emellett a beruházások is több mint 15%-kal nőttek. 2001-re a növekedési ütem valamelyest csökkent, az export növekedése lassult, míg a beruházások vették át a gazdaság motorjának fő szerepét. Az export ezt követően (2002-2003) egyre lassabban nőtt, köszönhetően a lanyhuló külgazdasági keresletnek, helyét a beruházások mellett egyre inkább a fogyasztás vette át. A fogyasztás növekedését elősegítette a nagyobb foglalkoztatás, az egyre növekvő reálbérek, a lakosság növekvő hitelfelvétele, illetve a 2003 végi helyi választások „okozta” kormányzati költségek emelkedése is.

A bolgár GDP a masszív növekedésnek köszönhetően folyamatosan közeledik az EU-hoz GDP-jét tekintve. A Tizenötök átlagos GDP-jének 28%-án, a Huszonötök GDP-jének 29%-án állt 2003-ban, vásárlóerőparitás-standardon számolva. GDP-jét tekintve tehát Romániához hasonlítható leginkább a délkelet-európai országok közül. Az árfolyam-eltérési mutató (ERDI) hagyományosan magas Bulgáriában, vagyis a nominális értékek ennél jóval kedvezőtlenebb értékeket mutatnak.

2004-re a fogyasztás szerepe kezd visszaszorulni, hiszen a nemzeti bank és a kormányzat is fellépett a hitelfelvételi „boom” ellen, emellett a reálbérek sem nőnek már akkora ütemben. Idén a fő hajtóerő ismét a beruházások, amely a hazai és a külföldi tőkebefektetésekhez egyaránt kötődnek. Az export növekedése csak lassan áll vissza a régi kerékvágásba, az import továbbra is gyorsabban növekszik a kivitelnél. Viszont az import egyre egészségesebb képet mutat a fogyasztás visszaszorulásával, illetve a beruházás növekedési ütemének újbóli felgyorsulásával. Mindezek alapján 2004-re is 4% feletti növekedési ütem várható.

2005-től már várhatóan az export is serkenteni fogja a gazdaságot, köszönhetően a most megvalósuló beruházásoknak, így 2005-2008 között 4,5-5%, vagy e feletti GDP növekedési ütem várható Bulgáriában. Emellett a 2005-ös parlamenti választások hatása is nyilvánvalóan jelentkezni fog, a kormányzati kiadások szerepe a növekedésben ismét emelkedni fog.

II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁS

Bulgária nyitott gazdaságnak tekinthető, az export és import összértéke meghaladja a GDP 80%-át. Bár viszonylag kis országról van szó, és méreteit figyelembe véve nagyobb nyitottság lenne indokolt, mégis relatíve nyitott gazdaságnak nevezhető. A nyitottság az utóbbi időben valamelyest csökkent, melynek okát nagyrészt az export növekedési ütemének visszaesésében, másrészt pedig a nominális GDP (a bázis) dinamikus növekedésében lehet megtalálni.

A külkereskedelem szerkezete bolgár oldalról még nem kifejezetten modern, hiszen a kiviteli cikkek 40%-a még mindig nyersanyag. Emellett hasonló értékben exportál Bulgária fogyasztási cikkeket, vagyis a bolgár gazdaság jelenleg még inkább a munkaerő-intenzív termékek exportjára van berendezkedve. A behozatalban viszont egyre nagyobb részt képviselnek a tőkejavak, részarányuk meghaladja a 25%-ot.

Az export tekintetében Olaszország és Németország, míg az import tekintetében Oroszország és Németország (ebben a sorrendben) a legfőbb kereskedelmi partnerországok, együttes súlyuk a román kivitelben és behozatalban 25-30%-ot ér el. Az Európai Unió piacokon a bolgár áruk fokozatosan növekvő hányada, mára több mint 55%-a talál gazdára.

Annak ellenére, hogy 2002-is az export dinamikusan nőtt, a külkereskedelmi mérleg hiánya ebben az időben is jelentős volt, meghaladta a GDP 10%-át. Azonban a szolgáltatások egyenlegének is köszönhetően – amely tartalmazza a turizmusból származó bevételeket – a folyó fizetési mérleg egyenlege kevésbé volt deficités 2002-ig, 5-6% körül mozgott. 2003-ra viszont a folyó fizetési mérleg az áruforgalmi mérleggel „karöltve” erősen leromlott. Az import növekedésének drasztikus emelkedése a már említett okok miatt következett be, a belső kereslet (magánfogyasztás, háztartások hitelfelvételének gyors növekedése, illetve beruházások importigénye) igen dinamikusan növelte meg a behozatalt is. E folyamat 2004 elején is folytatódott, és vélhetően 8% fölé nő idén is – 2003-hoz hasonlóan - a folyó fizetési mérleg deficitje. E folyamat 2005-ben is megmarad az év egészére nézve, de várhatóan a következő évben megfordul a tendencia, és ismét csökkenni kezd a folyó fizetési mérleg hiánya.

2000-hez képest az éves beáramló FDI mértéke is visszaesésnek indult, ami egyrészt a világgazdasági folyamatok alakulásával (gyengülő beruházási kedv a világban, csökkenő FDI), másrészt a privatizációs folyamat lassulásával indokolható (e kettő természetesen összefügg, hiszen az előbbi befolyásolja az utóbbit is). Ugyanakkor a zöldmezős beruházások szerepe magasabb volt a privatizációnál a beruházásokon belül. 2003-ra a beáramló FDI ismét emelkedni kezdett, és a privatizáció felgyorsulásának köszönhetően 2004-re 1,5-2 milliárd eurónyi külföldi tőke érkezhett az országba. Ez a GDP 10%-át is meghaladhatja, amely pozitív folyamatként értékelhető a folyó fizetési mérleg hiánya növekedésének finanszírozása szempontjából is.

A 2006 utáni időszakra egyrészt a folyó fizetési mérleg hiányának csökkenése várható a fogyasztás visszaszorulásának és az export megindulásának köszönhetően, míg a beérkező külföldi működőtőke az EU-csatlakozás közeledtével egyre vonzóbbnak találhatja majd a bolgár gazdaságot, valamint a privatizációból is további bevételei származhatnak a bolgár államnak.

III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA

A bolgár munkaerőpiac szerkezete az elmúlt 5 év során nem lett fejlettebb. A mezőgazdaság részaránya továbbra is 25% feletti, sőt, néhány százalékpontot emelkedett is ez az érték. Evvel párhuzamosan a szolgáltatások szektora és az ipari szektor részaránya stagnált, vagy csökkent.

Érdekesség ugyanakkor, hogy a hozzáadott értékben a mezőgazdaság nagyobb részarányt képvisel, mint a foglalkoztatottak körében, vagyis ez arra utalna, hogy az agrárszektorban nem alacsonyak a jövedelmek, míg mondjuk az ipari szektorban ennek ellenkezője mondható el. Azonban elképzelhető, hogy csupán a statisztika hibáiból erednek ezek az értékek, amely a feketegazdaság értékeit nem képes számon tartani.

A munkanélküliségi ráta folyamatosan csökkent az elmúlt 3 év során, ami nem meglepő figyelembe véve a dinamikus gazdasági növekedést. Ez azt jelenti, hogy a munkanélküliség úgy csökkent, hogy közben nőtt a foglalkoztatottak száma, vagyis nem az „aktív” népesség csökkenése miatt esett a munkanélküliségi szint. A munkanélküliek aránya várhatóan tovább csökken, elsősorban a dinamikus beruházás-növekedésnek köszönhetően.

A bolgár nettó havi átlagjövedelem nem magas, nem éri el a 150 eurót, azaz körülbelül a román munkaerő bérszintjén van. Az alacsony bérköltségnek köszönhető, hogy sok esetben az olcsó munkaerőt kihasználni kívánó, munkaerő-intenzív termelést folytató külföldi vállalatok érkeztek meg a bolgár gazdaságba.

2005 elején a kormány a jelenlegi tervek szerint 25%-os minimálbér-emelést hajt végre, amelynek hatása – hasonlóan a romániai folyamathoz – az lehet, hogy a fogyasztás tovább erősödik, amely táplálja az import növekedését, valamint inflációs nyomást is helyez a gazdaságra. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a minimálbér abszolút értékben így is igen alacsony marad, csupán 75 euró a korábbi 60-nal szemben.

IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA

Az infláció 2000 és 2003 között folyamatosan csökkent, 10,3%-ról 2,3%-ra. A 2000-es érték egzogén tényezők eredménye, ez évben ugyanis drasztikusan nőttek az energiaárak, jelentősen erősödött a dollár az euróval szemben, melyhez a bolgár nemzeti valuta kötve van. Ezt követően indult meg a dezinflációs folyamat újra, a külső körülmények ekkor már nem befolyásoltak annyira az inflációt („importált infláció” alacsony maradt). 2002-ben ráadásul az euró erősödése ellensúlyozta az olajárak emelkedését. 2003 első félévében az infláció 1% alatti maradt, de az év közepén 10%-kal emelkedett a villamos energia és a távfűtés ára, ugyanakkor a külső körülmények kedvezőek maradtak (erősödő euró), így az éves infláció csak 2,3%-ra emelkedett. Mindemellett a 2003-as helyi választások is arra ösztönözték a kormányzatot, hogy az adminisztratív árak emelésével óvatosan bánjon.

2003 végén, 2004 elején azonban megugrott az infláció, amely a fogyasztás növekvő hitelfelvételével, a növekvő jövedéki adóknak és a magas mezőgazdasági termékáraknak volt köszönhető. A hitelfelvételi boom megállítására a nemzeti bank a monetáris politika szigorításával válaszolt, ez esetben csökkenteni kívánta a kereskedelmi bankok likviditását, első lépésben a kötelező tartalékráta emelésével, második lépésben a kötelező tartalékrátaként alkalmazható pénzeszközök körének szűkítésével.

2004-ben azonban várhatóan tovább folytatódik még a hitelfelvétel gyors emelkedése, mivel a kereskedelmi bankok között éles verseny folyik a piacon, így várhatóan ezek a lépések csak jövő évben eredményezhetik a hitelfelvétel növekedési ütemének csökkenését. 2004-re 6% feletti infláció várható.

2005-re megindulhat a dezinflációs folyamat, de figyelembe kell venni, hogy jövő nyáron parlamenti választások lesznek, és a kormány jelen állás szerint szeretné felemelni a minimálbért 2005 elejétől 25%-kal, ami megkérdőjelezi, hogy gyors ütemben csökkenthető-e az infláció, hiszen e lépéssel csak a lakosság jövedelmét növelné meg ismét, amely további inflációs nyomást eredményezne.

V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA

A Bulgáriában is alkalmazott valutatanács intézménye az elfogadott közgazdasági elmélet szerint megköveteli a költségvetés egyensúlyban tartását. Bulgáriában a kormány képes volt igen alacsonyan tartani a költségvetés hiányát, a 2000 és 2003 között időszak során mindvégig 1% alatt maradt a deficit GDP-arányosan.

Mivel 2000-ben az államadósság még a GDP közel 90%-a volt, ez azt jelenti, hogy az elsődleges egyenlegnek masszívan szufficitnesnek kellett lennie, hogy a kamatfizetések után is megmaradjon a költségvetés egyensúlya, vagyis az elsődleges költségvetési kiadások jelentősen elmaradtak a bevételektől. Éppen ezért a bolgár állam igyekezett leszorítani az államadósság szintjét, amelyet segített a kiemelkedő gazdasági növekedés is, és így 2002-re már 60% alá tornázta le a bolgár gazdaság az államadósság szintjét. Ennek köszönhetően az elsődleges egyenleg szufficitje 2001-ről 2002-re 3,1%-ról 1,6%-ra csökkent, ami így nagy könnyebbséget jelentett a bolgár költségvetés számára.

Mivel 2005-ben választások lesznek, ezért várható a fiskális fegyelem lazulása, így a költségvetés hiánya ismét a GDP 0,8-1%-a körüli lehet. Ezt követően azonban ismét csökkenhet a hiány, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a gazdasági növekedés üteme továbbra is kiemelkedő marad Bulgáriában.

A bolgár adórendszer a vállalkozásokat érintő főbb adókulcsai kedvezőek. Az ÁFA-kulcs 20%, míg a társasági nyereségadó kulcsa 19,5%. Ez utóbbi különösen alacsony, főként a régió többi országát tekintve (pl. Románia, ahol 25%).

HORVÁTORSZÁG

Horvátország néhány hónapja már hivatalosan is EU-tagjelölt ország, elképzelhető, hogy Romániával és Bulgáriával közösen csatlakozik az Európai Unióhoz. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha az említett két ország nem 2007-ben, hanem csak később (2008-2010 körül) csatlakozik az EU-hoz. 2007-ig ugyanis Horvátország nem lenne képes befejezni a csatlakozási tárgyalást és a csatlakozási szerződés ratifikálását. Horvátország a csatlakozási tárgyalásokat várhatóan ez év végen, vagy inkább 2005 elején kezdheti meg. Mindenesetre jelen pillanatban Horvátország és az EU között az ún. Stabilitási és Társulási Egyezmény van életben. Az EU mellett Horvátország a NATO-nak is tagja kíván lenni, ezt már jelezte is az euró-atlanti szervezetnek.

I. GDP ALAKULÁSA

A horvát gazdaság növekedési üteme a 2001 és 2003 közötti időszak során kiegyensúlyozott volt. Bár 2002-ben a növekedési ütem meghaladta az 5%-ot, azt lehet mondani, hogy a növekedési ütem átlagosan 4-4,5% körüli volt a horvát gazdaságban. A 2002-es magasabb növekedés főként annak köszönhető, hogy a dinamikus növekvő magánfogyasztás mellett a beruházások volumene is megugrott. A magánfogyasztást a reálbérek emelkedése és a háztartások hitelfelvételének növekedése táplálta, míg a beruházásokon belül főként az infrastrukturális programokon (sztrádaépítés) keresztül az állami beruházások nőttek jelentősen.

2003-ra a fogyasztás növekedési üteme – a reálbérek további emelkedésének ellenére – lényegesen csökkent. Ez nagyrészt köszönhető a monetáris politika szigorodásának is, amely igyekszik megfékezni a lakosság gyors ütemű –fogyasztási célra felvett – hitelfelvételét.

A gazdaság motorjává így egyre inkább a beruházás vált, és azon belül is az állami beruházások, hiszen a magánberuházások növekedési üteme is csökkent valamelyest. Ez a tendencia várható 2004 egészére is, vagyis a fogyasztás – és a beruházás - hajtóereje tovább csökken, ezért a GDP növekedési üteme 3,5-3,8% körüli lesz az idei év egészében.

A horvát GDP – vásárlóerőparitás-standardon számolva – eléri az uniós átlag 40%-át, vagyis e tekintetben egy szinten van a most csatlakozott, alacsonyabb jövedelmi szinttel rendelkező országokkal (pl. Lettország vagy Litvánia). A nominális értékeket vizsgálva még kisebb az eltérés a közép-kelet-európai országok és Horvátország között, ami annak köszönhető, hogy az ERDI mutató Horvátországban igencsak alacsony (1,7). A most csatlakozó volt szocialista országok közül csupán Szlovénia rendelkezik alacsonyabb „árfolyam-eltérési indexszel”.

Mivel 2004-ben is alapvetően belső tényezők lesznek a gazdaság motorjai, és mivel Horvátország alapvetően egy kis ország, ezért azt lehet mondani, hogy a jelenlegi gazdasági növekedés nem fenntartható, vagyis az elmúlt két év kiemelkedően jó teljesítménye várhatóan nem fog folytatódni a jövőben. Az amúgy is magas költségvetési hiány és az államadósság gyorsan növekvő szintje miatt az állami beruházások nem lehetnek tartósan a növekedés alappillérei. Ráadásul az infrastrukturális programok alapvetően nem-termelő beruházások, vagyis azok megtérülése a jövőben – legalábbis – kérdéses. A magánberuházások növekedési üteme evvel szemben – az ipari termelés növekedési ütemével párhuzamosan – csökkennek. Kétségtelenül pozitív tényezőként értékelhető, hogy a horvát autópálya-hálózat igen kedvező

mutatókkal rendelkeznek, mégis annak finanszírozása még a gazdasági növekedés kárára válhat a jövőben.

Pozitív folyamat, hogy a magánfogyasztás növekedési üteme csökken, azonban ennek következményeként a gazdaság növekedési üteme is csökken. Ez várható 2004 és 2006 között, vagyis a horvát gazdaság visszatér egy közepes gazdasági növekedési ütemhez (3-4%). A reformok, illetve az európai integráció előrehaladtával a gazdasági növekedés ismét gyorsulhat, vagyis 2007-2008 körül ismét 4% feletti növekedés várható.

II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁS

Annak ellenére, hogy Horvátország relatíve kis ország – lakosság száma 5 millió alatti -, az ország nyitottsága nem túl magas, bár növekvő tendenciát mutat. 2003-ra a nyitottság (export és import összértéke) mértéke elérte a GDP 72%-át. Általában jellemző a balkán országokra, hogy az exportteljesítmény nem olyan kiemelkedő, mint a közép-kelet-európai országok esetében. Horvátország esetében sincs ez másképp, az export gyakorlatilag egy gyenge növekedési ütemet produkál immár egy évtizede, míg az import dinamikusabban növekszik. Ennek köszönhetően a külkereskedelmi mérleg egyenlege folyamatosan romlik és a hiány 2003-ban már meghaladta a GDP 28%-át.

Az import gyors ütemű növekedése alapvetően a már említett növekedési szerkezet eredménye. Ugyanis mind a magánfogyasztás, mind az állami beruházások az importot növelő tényezők, és így közvetve a külkereskedelmi mérleget jelentősen rontják.

Az alkalmazott árfolyam-politikának valószínűleg nagy szerepe van abban, hogy az exportteljesítmény ennyire gyenge eredményt mutat. Mivel a horvát fizetőeszközt a jegybank stabilan tartja az egységes európai valutával szemben, sőt 2001-2002-ben nominálisan fel is értékelődött a horvát kuna, ami nem kedvez a feldolgozóipari kivitelnek, így az ezen ágazatba történő (főként külföldi) beruházások elmaradtak, így az export nem tud úgy növekedni, mint például a KKE-országokban vagy Romániában.

Ugyanakkor kedvező körülmény, hogy bár a külkereskedelmi mérleg igencsak deficitese, a folyó fizetési mérlegben a hiányt jelentősen mérsékli a turizmusból származó tekintélyes bevétel. Horvátországnak - földrajzi adottságaiból kifolyólag - jelentős bevételei származnak a nyári turizmusból. Ezt jól mutatja az a tény, hogy a 2003-as harmadik negyedévi szolgáltatások egyenlegének többlete képes fedezni az egész éves áruforgalmi mérleg hiányának felét.

Ennek ellenére a folyó fizetési mérleg hiány az elmúlt két évben 7% feletti, ami magasnak mondható, és idén sem várható a mérleg hiányának jelentős csökkenése. Mindez az erős belső keresletlénkítés eredménye, melynek finanszírozása/lecsökkentése várhatóan a gazdasági növekedési ütem csökkenéséhez vezethet a jövőben.

A külkereskedelmet illetően Horvátország legfontosabb kereskedelmi partnerei – mint általában a balkán országokban - Olaszország és Németország, együttes súlyuk a horvát külkereskedelmen belül 35% körüli. A horvát export szerkezete viszonylag modern, hiszen a legfőbb exportcikk a gépek és szállítóeszközök, valamint egyéb feldolgozott termékek. E két tétel együttes súlya 50% a horvát kivitelben.

Mivel az exportteljesítmény várhatóan az elkövetkező években sem fog dinamikus növekedésnek indulni, és az import növekedési üteme túlszárnyalja majd a kivitelét, ezért a 2004-et követő időszak során a külkereskedelmi mérleg hiánya meghaladhatja a GDP 30%-át. Mivel a fogyasztási dinamika várhatóan csökken és az állami infrastrukturális beruházások

volumenének növekedési üteme is csökkenni fog az elkövetkező években, ezért az import növekedése lelassul és így megállhat az áruforgalmi mérleg romlása.

2008-ra tehát a külkereskedelmi mérleg hiánya valamivel magasabb lesz, mint 2003-ban, azonban a turizmus növekvő bevételei a szolgáltatások egyenlegén keresztül jelentős mértékben tudja ellensúlyozni a folyó fizetési mérlegben az importtöbbletből származó áruforgalmi hiányt.

III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA

Horvátországban a regisztrált munkanélküliek aránya viszonylag magas, bár folyamatosan csökkenő tendenciát mutat. Míg 2001-ben a munkanélküliségi ráta még 23,1% volt, addig ez az érték 2 évvel később már 4%-ponttal alacsonyabb volt. Emellett egyes becslések szerint a feketegazdaságban hozzávetőleg a munkaerő 7%-a dolgozik.

Tulajdonképpen számos régióbeli (balkán) országban nagyobb gondot okoz a munkanélküliség, mint Horvátországban (például Macedóniában, vagy Szerbia-Montenegróban).

A horvát munkaerő relatíve drága a környező országokhoz képest, a havi átlag nettó kereset meghaladja az 500 eurót, amely így leginkább a magasabb jövedelmű KKE országokéhoz hasonlítható, semmint a többi poszt-jugoszláv tagállaméhoz. Igaz, 2002-es adatok szerint a horvát ipari munkások termelékenysége is a cseh vagy a magyar ipari munkásokéhoz hasonlítható.

A jövőben a munkanélküliségi ráta várhatóan kevésbé dinamikusabban fog csökkenni, mint az elmúlt két évben. Ennek az az oka, hogy a horvát gazdaság még nem fejezte be a gazdaság liberalizációját. A nyitottság előrehaladásával pedig a hazai vállalatok szembekerülnek a külföldi vállalatok versenyével, és várhatóan több horvát vállalat nem fogja bírni ezekkel a versenyt, így azok megszűnnek. Emellett hosszú távon a védelmi (katonai) „ágzatban” is várhatóan egyre inkább csökken a foglalkoztatottsági szint, hiszen annak mérete egyrészt megterheli az államkasszát, másrészt pedig a régió stabilitásának előrehaladtával és a konfliktusok elcsendesülésével párhuzamosan nincs szükség akkora katonai apparátusra.

A fenti két folyamat hatására többen válhatnak munkanélkülivé a korábbiakhoz képest. A kérdés csak az, hogy az új vállalkozások születése a már meglévők létszám bővítései mennyire lesznek képesek ellensúlyozni a fenti folyamatot. Becsléseink szerint a munkanélküliségi ráta - a fenti folyamatok eredőjeként – csökkenni fog, igaz, kezdetben alacsonyabb ütemben, mint az elmúlt két évben.

A 2007-2008-as időszakra a munkanélküliség csökkenésének üteme felgyorsulhat, mivel az ország ekkorra várhatóan már előrehaladott tárgyalásokat folytatott le az Európai Unióval, másrészt pedig a szükséges gazdasági szerkezetváltást követően a gazdasági növekedés üteme is felgyorsulhat, akár 4% fölé is ebben az időszakban.

IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA

Horvátországban - az alkalmazott árfolyam-politikának is köszönhetően – igen alacsony szintű az infláció. 2003-ban az árszint mindössze 1,8%-kal volt magasabb éves átlagban az egy évvel korábbinál. Ez gyakorlatilag árstabilitást jelent, amit mi sem bizonyít jobban, mint az a tény, hogy 2001 januárja és 2003 decembere között – vagyis 3 év alatt – a fogyasztási javak ára mindössze 4%-kal emelkedett, ami rendkívül alacsony szintű változást jelent.

Az alacsony 2003-as inflációhoz persze külső tényezők is hozzájárultak. Az euró erősödése a dollárral szemben közvetve lenyomta az olajárakat a horvát gazdaság számára, a fokozatos kereskedelem liberalizáció csökkentette az Európai Unióból származó importtermékek vámtételét és így az árát is, és emellett nem került sor lényegesebb áremelésre az adminisztratív termékek esetében sem.

Az utóbbi tényező azért megjegyzendő, mert a gázárak kiigazítása korábban tervbe volt véve, de annak végrehajtását elhalasztották. Az elhalasztásra azért került sor, mert 2003 novemberében parlamenti választások zajlottak Horvátországban, és a kormányon lévő párt úgy döntött, hogy nem hajtja végre az árkorrekciót, hiszen annak politikai kockázata volt. Azonban a kormánypárt elvesztette a hatalmat, és az ellenzék győzött a választásokon.

A fenti folyamatnak ellenben az a következménye, hogy a meg nem történt gázár-kiigazítást 2004-ben kell végrehajtani, aminek következménye az lesz, hogy az idei évben az infláció 2,5%- körülire „ugrik”, ami természetesen még mindig nem túl jelentős.

2004 után az infláció továbbra is alacsony marad, köszönhetően az alkalmazott árfolyampolitikának. Emellett a 2007-ig tartó kereskedelem liberalizálás az Európai Unió országaival szemben további kedvező hatással lehet a horvát inflációra. Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni arról, hogy Horvátország CEFTA tag, és számos CEFTA tag csatlakozik most az Európai Unióhoz. Mivel a CEFTA-n belül ipari szabadkereskedelem van érvényben és az Unióval ez a szabadkereskedelem csak fokozatosan valósul meg, így átmenetileg megdrágulhatnak a KKE országokból származó termékek árai. Azonban ennek inflációs hatása vélhetően nem lesz túl nagy.

V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA

A költségvetési egyenleg magas hiánya a horvát gazdaság egyik legnagyobb problémája – a magas fizetési mérleg hiány mellett. Bár 2001 óta fokozatosan csökken a költségvetési hiánya, 2003-ban még mindig a GDP 4,6%-át tette ki a költségvetési deficit.

A magas hiány azért jelent problémát, mert emiatt meredeken emelkedett az államadósság szintje, hiszen a költségvetési hiányt ily módon tudta finanszírozni a horvát állam. Míg 2001 végén az államadósság mértéke a GDP 55%-a volt, addig ez az érték 2003 végére hozzávetőleg 60%-ra nőtt, mindössze két év alatt. Ezek az adatok az IMF módszertana szerint számolt értékek, a horvát jegybanki statisztika alapján számolt államadósság/GDP mutató „csupán” 50%. A lényeg azonban nem is azon van, hogy 50% vagy 60%, hanem az elmúlt években tapasztalható adósságnövekedés dinamikáján, mely mindkét módszertan szerint 5-10%-kal nőtt az elmúlt két év során.

Az elmúlt évek magas költségvetési hiányának több oka is volt: egyrészt a már említett állami infrastrukturális beruházások az államkasszát terheltek, másrészt a relatíve magas munkanélküliség, a védelmi ágazat kiterjedtsége, a magas államadósságra fizetendő kamatkiadások és a közalkalmazottak nagy aránya szintén a költségvetés kiadási oldalát növelő tényezők.

2003 végén új kormány lépett hatalomra, és nem kisebb feladat vár rá, minthogy tovább csökkentse a még mindig magas költségvetési hiányt és az államadósságot. Mindezt úgy, hogy várhatóan idén tovább lassul a gazdasági növekedés üteme, vagyis az állam adóbevételei csak alig növekednek emiatt. Emellett nem kis terhet jelent a horvát állam számára a felduzzadt államadósság után fizetendő kamatkiadás.

Az új kormányzat első lépései mindenesetre kedvezőek, hiszen csökkentették a minisztériumok számát, felemelték a nyugdíjkorhatárt és megszüntettek több, költségvetésen

kívüli alapot, amelyek még az előző kormány ideje alatt jöttek létre. Ezek a lépések mind a kiadási oldalt kívánják csökkenteni, ami hosszú távon inkább nevezhető deficitcsökkentő lépésként, mint egy esetleges adóemelés. Tehát a politikai szándék megvan az új kormányzatban, ugyanakkor a lassuló gazdasági növekedés miatt a költségvetési hiány csökkenése várhatóan éveken át tartó, hosszú folyamat eredménye lesz.

2008-ra a költségvetési reformok megvalósulása esetén a költségvetés hiánya a GDP 4%-a alá csökkenhet. Várhatóan ez időn belül az ország nem lesz tagja az Európai Uniónak, vagyis a tényező nem fogja növelni a költségvetés kiadási oldalát (EU-s befizetések, kofinanszírozás).

A horvát adórendszer kulcsai nem magasak, hiszen az ÁFA-kulcs 22%, míg a társasági nyereségadó kulcsa 20%. Ez utóbbi esetében az állam számos kedvezményt is biztosít. Ilyen például a jelentős (10, 20, 60 millió kuna feletti) beruházások esetén elérhető adókedvezmény (alacsonyabb adókulcs), vagy a Vukovár város térségében megvalósított beruházások esetében alkalmazott alacsonyabb társasági nyereségadó-kulcsok.

MACEDÓNIA

Macedónia az egyik legkisebb területű és népességű ország Délkelet-Európában. Macedónia európai integrációs folyamata még igencsak gyerekcipőben áll, hiszen azon túl, hogy az Európai Unióval fennálló kapcsolatát az ún. Stabilitási és Társulási Megállapodás szabályozza, nem történt lényeges előrelépés. Ez év elején Macedónia benyújtotta ugyan csatlakozási kérelmét az Unióhoz, de annak képviselői közel sem voltak olyan lelkesek, mint egy évvel korábban Horvátország esetében. Ugyanakkor épp néhány hete jutatta el a Bizottság azt a kérdéscsoportját a macedón államnak, amely alapján meg kívánja fogalmazni hivatalos álláspontját a csatlakozási kérelemmel kapcsolatban.

I. GDP ALAKULÁSA

2001-ben a macedón gazdaság jelentős visszaesésen ment keresztül, mely során a GDP 4,5%-kal csökkent az előző évhez képest. A recessziót nagyrészt a szláv és az albán etnikai csoportok között Macedónia területén kirobbant konfliktus okozta negatív hatások eredményezték, mely során mind a fogyasztói, mind az üzleti bizalom megingott, ráadásul ez évben száraz időjárás is sújtotta a mezőgazdaságot. A GDP csökkenése mellett lényegesen romlott a költségvetési egyenleg, de a monetáris stabilitása megmaradt az országnak. Az ipari termelés visszaesett, mely érintette a nehéz és könnyűipart egyaránt, legérzékenyebben ezek közül az acélipart, a vegyipart, illetve a dohányipart és a textilipart érintette a visszaesés.

A konfliktus lezárultával 2002-ben kedvező folyamatok indultak el, azonban ebben az évben a GDP még csak stagnált (0,9%-os növekedés, ami elenyésző). Az ipari termelés visszaesése folytatódott, ami egyrészt köszönhető a világgazdasági folyamatok lassulásának, másrészt pedig a veszteségesen termelő vállalkozások bezárásának.

2003-ra már egy közepes növekedési ütem volt tapasztalható, az ipari termelés már éves szinten is növekedésnek indult, néhány ágazatban újra megindult a kivitel. A gazdaság növekedésének ugyanakkor nem kedvezett, hogy a költségvetési kiadások – a költségvetési hiány leszorítása érdekében, mely az IMF kölcsön feltétele is egyben – drasztikusan csökkentek, így kevésbé volt képes serkenteni a gazdaságot.

2004-re az ipari termelés ismét visszaesésnek indult, ami két okból lehetséges. Egyrészt elképzelhető, hogy hibásak a statisztikai adatok, másrészt avval magyarázható, hogy a vállalatok szerkezetátalakuláson mennek keresztül és ezért esett vissza a termelésük. Azonban mindez arra utal, hogy a gazdasági növekedés üteme ismét visszaesik ebben az évben, nagyjából 1-2% körüli szint várható, amely szerény mértékű növekedés a szolgáltatások és a mezőgazdaság növekedésének ellensúlyozó hatása miatt lehetséges.

Macedóni egy főre jutó GDP-je leginkább Bulgária és Románia hasonló értékeivel vethető egybe. Az Európai Unió átlagának 26%-án állt 2003-ban vásárlóerőparitás-standardon mérve. A nominális értékek tekintetében is hasonló a fenti országhoz, ugyanis Macedónia esetében is igen magas árfolyam-eltérési mutatóval lehet számolni (3,1 az ERDI).

A macedón gazdaság annak ellenére, hogy az elmúlt egy-két évben valamelyest talpra állt a korábbi recessziót követően, a közeljövőben is sérülékeny marad. Az üzleti bizalom visszaszerzése hosszú több évet igénylő folyamat lehet. A politikai bizonytalanság következményei miatt várhatóan 2005-ben sem nő a gazdaság 3%-nál magasabb ütemben

II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁS

A 2001-es gazdasági visszaesés természetesen érintette a külkereskedelmet, az előző évhez képest több mint 15%-kal esett vissza az értéke. Az import jobban visszaesett, mint az export, ezért a külkereskedelmi mérleg „javult”, de így is magas volt, jelentősen meghaladta a GDP 10%-át.

Tudni kell Macedónia esetében, hogy a folyó fizetési mérlegben jelentős tételt képeznek a viszonzatlan átutalások (főként magán, de hivatalos forrásokból is származnak). Ez képes korábban képes volt az áruforgalmi hiány nagy részét fedezni, és így a folyó fizetési mérleg hiánya a GDP 3%-a alatt maradt (a segélyeket is beleszámítva). A krízis hatására azonban ezek a viszonzatlan átutalások elmaradtak/lecsökkentek, így a folyó fizetési mérleg hiánya is megugrott. A segélyek nélkül számolt érték közel 10% volt.

Mivel 2002-ben az import növekedésnek indult, míg az export továbbra is hanyatlott, az áruforgalmi mérleg pozíciója ismét romlott, evvel tovább rontva a folyó fizetési mérleg egyenlegét is. 2003-ban magára talált az exportszektor – főként a textil-, és az acélipari vállalatoknak köszönhetően -, és így ismét csökkent a folyó fizetési mérleg hiánya. Azonban az még így is magas a gazdaság erejéhez képest, hiszen a beáramló FDI mértéke ennél jóval szerényebb. A folyó fizetési mérleg magas hiányát főként külföldi segítséggel tudja tartani az ország. A beáramlós támogatás segít például megőrizni az ország valutatartalékát.

Ugyanakkor a jövőre nézve nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a külkereskedelmi mérleg egyenlege csak szerkezeti átalakítással lehetséges, mindezt az exportra termelő vállalatok fejlesztésével lehetne elérni, illetve az ország importfüggőségét is csökkenteni kellene.

Macedónia főbb külkereskedelmi partnereinek listája érdekes képet mutat, különösen a kiviteli oldalon. A macedón áruk legnagyobb része (több mint egyötöde) Szerbia és Montenegró piacain talál gazdára, a második Németországot megelőzve. A behozatali oldalon az első számú kereskedelmi partner Németország, Görögországot megelőzve (14%, illetve 12%).

A macedón export áruszerkezetében már az egyéb feldolgozott termékek kivitel képviseli a legnagyobb hányadot, csak ezt követi a nyersanyagok kereskedelme. A behozatalban ennél valamivel fejlettebb áruk találhatók, elsősorban gépek, gépi berendezések, illetve szállító járművek.

A külföldi működőtőke-befektetések 2001-ben, a macedón távközlési vállalat privatizációjával érték el eddigi csúcspontjukat, azóta annak az értéknek csupán 15-20%-a érkezik be évente (2002-ben és 2003-ban is). A 2001-es érték elérte a GDP 13%-át (közel 0,5 milliárd euró), míg az utóbbi két évben a beáramló FDI csupán a GDP 2%-át érte el (80-100 millió euró). Mindez azt jelzi, hogy a külföldi befektetők szemében nem számít igazán vonzó befektetési célterületnek Macedónia. Várhatóan az üzleti bizalom csak lassan áll helyre, ezért idén és 2005-ben sem várható még a külföldi közvetlen tőkebefektetések dinamikus növekedésnek indulása.

III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA

Mivel a feketegazdaságnak elég nagy tere van Macedóniában, ezért elég nehéz pontos adatokat kapni a macedón munkaerőpiacról. Ennek ellenére elmondható, hogy igen magas a munkanélküliség az országban, a hivatalos statisztika szerint minden második munkahellyel rendelkező munkásra jut egy munkanélküli. 2003-ra a munkanélküliségi ráta már megközelítette a 37%-ot (2001-ben még 30,5% volt), ami részben az állami apparátus

szűkítésének, a vállalatok csődje miatti elbocsátásoknak, illetve a munkaerőpiac munkaerejének növekedésének köszönhető, amellyel nem járt együtt a kellő számú új munkahely létrejötte. A folyamatot jól tükrözi, hogy 2000 óta a foglalkoztatottak száma közel 15%-kal csökkent. Ez utóbbiak aránya egyébként csupán a lakosság 13-14%-a a hivatalos adatok szerint.

A foglalkoztatottak struktúrája is érdekes Macedóniában. A hivatalos statisztikák szerint a foglalkoztatottak mindössze 5%-a dolgozik az agrárszektorban, több mint egyharmada az iparban, 7-8%-uk pedig az építőiparban. Ezek a kedvező adatok valószínűleg abból adódnak, hogy a hivatalos statisztika nem veszi figyelembe azokat, akik saját földjüket művelik meg saját megélhetésükért, valamint a feketén dolgozó munkások sincsenek természetesen beleszámítva ebbe a statisztikába.

A korábban is magas munkanélküliség tehát tovább nőtt, és közelíti a 40%-ot. E magas munkanélküliség az egyik legnagyobb problémája a macedón gazdaságnak, ezért az országba vetett üzleti bizalom mielőbbi helyreállítása, a külföldi tőke becsábítása, a strukturális reformok megindítása elengedhetetlen Macedónia fejlődésének fenntartható pályára állításához.

IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA

A 2001-es konfliktus ellenére az infláció nem pörgött fel, sőt, alacsonyabb lett, mint az egy évvel korábbi, ami jól mutatja, hogy az ország sikeresen őrizte meg monetáris stabilitását. A stabilitás megőrzése a szigorú monetáris politikának, és az árfolyamhorgonyhoz történő kitartó ragaszkodásnak az eredménye. A 2001-es árnövekedésben főként a mezőgazdasági termékek árainak növekedése játszott szerepet, ami egzogen tényező (időjárás) hatására emelkedett.

2002-ben és 2003-ban tovább folytatódott a deflációs folyamat. E folyamatot segítette, hogy az euró – amelynek árfolyamához a macedón nemzeti valuta kötve van – erősödött a dollárral szemben, a mezőgazdasági termékek árai nem nőttek olyan mértékben, mint 2001-ben, illetve a költségvetési kiadások mértéke is dinamikusan csökkent, amely így kisebb inflációs nyomást gyakorolt a gazdaságra.

2004-ben az infláció ismét 2% alatt marad, ahogy ez 2003-ban is történt, annak ellenére, hogy az olajárak növekedése miatt néhány %-ponttal magasabb lesz az idei árnövekedés az egy évvel ezelőtti értéknél.

Mivel egy kis, törékeny gazdaságról van szó, nehéz pontosan előre jelezni a jövő évi inflációt, azonban az elmondható, hogy amíg kitart ez a szigorú monetáris politika, addig az infláció nem okoz gondot a gazdaságban. Ezért okozhat akár az is bizonytalanságot az ország számára, ha a kormány „lecseréli” a nemzeti bank vezetőjét.

V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA

Az előzetesen tervezett költségvetési deficitet lényegesen meghaladta a 2001-es érték a konfliktus kirobbanása miatt. Egyrészt a bevételi oldalt csökkentették a lassuló, sőt, visszaeső gazdaság csökkenő adóbevételei, míg a kiadási oldalt megemelte a katonai kiadások szükséges növekedése. E két tényező miatt a költségvetés hiánya a GDP 6%-pontjával lett magasabb az előre tervezettnél.

E helyzetben Macedóniának égető szüksége volt privatizációs bevételre, amelyhez legnagyobb mértékben a macedón távközlési vállalat eladásával jutott 2001-ben. Ennek

segítségével sikerült elkerülnie a pénzügyi összeomlást (kamatkiadások fizetése, folyó fizetési mérleg hiányának fedezése).

2002-ben megkezdődött a magas államháztartási hiány lefaragása. Mivel az országnak szüksége volt nemzetközi segítségre, és ilyen esetekben általában az IMF siet az országok segítségére, ezért Macedónia is a Nemzetközi Valutaalaptól kért és kapott segítséget, ennek azonban az volt az ára, hogy Macedónia minél hamarabb szorítsa le a költségvetés hiányát. Ezért 2003 első félévében számos megszorítást eszközölt az új macedón kormány, hogy a hiányt 2%-ra vagy az alá tudja leszorítani. Többek között számos termék vagy szolgáltatás (pl. elektromosság) került át a kedvezményes ÁFA-kulcs (5%) alól a főkulcs (18%) alá. A tervezett deficitcél így sikerült elérni.

Az IMF-megállapodás miatt a macedón költségvetési deficit a jövőben sem lehet lényegesen magasabb, ezért 2004-2005-re várhatóan 2 és 3% közötti lesz a költségvetés hiánya.

A macedón adórendszer alkalmazza az egyik legalacsonyabb társasági nyereségadó kulcsot Európában, mindössze 15% a kulcs. Ez is jól mutatja, hogy Macedóniának nagy szüksége van a külföldi befektetésekre, és ezért igyekszik csábítóná tenni a külföldi beruházók számára a gazdaságot. Emellett az ÁFA-kulcs sem magas 18%-os, ahogy erről fentebb már volt szó.

ROMÁNIA

Románia azon kevés uniós tagjelölt országokhoz tartozik, amelyek nem idén csatlakoztak az Európai Unióhoz. Románia - és Bulgária - cél dátuma jelen pillanatban 2007. Ugyanakkor szintén fontos tényező az ország teljes jogú NATO-taggá válása, melyre az elmúlt hetekben került sor. A gazdaság felzárkóztatásához és modernizálásához az európai, illetve az euró-atlanti integráció egyaránt fontos állomást jelent az ország történelmében.

I. GDP ALAKULÁSA

A román gazdaság növekedése a 2001 és 2003 közötti időszak során igen impozánsan alakult, hiszen mindhárom évben a bruttó hazai termék (GDP) növekedési üteme közel 5 % vagy afölötti volt. Annak ellenére, hogy a növekedési ütem közel állandó volt, annak hajtómotorja különböző volt ezen időszak elején és végén. Míg 2001-ben főként a belső fogyasztás volt a gazdaság motorja – ami megnyilvánult a fogyasztási célú import gyors növekedésében is -, addig 2002-től az export és a beruházások lettek a gazdaság hajtóerői. Ugyanakkor 2003 közepső harmadában ismét beindult a belső (magán)kereslet növekedése, ami nagyrészt az év elején végrehajtott minimálbéremelésnek volt köszönhető. Ennek nyomán ismét növekedni kezdett az import és romlott a külkereskedelmi mérleg, és ezen keresztül a folyó fizetési mérleg egyenlege is.

Az egy főre jutó GDP tekintetében Románia jelentősen elmarad mind az Európai Unió átlagtól, mind a nyugati szomszédaitól, az „éllovas” közép-kelet-európai (KKE) átalakuló országoktól. A vásárlóerőparitás-standardon számított egy főre jutó GDP tekintetében Románia az EU-átlag közel 25%-án áll, de Magyarország is több mint kétszer magasabb egy főre jutó GDP értékkel rendelkezik jelenleg. Mivel az ERDI mutató Románia esetében igen magas (2,8), ezért a nominális értékek még nagyobb különbséget mutatnak Románia és a fenti térségek között.

A 2004-2005-ös időszakra kétségtelenül rányomja a bélyegét az a tény, hogy 2004 második felében parlamenti választásokat tartanak az országban. Ez azon túl, hogy a kormányzati kiadások mértékét megemeli egyben azt is jelenti, hogy a kormányzati és magánfogyasztás tovább növekedhet ebben az időszakban, vagyis a gazdasági növekedésben a belső kereslet szerepe mindenképpen emelkedni fog a következő másfél év során.

Emellett az árfolyam-politika sajátossága miatt, amely folyamatosan gyengíti a román valutát az euróval szemben, valamint az országba érkező egyre nagyobb mértékű külföldi tőkebefektetéseknek köszönhetően az exportnak is megmarad a gazdaságot élénkítő hatása ebben az időszakban. E két fenti hatásnak, és a várhatóan fellendülő világgazdasági konjunktúrának köszönhetően idén és jövőre is 5% közeli gazdasági növekedési ütem várható Romániában.

Hosszabb távon (2006-2008) a gazdasági növekedés üteme csökkenhet valamelyest, hiszen a román gazdaságban még mindig számos szerkezeti probléma található (veszteséges állami vállalatok, szabályozási hiányosságok, mezőgazdaságból élők jelentős részaránya), amelyek megoldása átmenetileg visszafoghatja a gazdasági növekedés ütemét. Ennek ellenére erre az időszakra is 4% feletti GDP növekedés várható.

II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-BEÁRAMLÁS

Románia – a gazdaság méreteit is figyelembe véve – nyitott gazdaságnak számít. 2003-ban a nyitottság (export és import összértéke) megközelítette a GDP 72%-át. 2001-ben ez az érték még „mindössze” 64% volt, tehát a román gazdaság nyitottsága dinamikusan növekszik. A balkán országok között egyedülálló módon erre úgy kerül sor, hogy nem csupán az importoldal növekszik dinamikusan, hanem a sikeresebb KKE országokhoz hasonlóan – bár azokénál alacsonyabb ütemben – a kivitel értéke is erőteljesen növekszik.

Az előző pontban volt szó róla, hogy 2001-ben főként az import növekedett, míg 2002-től a kivitel növekedési üteme már túlszárnyalta a behozatalét. A kivitelben még mindig a könnyűipari termékek – vagyis a munkaerő-intenzív termelést folytató szektor exportja – képviselik a legmagasabb részarányt, azonban a kiviteli szerkezet modernizálódását mutatja, hogy egyre inkább nő a gépek és gépi berendezések kivitelének hányada az összes exporton belül.

Mind az export, mind az import tekintetében Olaszország és Németország (ebben a sorrendben) a legfőbb kereskedelmi partnerországok, együttes súlyuk a román kivitelben és behozatalban közel 40%-ot ér el. Az Európai Unió piacokon egyébként a román áruk 65%-a talál gazdára.

Mivel a román külkereskedelem egyre inkább az euró-alapú kereskedelem irányába tolódik el, így 2003 márciusától már nem a dollár, hanem az euró lett a referenciavaluta. Ez részben annak is köszönhető, hogy a dollár 2003-ban jelentősen leértékelődött az egységes európai valutával szemben, és így a román inflációs célok is veszélybe kerültek.

2003-ban a már említett belső kereslet-élénkülésnek köszönhetően az import volumene ismét jelentősen nőtt, és 2001-hez hasonlóan a külkereskedelmi mérleg hiánya visszaugrott a GDP 7,5-8%-át elérő tartományába – a 2002-es kedvező folyamatok után. A külkereskedelmi mérleg magas hiánya egyben a folyó fizetési mérleg hiányát is alaposan megnövelte, amely így a GDP 6%-ára nőtt 2003-ban.

2004-ben megmaradt ez a romló tendencia, a belső kereslet továbbra is élénk maradt, és az import növekedési üteme meghaladta az exportét. Ennek köszönhetően az év első hét hónapjában az áruforgalmi mérleg hiánya egyharmadával magasabb, mint egy évvel korábban.

A román folyó fizetési mérlegben a legmeghatározóbb tétel az áruforgalmi mérleg egyenlege, és mivel ez utóbbi erősen deficitessé vált az elmúlt másfél évben, ezért a folyó fizetési mérleg is jelentősen romlott ebben az időszakban. 2003-ban a GDP közel 8%-át érte el, míg egy évvel korábban még annak 6%-a alatt maradt. A fogyasztás és a beruházások importigénye még továbbra is meghatározza a folyó fizetési mérleg alakulását, azonban várható az export erősödése a külső kereslet élénkülésével párhuzamosan.

A külföldi közvetlen tőkebefektetések nagysága stabil trendet mutat az elmúlt években, általában a GDP 2,5-2,7%-a között mozgott. Ez nem kiemelkedően magas érték, azonban 2004-re az érték fokozatos emelkedése várható, és elérheti a GDP 2,8-3,0%-át is. Evvel megközelítheti az évi 1,5 milliárd eurót a működőtőke-beáramlás. Érdekesség, hogy az beáramló FDI-ban a zöldmezős beruházások aránya a meghatározó, ugyanakkor az állam tulajdonában még számos jelentős méretű nagyvállalat van, melyek értékesítéséből további forrás vonható be az országba.

A 2006-2008 közötti időszakban a külkereskedelmi mérleg javulása várható. Az időszak eleji romlás a belső kereslet élénkülésén túl annak is köszönhető, hogy a várhatóan megélnkülő külföldi tőkeberuházások megnövelik a beruházási célú import volumenét, és ugyanakkor az export-intenzív termeléshez is szükséges bizonyos termékek importja, ami szintén a

külkereskedelmi mérleg egyenlegét fogja „rontani” kezdetben. Azonban az export beindulásával az egyenleg várhatóan ismét javulni kezd, és a belső kereslet importnövelő hatása is alacsonyabb lehet. Ugyanakkor a világgazdaság fellendülése szintén az export növekedése irányában hat.

III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA

A román munkaerőpiac igen sajátos elemekkel bír. Egyrészt feltűnően magas a mezőgazdaságban dolgozók részaránya. Bár ez az arány folyamatosan csökken, még ma is a munkaerő közel 40%-a él a primer szektorból. A gazdagnak egyébként sem nevezhető országban a mezőgazdaságból élők helyzetét mi sem tükrözi jobban, mint az a tény, hogy ez a közel 40% a GDP alig több mint 10%-át állítja elő. Ez jól mutatja, hogy a mezőgazdaságban dolgozók jövedelme igencsak alacsony, az országos átlagtól jócskán elmarad.

Az ország munkaerőpiaca viszonylag nagy, hiszen az országban a dolgozók száma meghaladja a 9 milliót, evvel a népesség 42%-a dolgozik valahol. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a versenyszférában meglehetősen kevesen dolgoznak, a foglalkoztatottak kevesebb, mint fele.

Romániában az átlagos nettó havi bérek nem érik el a 150 dollárt, így jóval – kétszer-négyszer - alacsonyabb a bérszint, mint a most csatlakozott KKE országokban. Ennek köszönhetően a munkaerő-intenzív termelést kívánó termékek gyártása számára vonzó befektetési lehetőség Románia, és várhatóan a KKE országok gazdaságát „drágának” találó külföldi tőke is ebbe a térségben telepedhet majd le.

A 2003-ban végrehajtott minimálbéremelésnek gyakorlatilag nem volt lényeges hatása sem a foglalkoztatottak számára, sem a munkanélküliségi rátára. A minimálbéremelés inkább csak a belső keresletet növelte meg a román gazdaságban.

A fenti tényezők mellett a regisztrált munkanélküliek száma igen alacsony, 2003 végére 7,2%-ot ért el. Ez az érték a 2004-2005 közötti időszak során várhatóan emelkedni fog, hiszen a még állami kézben levő vállalatok privatizációja és szerkezetátalakítása során több ezer munkavállaló veszítheti el az állását. Azonban az újonnan betelepülő multinacionális vállalatok segíthetnek ellensúlyozni ezt a hatást.

A 2006-2008-as időszakra ezért a munkanélküliségi ráta további csökkenése várható, miközben a mezőgazdaságban dolgozó aránya erre az időszakra már vélhetően az egyharmados szint alá csökken. Evvel párhuzamosan pedig az iparban és a szolgáltatói szektorban dolgozók aránya növekedhet.

IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA

Romániában az infláció mértéke jelenti az egyik legfontosabb makrogazdasági problémát. Immár évek óta kétszámjegyű az infláció a folyamatos dezinfláció ellenére is. Nem véletlen tehát, hogy a régióon belül Romániában a legmagasabb a fogyasztói árak növekedése, 2001-ben még 34,5%-os volt, 2003 ez 15%-ra mérséklődött. A már említett tényező, a belső kereslet erősödése miatt a tavalyi év során a dezinfláció megtorpant, és újra nőni kezdett az infláció üteme. Júniusban 14%-ig csökkent az éves infláció, szeptemberre azonban 16%-ig pörgött fel az árszínvonal növekedési üteme. A 14%-os szintet csak decemberre érte el újra az infláció. Ennek köszönhető, hogy a tavalyi évben az infláció üteme 15% fölött volt összességében.

2004-re további javulás várható, de nem valószínű, hogy egyszámjegyűvé sikerül leszorítani a pénzromlás ütemét, hiszen a már többször is említette belső keresletet erősítő tényezők – a választás közeledte, a minimálbér emelésének még mindig érezhető hatása - ez ellen hatnak, még akkor is, ha a nemzeti bank igyekszik magasan tartani a kamatokat, és ezáltal visszafogni a fogyasztást. A 10%-os vagy az alatti inflációs szint reálisan csak talán 2005-ben vagy inkább 2006-ban lehet reális cél.

A romániai példából is kitűnik, hogy mennyire nehéz a kétszámjegyű inflációt leszorítani, jóval nehezebb és hosszabb ideig tartó folyamat, mint a hiperinfláció esetében, amikor az árstabilitás elérése jóval rövidebb távon lehetséges.

A 2007 és 2008 közötti időszakban a román gazdaság számára az infláció már várhatóan nem fog gondot okozni, hiszen az addigra már biztosan egyszámjegyűvé válik, és az eljövendő Európai Unió csatlakozás és azon belül az euró-övezethez történő csatlakozás is az alacsony infláció elérését serkentő tényezőkké válnak. Ekkorra a nemzeti bank várhatóan feladja a nemzeti valuta folyamatos gyengítésének politikáját, és inkább a nominális felértékelődés lesz a jellemző.

V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA

A költségvetési egyenleg hiánya látszólag igen kedvező, hiszen 2001 és 2003 között folyamatosan csökkent és 3,4%-ról 1,5%-ra csökkent ezen időszak alatt. A szigorú fiskális politikára azért is szükség van, mert az ország jelentős mértékben rászorul a nemzetközi szervezetek segítségére (IMF hitel), amely megköveteli a fiskális politika e szigorúságát. Emellett a kedvező mértékű gazdasági növekedésnek köszönhetően az adóbevételek növekedési üteme is kedvezőbben alakult a tervezettnél (különösen az áfabevételek és a nyereségadó esetében).

Ugyanakkor megjegyzendő, hogy Romániában számottevő mértékű úgynevezett kvázi-fiskális kiadások is léteznek, amelyek nem adódnak hozzá a költségvetés kiadási oldalához, de ettől függetlenül az állami terheket növelik. Ilyen kvázi-fiskális kiadásnak minősül a veszteségesen üzemelő nagy állami vállalatok adósságainak finanszírozása, amely nem jelenik meg a költségvetés kiadási tételei között. Egyes becslések szerint ezek a kiadások meghaladják a GDP 2%-át éves szinten, és mindezt nem transzparens módon juttatja az állam ezeknek a vállalatoknak. Ezt a rendszert az államnak mindenképpen meg kell változtatnia a jövőben.

2004-ben a költségvetési egyenleg várhatóan lazulni fog, hiszen az év második felében parlamenti választásokat tartanak, amikor általában tapasztalható folyamat a fiskális politika lazulása. Idén így a költségvetési egyenleg hiánya hozzávetőleg a GDP 3%-a körül fog várhatóan alakulni.

Az ezt követő időszak során költségvetési egyenleg javulni fog, köszönhetően a gyors gazdasági növekedésnek és a választási ciklus adottságainak, azonban a hiányt növelhetik a reformfolyamattal együtt járó kiadásnövelő tényezők, mint például a veszteségesen üzemelő állami vállalatok privatizációját követő leépítések, amelyek növelik a szociális kiadásokat, a kvázi-fiskális tételek „megjelenése” a költségvetésben, amennyiben azok megmaradnak továbbra is.

A 2007-2008-as időszakra hatással lehet még az Európai Unió csatlakozás megvalósulása is. Amennyiben az ország felvételt nyer az EU-ba, úgy a kofinanszírozás megterheli az ország költségvetését, ahogy ez történni fog a most csatlakozó országokkal is. És nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy 2008-ban ismét parlamenti választásokat fognak

tartani, hiszen újból lejár a négyéves politikai ciklus, vagyis 2008-ra – ha megvalósul az európai uniós csatlakozás, ha nem – a költségvetési egyenleg hiánya ismét növekedni fog várhatóan az egy évvel korábbihoz képest.

A román adórendszer vállalkozásokat érintő főbb adókulcsai viszonylag kedvezőek. Az ÁFA-kulcs 19%, míg a társasági nyereségadó kulcsa 25%. Ez utóbbi talán magasnak tűnhet, de az ebből eredő „hátrányokat” a munkaerő alacsony bére bőségesen ellensúlyozni tudja.

SZERBIA ÉS MONTENEGRÓ

Szerbia-Montenegró, az egykori Jugoszlávia jogutódja, több háborúban is részt vett a jugoszláv állam felbomlását, illetve a rendszerváltozás megindulását követő időszak során. Éppen ezért az ország több éven keresztül elszigetelődve működött az európai gazdaságtól, és a gazdasági és politikai reformok nem igazán indultak meg ebben az időszakban. Ugyanakkor két országnak olyan konföderációjáról van szó, amelyek belső ügyeiket tekintve teljesen önállóak (nincs vámunió, nincs monetáris unió), és a külső képviselőt sem egyértelmű (nincs közös külpolitika), csupán a hadsereg közös. A konföderáció jövője tehát megkérdőjelezhető, és emellett Koszovó sorsa is kérdéses. Könnyen lehet, hogy az ország e része is elszakad Szerbiától. Azonban az ország ma már vitathatatlanul megkezdte európai integrációját, hiszen 2003 nyár végén megkezdődtek a tárgyalások az ország és az EU között létesítendő Stabilitási és Társulási Egyezményről.

I. GDP ALAKULÁSA

1999-ben, amikor a NATO-tagok az Egyesült Államok vezetésével úgy döntöttek, hogy véget vetnek a Szerbiában folyó etnikai tisztogatásnak és háborút indítanak a szerb vezetés ellen, Szerbia-Montenegró GDP-je több mint 20%-ot zuhant egy év alatt. Evvel az évtizedben immár másodszor került recesszióba a gazdaság. A háború lezárultával viszont dinamikusabban kezdett el növekedni a szerbi-montenegrói gazdaság (5% feletti ütemben). A lendület 2001-ben is kitartott, ekkor a GDP 5,5%-kal emelkedett reálértéken az elmúlt évhez képest. Azonban a dinamikus növekedés ellenére is ebben az időszakban a gazdaság az 1989-es szint 50%-án állt, köszönhetően a korábbi konfliktusok negatív hatásainak.

A gazdaságot kínálati oldalról a mezőgazdaság és a szolgáltatói szektor hajtotta előre, míg az ipari termelés a szektorba irányuló beruházások hiányában stagnált. Az ipari termelés 2002-ben továbbra is stagnált, hiszen a beruházások hiánya mellett hiány volt nyersanyagból is, és a hazai kereslet is igen gyenge volt. Ennek köszönhetően 2002-ben már lényegesen csökkent a GDP növekedési üteme, „mindössze” 4%-ra. Bár a kormányzat számos gazdasági reformot elindított, ezek mégsem hozták meg a várt hatást (bankszektor konszolidálása, tárgyalás a külföldi hitelezőkkel, privatizáció felgyorsítása, külföldi tőke vonzásának erősítése).

Amellett, hogy a gazdasági növekedés üteme csökkent, annak regionális eloszlása sem volt kedvező. A dinamikus növekedés két térségre koncentrált csupán: Belgrádra és Montenegró tengerpartjára. Belgrád a főváros jelleg miatt kapott kiemelt figyelmet, míg a tengerparti rész a turizmusból származó bevételeire tudott támaszkodni.

2003-ban a növekedési ütem tovább csökkent. A szerb ipari szektor továbbra is strukturális problémákkal küzd (2003-ban az ipari termelés már nem stagnált, hanem visszaesett), míg a kedvezőtlen időjárásnak köszönhetően a mezőgazdaság is gyenge teljesítményre volt képes tavaly. Ráadásul a hazai kereslet növekedését nem tudta követni a hazai kínálat, ezért az az import növekedésében csapódott le. E tényezők miatt a GDP növekedés körülbelül 2%-ra csökkent 2003-ban.

Az egy főre jutó GDP tekintetében Szerbia-Montenegró a nominális értéket tekintve igencsak elmarad az EU-s átlagtól. Az egy főre jutó GDP 2003-ban körülbelül 2300 euró volt, így az Európai Unió átlagának hozzávetőleg a 10%-án áll. Evvel messze elmarad a sikeresebb poszt-jugoszláv államoktól, mint például Horvátország, vagy - különösen – Szlovénia.

2004-re a gazdasági növekedés üteme ismét felgyorsulhat. Az ipari termelés a korábbi évi visszaesés után újra növekedhet, melyben jelentős szerepe lehet a privatizáció előrehaladásának, illetve az országba érkező külföldi működőtőkének. Az elkezdett gazdasági reformok meghozhatják a sikert Szerbia-Montenegró számára, és a jövőben 3,5-4%-os ütemben növekedhet a gazdaság. A gazdaság élénkülésével a hazai kereslet is várhatóan emelkedni fog, amely egyrészt az importot növeli, másrészt serkentheti a szerkezetváltáson áteső ipari termelést.

II. FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG, MŰKÖDŐTŐKE-ÁRAMLÁS

A szerbi-montenegrói gazdaság nyitottsága rendkívül alacsony. A nyitottság (export és import összértéke) a 2001 és 2003 közötti időszak során jelentősen csökkent. Míg 2003-ban a GDP mindössze 49%-a volt, addig ez az érték két évvel korábban még 58% volt. A nyitottság azért csökkent, mert mind az import, mind az export jóval alacsonyabb ütemben bővült, mint a GDP, vagyis a bázis. A nyitottság ezen alacsony értéke egyben azt is jelenti, hogy Szerbia-Montenegró Albánia után a második legzártabb gazdaság a Balkánon.

A nyitottságon belül az importnak van jóval nagyobb részaránya. Az import/GDP mutató 2003-ban 36% volt. Ennek köszönhető, hogy a külkereskedelmi mérleg egyenlege igen erősen deficitese volt, a GDP 23,7%-a. Ellenben a gazdasági növekedésnek köszönhetően a GDP aránya csökkent az elmúlt három év során.

Bár a külkereskedelmi mérleg GDP arányos hiánya csökkent, az abszolút számokat vizsgálva az látható, hogy az import magasabb növekedési ütemet ért el, mint az export. Míg a behozatal ezen időszak alatt 32%-kal nőtt, addig az export csupán 18%-kal bővült 2001 és 2003 között. Az export gyengébb növekedése annak köszönhető, hogy az export-intenzív termelést folytató – főként ipari – vállalatok teljesítménye igen alacsony maradt ebben az időszakban, ráadásul a szektorba irányuló beruházások értéke stagnált, vagy inkább visszaesett. Ugyanakkor éppen a hazai vállalatok gyenge teljesítménye miatt a hazai kereslet erősödése inkább az importkereslet növekedését eredményezte.

Érdekesség a szerbi-montenegrói külkereskedelem esetében, hogy a kivitel és a behozatal szempontjából mások a fő kereskedelmi partnerek. Míg az export szempontjából a legfontosabb országok Bosznia-Hercegovina és Olaszország, addig az import tekintetében ezek Oroszország és Németország. Egyben az is megfigyelhető, hogy ezeknek az országoknak a részesedése az exportból illetve importból 10-15%-os, vagyis nem figyelhető meg olyan mértékű koncentráció, mint mondjuk a KKE országok esetében. Az EU részaránya a teljes exportban csupán 44% Szerbia-Montenegró esetében, melynek harmadát teszi ki az Olaszországba irányuló kivitel.

Az áruforgalom szerkezete alapján a legfőbb kivitel cikkek a feldolgozóipari termékek és az élelmiszerek csoportjából tevődnek össze. Ez jól tükrözi, hogy Szerbia-Montenegró alapvetően munkaerő-intenzív termékeket exportál, így a kivitel szerkezete nem mondható fejlettnak. Az importon belül főként gépek, gépi berendezések, szállítóeszközök (26%), illetve feldolgozóipari termékek (21%) behozatala történik, ami szintén a hazai vállalatok gyenge teljesítményét mutatja.

2004-ben a korábbi folyamat folytatódik, az import növekedési üteme továbbra is meghaladja az exportét, vagyis a külkereskedelmi mérleg hiánya az abszolút számokat tekintve továbbra is nő. Az első félévet tekintve az import növekedési üteme jócskán meghaladta az exportét, és ezért a mérleghiány 50%-kal magasabb az egy évvel ezelőttnél, az első hét hónapban. Az import gyors növekedését a fogyasztás és a beruházások importigénye együttesen táplálják.

A folyó fizetési mérleg egyenlegét Szerbia és Montenegró esetében legfőképp az áruforgalmi egyenleg alakítja, ezért az jelentős deficitet mutatott az elmúlt években, GDP-hez mért szintje meghaladja a 8%-ot is. Míg Montenegró esetében a szolgáltatások egyenlege jelent némi ellensúlyozó tényezőt a masszív hiány fedezésében, addig Szerbia esetében a viszonylag magas viszonzatlan átutalásokból származó aktívum csökkenti a folyó fizetési mérleg hiányát a mérlegben.

A külföldi beruházások 2003-ban kaptak lendületet, elsősorban a Szerbiában megkezdődött privatizációnak köszönhetően. Főként dohányipari, illetve gázipari vállalatok eladása történt az elmúlt évben, amelynek köszönhetően az éves nettó FDI értéke meghaladta az 1 milliárd eurót. Amennyiben a privatizációs folyamat folytatódik, további jelentős külföldi működőtőke vonható be az országba a jövőben.

Mindemellett problémát okoz a magas folyó fizetési mérleg hiánya, amely a masszív importtöbbletből adódik. Ennek finanszírozása megoldható lenne, ha az ország képes volna exportintenzív termelést folytató vállalatok becsábítására, illetve a hazai vállalatok termelésének fejlesztésére.

III. MUNKAERŐPIAC ALAKULÁSA

Sajnos nem áll rendelkezésre pontos statisztika a Szerbia-Montenegróban foglalkoztatottak szerkezeti összetételéről, csupán következtetni lehet arra. Mivel a GDP-n belül a mezőgazdaság részaránya 20%, ezért azt lehet mondani, hogy a mezőgazdaságban dolgozók aránya mindenképpen magasabb, mint 20% hiszen az agrárszektorban szerzett jövedelmek általában elmaradnak az országos átlagtól. Az ipari és a szolgáltatói szektor aránya a GDP-n belül nagyjából egyforma, így ezek munkaerő-állománya sem térhet el lényegesen egymástól.

A foglalkoztatottak aránya a teljes népességben igen alacsony, mindössze 26,6%. Mindemellett rendkívül magas a munkanélküliségi ráta, meghaladja a 30%-ot. 2001 és 2003 között a munkanélküliek aránya 7%-pontot emelkedett. Mindez köszönhető a gyenge ipari teljesítménynek, valamint a privatizáció beindulásának, amely folyamán a munkaerő egy része elbocsátásra kerül.

A munkaerő költsége ugyanakkor alacsony Szerbia-Montenegróban. A nettó havi átlagbér nem éri el a 200 eurót. Mivel a munkaerő-költség ennyire alacsony, így az országnak hosszabb távon esélye van arra, hogy a külföldi tőke munkaerő-intenzív termelést valósítson meg az országban a jövőben. Azonban Szerbia-Montenegrónak e tekintetben versenyeznie kell a környező országokkal, amelyek hasonló célú külföldi tőkékért versenyeznek. Szerbia-Montenegró előnye talán az lehet, hogy relatíve népesebb országról van szó, így jobban lehet támaszkodni a hazai piacra, amennyibe annak vásárlóereje a gazdaság fejlődésével együtt dinamikusabb növekedésnek indul.

A közeljövőben a munkanélküliségi ráta emelkedése várható, hiszen várhatóan tovább folytatódik a privatizációs folyamat, melynek eredményeként a munkaerő egy részét elbocsáthatják. Azonban a termelési szerkezet modernizálódásával, illetve a zöldmezős beruházások megvalósulásával a munkanélküliségi ráta ismét csökkenhet. 2008 így a munkanélküliségi ráta a tavalyi szintre csökkenhet vissza, miután 2005 körül tetőzött.

IV. INFLÁCIÓ ALAKULÁSA

A szerbiai infláció jelentősen csökkent a 2001 és 2003 közötti időszak során. Míg 2001-ben még 90%-os volt az infláció, addig 2003-ra az évi átlagos árszínvonal-emelkedés 12% alá

csökkent. Az alacsonyabb infláció ugyanakkor azt eredményezte, hogy a reálbérek növekedésnek indultak, és ez alapvetően az import növekedésében csapódott le.

A viszonylag kedvező 2003-as inflációs adathoz hozzájárult az a tény, hogy a dinár-euró árfolyam nagyjából állandó maradt. Ugyanakkor az adminisztratív árak – köztük az elektromos áram 20%-os – áremelkedése jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a szerb infláció nem csökkent 10% alá. A korábbi években az infláció azért is volt magasabb, mert nagyobb korrekciót hajtott végre az állam az adminisztratív árak terén.

Montenegróban az infláció 10% alatti, ami jelentős mértékben köszönhető annak a ténynek, hogy Montenegróban az euró a hivatalos valuta.

Rendkívül nehéz előre látni a szerb inflációs pályát, hiszen rengeteg tényező játszik szerepet annak alakulásában. A szerbiai gazdaság még rendkívül sérülékeny és a valuta így akár igen nagy volatilitásra is képes lehet, hiszen a jegybank valutatartalékai alacsonyak. Az adminisztratív árak még mindig alacsony szintje mindenképpen azt jelenti, hogy nehéz az inflációs ütem további csökkentése. Emellett a feketegazdaság magas aránya és az ott képződő jövedelmek kiszámíthatatlanná is teszik a fogyasztás alakulását. Mindezen körülményeket figyelembe véve az infláció várhatóan 10% körül fog mozogni az elkövetkező évek során.

V. KÖLTSÉGVETÉS ALAKULÁSA

Bár a szerb költségvetési egyenlegről nem áll rendelkezésre részletes kimutatás, az mindenképpen megállapítható, hogy Szerbia-Montenegró költségvetési egyenlege deficitese, és annak mértéke egyre nagyobb. Míg 2001-ben a GDP arányos deficit még mindössze 1,4% volt, addig a hiány 2003-ra 4,6%-ra nőtt. Ennek a legfőbb oka az, hogy a gazdasági növekedés üteme lényegesen alacsonyabb lett tavaly (és 2002-ben is), mint 2001-ben, vagyis a költségvetés adóbevételei nem növekedtek a szükséges mértékben.

A költségvetési hiány növekedése mellett fontos tényező, hogy megkezdődött az állami vállalatok privatizálása. Ennek eredményeként 2003-ban két dohányipari vállalatot, illetve egy gázipari céget is magánosítottak, amely jelentősen befolyásolta az országba beáramló külföldi tőke nagyságát. Nagyrészt e privatizációknak köszönhetően ugyanis, hogy Szerbia-Montenegróba a tavalyi évben több mint 1 milliárd eurónyi külföldi közvetlen tőkeberuházás érkezett, ami rekordot jelent a konföderáció történelmében.

Idén várhatóan tovább folytatódik a privatizációs folyamat, ami plusz bevételhez juttathatja az államot. Azonban a privatizációval egyrészt nő a munkanélküliség, másrészt pedig a szerkezetátalakítási időszak során a termelés is visszaesik. Vagyis e két hatás eredőjeként a költségvetés bevételi oldal csökken (adóbevétel-kiesés), míg a kiadási oldala nő (munkanélküli segély), tehát a költségvetési egyenleg továbbra is romlani fog rövidtávon.

Szerbia és Montenegró adórendszere lényegesen eltér egymástól. Míg Montenegróban már az ÁFA egy létező bevételi forrása az államnak (17%-os kulccsal), addig Szerbiában csupán 2005 elejétől vezetik be az ÁFÁ-t, melynek főkulcsa 18% lesz. Jelenleg forgalmi adót szed a szerb állam ÁFA helyett.

A társasági nyereségadó kulcsok között is megfigyelhető kisebbfajta eltérés. Montenegróban 15%, míg Szerbiában Európa egyik legalacsonyabb adókulcsát alkalmazzák (14%). Érdekes módon Macedóniában progresszív nyereségadó-kulcsot alkalmaztak korábban (15 és 20%). Szerbiában pedig 2005 elejétől a kulcs tovább mérséklődik (10%-ra), evvel is elősegítve a külföldi működőtőke beáramlását.

Bár Szerbia-Montenegró esetében – adatok hiányában – nagyon nehéz pontos képet előrevetíteni, mégis úgy becsüljük, hogy a költségvetési egyenleg romlani fog idén és a következő évek folyamán, 2008-ig az 5-6%-os tartományban fog mozogni.

II. AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A DÉLKELET-EURÓPAI ÁLLAMOK KAPCSOLATA

A korábbi fejezetben részletesen kifejtésre került a délkelet-európai országok elmúlt években tapasztalt gazdasági fejlődése, illetve annak várható iránya a jövőben. E fejezetben a külpolitikai aspektust vizsgáljuk meg, azon belül is a vizsgált országok európai integrációs folyamatának eddigi eredményeit, és várható fejlődését elemezzük.

Nem csupán a gazdasági fejlettséget, de az európai integrációt tekintve is nagy különbségek vannak a balkán országok között. A legelőrehaladottabb stádiumban Bulgária és Románia európai integrációja van, hiszen e két ország immár több mint négy és fél éve megkezdte az uniós csatlakozás előszobájaként számon tartott csatlakozási tárgyalások folyamatát.

Az európai uniós csatlakozáshoz a tagjelölt országnak amellet, hogy politikai és gazdasági kritériumokat (koppenhágai kritériumok) kell teljesíteni, a csatlakozási tárgyalások során 30+1 témában kell az Európai Unióval közös nevezőre jutni, amelyek meghatározzák az új tagállam működési kereteit az Unió tagjaként. Ez a csatlakozási tárgyalási folyamat a KKE-országok számára is több (3-4) éves folyamat volt, nem kivétel ez alól a két délkelet-európai állam, Bulgária és Románia sem.

Bulgária 2004 közepére sikeresen befejezte a csatlakozási tárgyalásokat, valamennyi csatlakozási fejezetet provizórikusan lezártak. A 2004-es országjelentés kedvezően nyilatkozik az ország felkészültségéről, melyben Bulgária teljesíti a szükséges csatlakozási kritériumokat, így 2005-ben aláírhatják a csatlakozási szerződést. Az októberi országjelentés egyben céldátumot is megjelöl, mely szerint az ország 2007. január 1-jével tagja lehet az Európai Uniónak. Ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy az ország befejezte a felkészülést a csatlakozásra, hiszen számos hiányosságot kell még kiküszöbölni a csatlakozásig (a legsúlyosabb probléma talán a korrupció, melynek leszorítását sürgeti az EU). Éppen e hiányosságok miatt az Unió egy ún. „biztonsági záradékot” is aláír Bulgáriával, mely szerint a csatlakozás időpontja egy évvel eltolható, amennyiben Bulgária nem folytatja a megkezdett reformokat.

Románia hasonló úton jár, mint Bulgária, európai integrációs folyamatuk gyakorlatilag kart karba öltve valósulhat meg. Gyakorlatilag nyílt titokként kezelhető tény, hogy az Unió együtt kezeli a két ország csatlakozását, vagyis a két ország különböző időpontban történő felvételét nem tekinthetjük nagy valószínűséggel bekövetkező eseménynek. Emiatt Bulgária aggályát fejezte ki még egy évvel ezelőtt, hiszen ezáltal akár el is csúszhat egy évvel a csatlakozás. Azonban meg kell jegyezni, hogy Románia hasonló szerepet kap a következő bővítési körben, mint a 2004-esben Lengyelország. Az egykori tagjelölt országok között Románia a második legnagyobb ország (Lengyelország után, Törökországot nem számítva), vagyis kiemelt fontosságot kap az integrációja.

Románia csatlakozási tárgyalási folyamata kicsit vontatottan haladt az elmúlt évekig, de az utóbbi időben felgyorsulni látszik. Egy évvel ezelőtt még mindössze 20 csatlakozási fejezetet sikerült lezárni – közel 4 év alatt -, tehát Bulgária aggodalma érthető volt. Ugyanakkor e sorok írásakor Románia már 27 fejezetet zárt le előzetesen, vagyis három maradt mindössze (plusz egy, az egyéb fejezet). Románia tehát sokkal jobban áll, mint egy évvel ezelőtt, és ez lehetővé teszi az ország számára, hogy 2004 végéig sikerül lezárni valamennyi csatlakozási fejezetet. Ez azért volna szükséges, hogy 2005-ben már meg lehessen kötni a csatlakozási

szerezést, amely után megkezdődik egy egy-másfél éves folyamat, mely során az új és régi tagok ratifikálják a szerződést, ahogy ez a 2004-es bővítés előtt is történt.

Az októberi országjelentés különösen fontos volt Románia számára, hiszen eddig – Bulgáriával szemben – az EU nem, vagy csak feltételesen nevezte a gazdaságot működő piacgazdaságnak. A 2004-es országjelentésben már feltételek nélkül szerepel a működő piacgazdaság meglétének elismerése. Ugyanakkor Románia esetében is fontos feladat a korrupció leszorítása.

Az egy évvel ezelőtti helyzethez képest megváltoztak a viszonyok. 2003 végén nagyobb esélyét láttuk, hogy a 2007-es csatlakozás időpontja egy-két évet csúszhat, köszönhetően a román csatlakozási folyamat lassúságának. Azonban mostanra a helyzet megváltozott, és most már inkább a 2007-es csatlakozás tűnik a valószínűbbnek. Igaz, így sem lehet kizárni a „csúszást”, azonban amennyiben megmarad a román csatlakozási folyamat dinamikája, néhány hónap alatt lezárhatóak a maradék fejezetek, és így 2005-ben Bulgáriával közösen aláírhatják a csatlakozási szerződést, majd 2007-ben megvalósulhat a csatlakozás.

2007-ig, illetve amíg megvalósul a csatlakozás, Bulgária és Románia viszonyát az Európai Unióval alapvetően az Európa Megállapodások szabályozzák. Ez nagyjából megegyezik avval, amit annak idején Magyarországgal is kötött az EU. Az az érdekes helyzet állt elő Magyarország 2004-es uniós csatlakozásával, hogy jelenleg egy olyan szerződés keretei határozzák meg a kapcsolatát Romániával és Bulgáriával, amely a korábbiakban hazánk kapcsolatát is meghatározta az Európai Unióval.

Bulgária és Románia exporttermékei általában vámmentesen kerülhetnek az unió piacára, az ipari termékek esetében mindenképpen, az agrártermékek esetében pedig a nem érzékeny termékek esetében szinten vám nélkül juthatnak az uniós piacra. Az érzékeny agrártermékek egy részénél (pl. a bolgár gabonafélék, tejtermékek, stb.) egy bizonyos kvótáig élveznek vámmentességet a termékek, amelyet többek között az is indokol, hogy a csatlakozás előtt az új tagállamok többsége, illetve Bulgária és Románia a CEFTA-n belül kereskedett egymással, így kialakultak speciális kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok, melyeket - az Unió álláspontja szerint is - érdemes megőrizni.

Bulgária és Románia is természetesen részesül az előcsatlakozási alapokból (PHARE, ISPA, SAPARD), amelyek egyrészt forrást biztosítanak az adott gazdaság számára a fejlesztések, reformok megvalósításához, másrészt pedig segítenek az uniós tagság elnyerésével párosuló nagyobb összegű EU-s források fogadására. 2000 és 2004 között a bolgár gazdaság átlagosan évi 340-350 millió eurót „kap” az előcsatlakozási alapokból együttvéve, ami jelentős összeg, eléri a GDP 2,2%-át. Románia esetében ez az összeg eléri az évi 825 millió eurót, amely a GDP 1,4%-át jelenti, amely Románia esetében is fontos forrás a reformok folytatásához.

Mivel Bulgária és Románia is várhatóan néhány éven belül bizonyosan az EU tagjává válik, számolni lehet a hazai külgazdasági stratégia megalkotásakor avval, hogy a két ország és hazánk között folyó külkereskedelmet a közös uniós tagság határozza meg, vagyis mindhárom gazdaság alapvetően az egységes európai (belső) piac részét fogja képezni.

Horvátország esete speciális, hiszen a „fejlettebb” balkáni országok közé tartozik, mégsem kezdődtek meg ez idáig a csatlakozási tárgyalások, melynek fő oka az, hogy az elmúlt évtized első felében Horvátország is belekeveredett a háborúba, illetve a későbbiekben a Tudjman-rezsim alatt nem volt elképzelhető az ország integrációja a Közösséghez.

Az új évezredben azonban már Horvátország is jelezte csatlakozási szándékát (2003 eleje), amely az Európai Unió főbb szervei (Európai Bizottság, Parlament) részéről már akkor rendkívül pozitív fogadtatásra talált.

2004 első felére az Európai Bizottság elkészítette az Unió hivatalos álláspontját a horvát csatlakozási kérelemmel kapcsolatban, amely alapvetően pozitívan áll a horvát csatlakozási kérelemhez és javasolja a csatlakozási tárgyalások megkezdését az országgal. Ennek következményeként 2004. derekán az EU hivatalosan is tagjelölt országnak nyilvánította Horvátországot. Azonban most októberben még nem készült országjelentés (mivel áprilisban készült el az EB jelentése, ami nagyjából követi az országjelentések struktúráját), viszont a román és bolgár országjelentésekkel egy időben a Bizottság javasolta, hogy a csatlakozási tárgyalások 2005 elején kezdődjenek meg Horvátországgal. Pontos időpontot nem határoztak meg, hiszen a decemberi csúcstalálkozón a Tanácsnak még el kell fogadni a Bizottság e javaslatát.

Ebből tehát az következik, hogy Horvátország csatlakozási tárgyalási folyamata minden bizonnyal 2005 elején kezdődik meg. A csatlakozási tárgyalások idejének hosszát nehéz előre megbecsülni. Annyi bizonyos, hogy ugyanazt a rendszert követi a horvát csatlakozási folyamat is, mint amelyet a most csatlakozott KKE-országok, illetve Bulgária és Románia esetében alkalmaztak, vagyis Horvátországnak a koppenhágai kritériumoknak kell majd megfelelnie, és valamennyi csatlakozási fejezetet le kell majd zárni a tagság elnyeréséhez.

A korábbi tapasztalatok alapján az egyes országoknak 3-5 évre van/volt szüksége ahhoz, hogy az egyes országok lezárják a csatlakozási tárgyalásokat. Ezt figyelembe véve Horvátország leghamarabb 2007 végére tudná lezárni a csatlakozási tárgyalásokat. Azonban érdemes megjegyezni, hogy a csatlakozási tárgyalások folyamat felgyorsítható, ha megvan hozzá a kellő (politikai) akarat mindkét fél részéről. Egyrészt, Horvátországot immár tíz átalakuló ország e téren felgyülemlett tapasztalata segítheti a csatlakozási tárgyalások lebonyolítása során, másrészt, a horvát gazdaság elég fejlett ahhoz, hogy képes legyen gyors(abb)an megvalósítani a szükséges reformokat. Ezért véleményünk szerint a horvát csatlakozási tárgyalásokat akár két év alatt is le lehet bonyolítani, amelyből az következik, hogy a ratifikációs időpontot is figyelembe véve 2008 a legkorábbi időpont a horvát csatlakozásra. Ez az időpont elég közel esik a bolgár és román csatlakozás időpontjához, így ha az egy évet csúszna, akár egyszerre is megvalósulhatna a három ország integrációja, ehhez azonban az kell, hogy e két feltétel (horvát gyors tárgyalás, román és bolgár csatlakozás csúszása) együttesen bekövetkezzen.

Ha azt vesszük figyelembe, hogy Bulgária és Románia is 2007-ben csatlakozik, Horvátország integrációja így is megvalósulhat 2008-ban, sőt, a 2008-2010 közötti időszak során mindenképpen. A horvát csatlakozás megvalósulása azért tűnik bizonyosnak, mert számos érvet lehet mellette felsorolni, amelyek ezt alátámasztják. Az egyik ezek közül – és talán a legfontosabb is - az, hogy Horvátország európai integrációja példát jelenthet a többi poszt-jugoszláv állam számára, hogy az EU-tagság elérhető az ő számukra is. Bár Szlovénia is egykori jugoszláv tagállam, mégis Szlovénia esete más, mint Horvátországé, ez utóbbi sokkal inkább belekeveredett a térségben zajló konfliktusokba, amíg Szlovénia a kezdetektől kimaradt ezekből.

Szintén fontos tényező lehet, hogy Horvátország gazdasága viszonylag fejlett, egy főre jutó GDP-jét tekintve megelőzi mind Bulgáriát, mind Romániát (különösen a nominális értékeket vizsgálva, de vásárlóerő-standardon számolva is magasabb), és a kevésbé fejlett, most csatlakozott új tagállamokhoz hasonló ez az érték. Bár az egy főre jutó GDP nem tükrözi teljesen egy adott ország gazdaságának fejlettségét, mégis fontos mutatószám, annak ellenére, hogy a horvát gazdaságban még számos reformra van szükség.

Jelenleg az Unió – és így Magyarország – és Horvátország közötti kapcsolatokat az ún. Stabilizációs és Társulási Megállapodás (SAA) szabályozza. Ezt a Stabilizációs és Társulási

Megállapodást az Európai Unió a Nyugat-Balkán országokkal fenntartandó kapcsolatok „szabályozására” dolgozta ki.

Ezt 2001. októberében írta alá Horvátország és az EU. Az SAA az Európa Megállapodásokhoz hasonlóan célul tűzi ki a felek közötti szabadkereskedelem kiépítését, vagyis a két térség közötti kereskedelem előtt álló akadályok lebontását. A Megállapodás értelmében 6 év alatt szabadkereskedelmi övezet jön létre a két térség között.

Az SAA még nem lépett életbe, mivel még nem fejeződött be a ratifikációs folyamat (e sorok írásakor Olaszország még nem ratifikálta a szerződést). Ellenben 2002-től egy ún. interim megállapodás lépett életbe, amely az SAA főbb gazdasági pontjait valósította meg. Az SAA életbe lépésétől a horvát uniós csatlakozásig fogja meghatározni a politikai és gazdasági kapcsolatokat Horvátország és az EU (és tagállamai) között.

Az SAA az Európai Megállapodásokhoz hasonlóan aszimmetrikus vámlebontást tartalmaz, vagyis a horvát áruk hamarabb kerülhetnek vámmentesen az uniós piacra, mint fordítva. Ez azért is kedvező, mert Horvátország legfőbb kereskedelmi partnere az EU. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy ennek ellenére a horvát áruforgalmi mérleg folyamatosan romlik, vagyis nem volt képes kihasználni az aszimmetrikus liberalizációból származó előnyöket (a KKE-országok többségéhez hasonlóan).

A gazdasági mellett fontos szempontot kap a stabilizáció fogalma is, hiszen e térség elmúlt évtizedének történelmére rányomta a bélyegét a háború, ezért ez esetben a demokratikus értékek (emberi jogok, kisebbségek védelme, demokratikus intézmények, stb.) megvalósulása nagyobb hangsúlyt kap, mint az Európa Megállapodásokban.

Az SAA az európai integráció első fontos állomása Horvátország történetében, hiszen a Megállapodás tartalmának sikeres megvalósítása egyben az Európai Unióhoz történő csatlakozás alapfeltétele is. Az, hogy Horvátország hivatalosan is tagjelölt ország lett idén, egyben annak is az elismerése, hogy a Megállapodásban rögzített vállalások jól haladnak.

Mivel Horvátország még új tagjelölt, a korábbi években jóval kisebb összegű EU-s forráshoz jutott, mint mondjuk Bulgária vagy Románia. 2001 előtt összesen 367 millió eurós segítségnyújtást adott az EU Horvátországnak, melynek kétharmada humanitárius segély formájában érkezett az országba. Az SAA keretében az új támogatási rendszer kerete a CARDS lett, amelyen keresztül Horvátország évi 60 millió eurót kap – háromszor annyit, mint a korábbi évek átlaga -, hogy evvel is elősegítse az ország európai integrációjához szükséges reformok végrehajtását. Ez az EU-forrás tehát nagyságrenddel kevesebb, mint amit Bulgária vagy Horvátország kap, a horvát GDP 0,2%-át éri el mindössze. Azonban a jövőben várhatóan emelkedni fog a Horvátország számára rendelkezésre álló keretösszeg mértéke.

A magyar külgazdasági stratégiában Horvátország is fontos szerepet kap, hiszen egyik szomszédos országunk, és emellett gazdasági fejlettségének köszönhetően fontos piac is. Igaz ugyan, hogy csatlakozásunk az Európai Unióhoz egyben visszalépést is jelent a magyar-horvát kereskedelmi kapcsolatokba, hiszen előtte (ipari) szabadkereskedelem volt érvényben, most pedig az uniós SAA az irányadó, ugyanakkor az átmeneti idő (2004-2006) elég rövidnek tűnik ahhoz, hogy komolyabban befolyásolja a két ország közötti kereskedelmet. Emellett avval lehet számolni, hogy az ország 2008-2010 között tagja lesz az egységes belső piacnak, így mindenféle korlát eltűnik a két ország között zajló kereskedelem elől.

A másik négy ország esetében az európai integráció csak távolabbi cél lehet, melyre legalább egy évtizedet kell várhatóan várniuk, hiszen a legjobb esetben is csak a fent említett három ország integrációja valósulhat meg még ebben az évtizedben. A négy ország – Albánia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia és Szerbia és Montenegró – közül Macedónia áll talán a legközelebb az uniós tagsághoz, bár csupán hajszálnyival jár a többiek előtt. Macedónia

ugyanis 2004 elején benyújtotta csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz. Horvátországnál említésre került, hogy esetében a csatlakozási kérelem benyújtásakor az EU főbb szerveinek képviselői pozitívan reagáltak, Macedónia esetében erről nem volt szó, és inkább türelemre intették a macedón államot. Ennek legfőbb oka az, hogy Macedónia sokkal inkább problémás ország, és emellett gazdasági fejlettség tekintetében is elmarad Horvátországtól. Javier Solana fogalmazta meg talán a legegyszerűbben az Unió álláspontját, mely szerint az EU jelenleg nem elég felkészült a legkevésbé fejlett balkán államok integrálására, és emellett az új tagok felvétele is jelentős erőforrásokat köt le az Unióban. Éppen ezért Macedónia nem számíthat olyan „gyors” válaszra, mint amelyet Horvátország kapott. Azonban az ország számára biztató tény, hogy nemrégiben a Bizottság átnyújtotta azt a kérdőív-csomagot, amelynek válaszai fogják képezni a Bizottság hivatalos válaszában alapját. Nyilvánvalóan a Bizottság nem mondhatja azt, hogy az ország integrációja csak a távolabbi jövőben képzelhető el, hiszen ezáltal csökkenne az ország elszántsága a szükséges reformok megvalósításához.

Annak ellenére, hogy Macedónia előbb fejezte be a Stabilizációs és Társulási Megállapodás megkötését (még 2001 tavaszán), mint Horvátország, mégis hátrébb tart az európai integrációs folyamatban. A Macedóniával kötött Megállapodás idén április elsején lépett életbe, evvel az első olyan nyugat-balkán állam, amelynél a Stabilizációs és Társulási Megállapodás hatályba lépett.

Albánia szintén megkezdte a stabilizációs és társulási folyamatot – melynek végeredménye lesz majd a Megállapodás -, de még nem született meg az eredménye. Ennek a legfőbb oka az, hogy Albániának fel kellene gyorsítani a reformfolyamatot az országban - különösen a jogrendszer esetében -, hogy le lehessen zárni a tárgyalásokat.

Bosznia-Hercegovina esetében egy megvalósíthatósági tanulmány készült a stabilizációs és társulási folyamat megkezdéséről, míg Szerbia és Montenegró esetében szintén nem kezdődtek még meg a tárgyalások.

A CARDS keretén belül Albánia átlagosan évi 45 millió eurót (GDP 0,8-0,9%-a), Bosznia-Hercegovina 77 millió eurót (GDP 1,2-1,3%-a), Macedónia 67,5 millió eurót (GDP 1,6-1,7%-a), és Szerbia és Montenegró 311 millió eurót (GDP 1,8-1,9%-a) kap(ott) az Európai Uniótól a 2002 és 2004 közötti időszak során.

Ezeknél az országoknál tehát a stabilizációs és társulási folyamat az, ami irányadó a kétoldalú kapcsolatokban. Ez folyamattal az Európai Unió célja az, hogy a nyugat balkán térség országai átvegyék az EU standardjait, értékeit, és ezáltal közelebb kerüljenek az európai uniós tagsághoz. Ezek az értékek jelentik egyben a politikai értékeket (demokratikus intézményrendszer, harmonizált jogrendszer, stb.) és a gazdasági vívmányokat (szabad verseny, állami támogatások leépítése, szabadkereskedelem, szabad tőkeáramlás, vagyis lényegében a négy szabadság elve), amelyek átvétele segítheti ezeket az országokat a gazdasági fejlődésben, és a távoli cél, az uniós tagság elérésében.

Ugyanakkor az EU célja az is, hogy nem csupán az EU-val szemben fenntartott viszonyt javítsa, hanem a régió egyes országai közötti bilaterális viszony javítása is a cél, hiszen ez lehet a stabilizáció, a béke kulcsa a jövőben, amely az EU-nak a biztonságpolitikai céljaival is egybe esik. Hazánk számára is fontos szempont, hogy déli szomszédaink békében éljenek egymással, és emellett egy fejlődő térség is váljon ezekből az országokból.

Ahhoz, hogy a térség országai között javuljon a kapcsolat és az együttműködés, a CARDS program egy részét is úgy hozták létre, hogy az ilyen határokon átívelő projekteket támogassa.

A fenti négy ország esetében nehéz megmondani, hogy mikor lehet az Unió tagja. Annyi bizonyos, hogy nem ebben az évtizedben, hiszen ha az Unió kihívásait nézzük az évtized második felében (következő bővítések, euróövezetbe történő csatlakozások, reformra váró

közösségi politikák és intézményrendszer), akkor világosan látható, hogy ezen országok integrációja csak a következő évtizedben tűnik reálisan megvalósíthatónak. A magyar külgazdasági stratégia megalkotásakor tehát azt kell szem előtt tartani, hogy ezek az országok részeseivé fognak válni az egységes belső piacnak, de erre várhatóan csak a következő évezredben kerülhet sor, minimum 6-8 év múlva, de egyes országok esetében akár ennél is később.

III. A MAGYAR „BALKÁN-POLICY”

Magyarország uniós csatlakozása egyben azt is jelentette, hogy az addigi, egyes országokkal kötött kétoldalú (gazdasági) szerződéseit fel kellett mondani, hiszen ezentúl az Európai Unió közös kereskedelempolitikája, illetve az EU által kialakított kapcsolatrendszer lett az irányadó. A délkelet-európai országokkal, ahogy ez az előző fejezetben ismertetésre került, nem egy homogén kapcsolatrendszer tart fenn – jelenleg – az Európai Unió. Azokkal az országokkal, amelyek tagjelöltjei az Európai Uniónk – Bulgária, Horvátország és Románia – EU-csatlakozásunk előtt a CEFTA, vagyis a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás volt az irányadó. Ennek keretében ezek az országok szabadkereskedelmet valósítottak meg a legtöbb termék esetében (kivéve főként az érzékeny, agrártermékeket). Az EU-csatlakozással természetesen hazánk kilépett a CEFTA-ból, és az a furcsa helyzet állt elő, hogy Bulgáriával és Romániával az ezen országokkal kötött Európa Megállapodások az iránymutatóak, ellenben Horvátországgal a Stabilizációs és Társulási Megállapodás, amelynek ratifikálása – minden tagállam részéről – hamarosan megvalósul.

A két megállapodás-típus között alapvető eltérés van, egyrészt az Európa Megállapodások szabadkereskedelmi, aszimmetrikus vámlebontási folyamata befejeződött, míg az SAA esetében ez a folyamat nemrég kezdődött meg. Másrészt pedig, az SAA esetében nagyobb hangsúlyt kap a stabilizáció kérdésköre, a térség országai közötti együttműködés erősítése, a demokratikus értékek megteremtése és megszilárdítása a régióban.

Éppen e különbségek miatt a CEFTA néhány elemét az EU az új tagállamok miatt átemel az Európa Megállapodásokba, míg erről Horvátország esetében nincsen szó. Vagyis a Horvátországgal fenntartott kereskedelmi kapcsolatot tekintve részleges visszalépés történt. Mivel az Európai Unió – egyoldalúan - igen kedvező elbánásban részesíti a SAP-országok exporttermékeit, amelyek nagy többsége vámmentesen kerülhet be az egységes európai piacra, ezért Magyarország esetében is ez az irányadó. Az EU törekvése, hogy ez az egyoldalú kedvezmény idővel kiegyenlítődjön (aszimmetrikus vámlebontás), vagyis közép- hosszútávon egy szabadkereskedelmi térség alakuljon ki a két térség között, és természetesen az egyes SAP-országok között is.

Emellett fontos szerepet kap a politikai vonulat is a kétoldalú kapcsolatokban, hiszen a '90-es évek gyakorlatilag a térség konfliktusaitól volt hangos. Az, hogy az EU e gazdaságok megszilárdításán, illetve a demokratikus értékek átadásán, és az egyes országok közötti kapcsolatok erősítésén fáradozik, részben biztonságpolitikai magyarázata van. A mostani bővítési körrel az Unió északról és délről is szomszédjává vált a délkelet-európai térségnek. Fontos tehát számára, hogy egy olyan térség legyen a szomszédja, amely amellet, hogy potenciálisan tagjelölt országokból tevődik össze, a térségben ne robbanjon ki a korábbi évtizedre jellemző háborúskodás, amely veszélyeztetheti az Uniót magát is.

Mindezeket figyelembe véve Magyarországnak a következő *10 pontot* kell szem előtt tartania, amelyek meghatározhatják hazánk stratégiáját, e régiót tekintve. Tulajdonképpen ez a tíz pont képezheti az alapját Magyarország jövőbeli „*Balkán-policy*”-jének. :

- *A térség nem homogén, így különböző stratégia alkalmazandó az egyes ország-csoportokra*

Szem előtt kell tartani, hogy Bulgária és Románia néhány éven belül az EU tagjai lesznek, és addig az Európa Megállapodások az irányadó a kétoldalú kapcsolatokban. A másik ország-csoport Albánia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia és Szerbia és

Montenegró. Ezeknél a Stabilizációs és Társulási Megállapodás, illetve folyamat, ami meghatározó, ezek az országok csak a következő évtizedben válhatnak az EU tagjaivá. Horvátország egy „bolygó ország”, egyik csoporthoz sem tartozik a fentiek közül, de inkább az elsőhöz áll közel. EU-tagsága ebben az évtizedben várhatóan megvalósul, de az SAA határozza meg a kétoldalú kapcsolatokat.

➤ *EU-csatlakozás ne terelje el a gazdasági szereplők figyelmét az EU tagállamai felé*

Az EU-csatlakozással hazánk teljesen integrálódott az egységes európai (belső) piachoz, amely számos vonzó lehetőséget kínál a hazai gazdasági szereplők számára. Azonban érdemes megőrizni a délkelet-európai országok irányában is az egyre erősödő kapcsolatokat.

➤ *Jó kapcsolat fenntartása a térség kormányaival*

Fontos szempont, hogy a mindenkori magyar kormányzat jó kapcsolatot tartson fenn a térség kormányzataival, függetlenül annak beállítódásával (jobb vagy baloldali). Csak ez lehet az alapja egy sikeres együttműködésnek.

➤ *A magyar kisebbség érdekeinek védelme a környező délkelet-európai országokban*

A szomszédos délkelet-európai országokban jelentős számú magyar kisebbség él, főként a határok mentén. Az anyaországnak érdeke, hogy ezeknek a csoportoknak az érdekei megfelelően képviselve legyenek, így a szomszédos országok szuverenitásának megsértése nélkül kell elősegíteni a határon túli magyarság érdekeinek védelmét/fejlesztését. Hosszú távon az európai integráció elősegítése a fő cél, amely várhatóan mindenféle korlátozást felold a Magyarországon területén élők, illetve a határon túli magyarok között.

➤ *Közös programok a délkelet-európai országokkal*

Közös fejlesztési programok megtervezése és végrehajtása számos területen szükséges lenne. Nem csupán a közlekedési infrastruktúra fejlesztése a cél, de a távközlési és energia hálózatok fejlesztése is szükséges a két térség között.

➤ *Lehetőség szerint egy „hídszerep” betöltése a Balkán felé, aktív közvetítő szerep az Európai Unió és a térség országai között*

Az aktív szerepvállalás szükséges ahhoz, hogy Magyarország egyfajta „hídszerepet” töltsön be a térségek között. Erre a kétoldalú kapcsolatokat meghatározó kérdésekben történő közvetítői szerep felvállalása nyújtja a megfelelő eszközt, amelyre jó lehetőséget teremt hazánk uniós tagsága és földrajzi elhelyezkedése is.

➤ *Regionális központtá válni a Balkán felé*

Egyre inkább úgy tűnik, hogy hazánk nem lesz képes regionális központtá válni Közép-Európában, ezért érdemes az erőket a Balkán felé koncentrálni. A regionális központ szerep alapvetően egy szolgáltatói központtá válást jelentene, amely révén

Magyarország egyfajta pénzügyi, logisztikai, esetleg energetikai központ lehetne a Balkán irányában.

- *Ki kell választani azokat a gazdasági szereplőket, akik partnerek lehetnek a regionális központtá válásban*

Ez a feladat „többféle” gazdasági szereplő felkeresését jelenti egyszerre. Egyrészt partnerek lehetnek a már Magyarországon megtelepedett multinacionális vállalatok, másrészt azok a hazai közepes és nagyvállalatok, amelyek regionális terjeszkedésbe kezdtek, vagy kívánnak kezdeni, harmadrészt pedig azokkal a gazdaságokkal kellene felvenni a kapcsolatot, amelyek kevésbé ismerik a balkán térséget. Ez utóbbiakhoz lehet sorolni az USA-t, Japánt, de részben Németországot is. Ezek az országok Magyarországon keresztül kisebb kockázatvállalással tudnának megvalósítani külföldi tőkebefektetéseiket.

- *Hazai vállalatok ösztönzése a térségbeli befektetésekre*

A hazai vállalatok ösztönzése a délkelet-európai térségbe történő befektetésekre alapvetően két irányból lehetséges. Egyrészt a vállalatokat jól informálttá kell tenni a délkelet-európai piacokról, vagyis e cégek számára tanácsadás, és képzés szükséges. Másrészt pedig, az export és befektetés ösztönzéséhez elengedhetetlen, hogy ezekhez a tevékenységekhez kamattámogatást, kockázati tőkebefektetést, exporthitel- és befektetés-biztosítást biztosítson a magyar állam. Mivel a kereskedelem és befektetés-fejlesztés nemzeti hatáskörben van az Európai Unióban, ezért erre van lehetősége Magyarországnak.

- *A Nemzetközi Fejlesztési Együttműködés keretében továbbra is élvezzenek prioritást egyes balkán államok*

Hazánk Európai Unióhoz történő csatlakozása egyben azt is eredményezte, hogy Magyarország a fejlettebb országokhoz hasonlóan segélyező, „donorországgá” vált. A négy stratégiai partnerország között két posztjugoszláv tagállam, Bosznia-Hercegovina és Szerbia és Montenegró is megtalálható. Emellett Macedónia is az egyéb partnerek köréhez tartozik. Mivel ezeket a projekteket az uniós tagállamok hajtják végre, ezért megnyílik a lehetőség a hazai gazdasági szereplők számára is, hogy ezekben részt vehessenek.

IV. A MAGYARORSZÁGI VÁLLALATOK PIACI LEHETŐSÉGEI

Ebben a fejezetben a tanulmány azt kívánja megvizsgálni, hogy milyen tényezők figyelembevételével érdemes a magyarországi vállalatoknak számolni a térségbe történő beruházásukkor. Mindezt több szempont alapján teszi, melyek a következők: a vállalatalapítás és annak működése során felmerülő szabályozási tényezők alakulása; munkaerőpiac vizsgálata (ára, képzettsége, termelékenység); vállalati nyereségadó-kulcsok; infrastruktúra vizsgálata; privatizációs folyamat állása; versenyképesség; illetve politikai környezet alakulása. Végül a fejezet végén fogalmazzuk meg a konklúziót, hogy mik a vállalatok piaci lehetőségei a térségben. Először azonban vizsgáljuk meg, hogy milyen folyamatok zajlottak le az elmúlt néhány évben.

MAGYARORSZÁG KÜLKERESKEDELME ÉS BERUHÁZÁSAI A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

Magyarország számára nem csupán azért fontos a délkelet-európai országokkal folytatott külkereskedelme, mert egy szomszédos régióról van szó, amely természetes kereskedelmi partnere hazánknak, hanem azért is, mert évről évre aktív az ezekkel az országokkal folytatott külkereskedelmi mérlegünk, ráadásul a szufficit fokozatosan növekszik. Mindezt úgy teszi, hogy mind a hét állammal szemben exporttöbbletünk van, így valóban egy fontos kereskedelmi partnerrégióról van szó.

A külkereskedelem a délkelet-európai gazdaságokkal az átlagot jócskán meghaladó mértékben növekszik. Amíg a világ egészével folytatott exporttevékenysége Magyarországnak mindössze 4,4%-kal nőtt 2003-ban, addig a hét délkelet-európai országba irányuló kivitelnk több mint 14%-kal nőtt. Hasonló tendencia figyelhető meg az importot tekintve, ahol a két megfelelő érték 5,9% és 12,3%. Az export kiemelkedő ütemű növekedése ebben a régióban több tényező együttes következménye. Egyrészt ezek az országok viszonylag gyors (4-5%-os) ütemben növekednek, amely sok esetben a belső kereslet élénkülésén alapul, amelynek importigénye magas. Láthattuk az első fejezetben, hogy ennek a folyamatnak köszönhető az is, hogy ezen országok külkereskedelmi mérlege jelentősen romlott az elmúlt években. Emellett fontos tényező az is, hogy a magyarországi vállalatok egyre nagyobb számban jelennek meg termékeikkel a délkelet-európai piacokon, felismerve a benne rejlő gazdasági lehetőségeket. Harmadrészt, a magyarországi vállalatok tőkekihelyezése – amelyről részletesen később lesz szó – is valószínűleg erősíti a kereskedelmet a két ország között.

Természetesen a kereskedelmünk intenzitása nem egyforma minden délkelet-európai országgal szemben, annak volumene széles skálán mozog. Míg Albániával az export és import értéke alig 11 millió euró, ugyanez Románia esetében meghaladja a 1,5 milliárd eurót. Az említett Albánia mellett még Macedóniával relatíve gyenge a kereskedelmi kapcsolat (kevesebb, mint 50 millió euró), a többi öt országgal folytatott kereskedelmünk meghaladja az évi 200 millió eurót. A kereskedelem értéke alapján a sorrend Romániát követően Horvátország (447,1 millió euró), Szerbia és Montenegró (347,5 millió euró), Bosznia-Hercegovina (271,6 millió euró) és Bulgária (202,9 millió euró). Ebből jól látszik, hogy

Románia szerepe kimagasló ebből a régióból, a hét országgal folytatott kereskedelmen belül keleti szomszédunk részaránya meghaladja az 50%-ot.

TÁBLA 1. – MAGYARORSZÁG ÁRUKERESKEDELMÉNEK SZERKEZETE A HÉT DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGGAL (MILLIÓ EURÓ, 2002-2003)

	Magyarország-DKE-7 árukereskedelem					
	Export		Import		Egyenleg	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Élelmiszerek, ital, dohány	413,1	457,4	47,8	41,5	365,3	415,9
Nyersanyagok	52,6	60,2	74,7	78,5	-22,0	-18,2
Energiahordozók	145,0	202,3	53,2	49,6	91,8	152,8
Feldolgozott termékek	929,2	1027,1	402,2	454,2	527,0	572,8
Gépek, gépi berendezések	294,6	347,6	92,0	128,3	202,5	219,3
Összesen	1834,4	2094,2	669,7	751,8	1164,8	1342,8

Forrás: Külügyminisztérium, saját számítások

Mivel a délkelet-európai országokkal folytatott kereskedelmünk esetében mind a kivitel, mind a behozatal az átlagot meghaladó mértékben növekszik, ezért annak részaránya is egyre nagyobb. A teljes exporton belül az e régióba irányuló kivitel már eléri az 5,5%-ot (2002-ben még 5% alatt volt), a behozatal pedig 1,7% körül alakul évente. Mivel ez utóbbi dinamikája alacsonyabb, ezért a részaránya is lassabban emelkedik a magyar importon belül. A két legjelentősebb kereskedelmi partner esetében az export a teljesnek eléri, vagy meg is haladja az 1%-ot (Románia: 2,6%, Horvátország: 1%).

Az importot tekintve a délkelet-európai országok „szerkezete” féloldalas, hiszen a térségből származó magyar import több mint 70%-a Romániából származik. Ez nagyrészt annak köszönhető, hogy ezen országok közül csupán Románia volt képes dinamikusan növekvő, versenyképes exportszektorra kiépíteni, főként a külföldi működőtőke-beáramlásra építve, ráadásul a „legnagyobb” gazdaságról van szó esetében, így a nominális értékek is természetesen magasabbak.

E kereskedelmi partnerek többségénél a magyar exporttermékek importja még jelentősebb részt képvisel a világ egészével folytatott kereskedelemben. Bosznia-Hercegovina és Románia esetében a magyar exporttermékek teszik ki a teljes import több mint 5%-át. A hét ország teljes importját figyelembe véve a magyar termékek aránya 3,7%, ami figyelembe véve az ország méreteit, és kereskedelmi versenytársait (pl. Olaszország, Németország, Ausztria) mindenképpen kedvezőnek értékelhető.

Magyarország e térséggel folytatott kereskedelmének szerkezeti felbontása azt mutatja, hogy hazánk elsősorban feldolgozott termékeket exportál a régió országaiba. A feldolgozott termékek részaránya eléri az 50%-ot. A térséggel folytatott kereskedelem tehát lényegesen eltér a világ egészével folytatott kereskedelemtől, hiszen az összexporton belül a gépek, gépi berendezések részaránya eléri a 60%-ot, a délkelet-európai országoknál pedig a 17%-ot sem. Ennek oka az lehet, hogy egyrészt ezek az országok kevésbé fejlettek, így nem ezek a termékek jelentik a fő importterméket, másrészt Magyarország inkább más, főként uniós gazdasággal tart fenn erősebb gazdasági (termelési) kapcsolatot.

A délkelet-európai országokkal folytatott kereskedelemben szintén jelentős súlya van az élelmiszereknek, italoknak, dohányoknak. E termékek a térségbe irányuló exporton belül elérik a 20%-ot és a magyar teljes exporton belül is közel 20%-os részesedéssel bírnak, vagyis

Délkelet-Európa országai igen fontos felvevőpiacát jelenti a magyar mezőgazdaságnak/élelmiszeriparnak. Szintén érdekesség, hogy bár hazánk nem számít nagyhatalomnak energiahordozó-termelésben és -kivitelben, mégis e térséggel folytatott kereskedelemben ez képezi a kivitelünk közel 10%-át, és a teljes energiahordozó-exportunk egyharmada talál piacot e térségben.

A Délkelet-Európából származó import termékstruktúrája szintén eltér a teljes importétól. A feldolgozott termékek részaránya eléri a 60%-ot, míg a gépek, gépi berendezések részaránya alig éri el a 17%-ot (a teljesben meghaladja az 50%-ot). Emellett fontos a térségből származó nyersanyagimport, amely 10% feletti részarányával jelentős nyersanyagforrásként jegyezhető, a magyar nyersanyagimport közel 10%-a ebből a térségből származik.

TÁBLA 2. – MAGYARORSZÁG DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKKAL FOLYTATOTT ÁRUKERESKEDELMI SZERKEZETÉNEK RÉSZARÁNYMUTATÓI A TELJES MAGYAR KÜLKERESKEDELEMBEN (% , 2002-2003)

	DKE-7/Összes árukereskedelem			
	Export		Import	
	2002	2003	2002	2003
Élelmiszerek, ital, dohány	16,7	18,4	4,0	3,2
Nyersanyagok	7,2	7,7	9,4	9,4
Energiahordozók	24,3	32,6	1,8	1,5
Feldolgozott termékek	8,2	9,4	2,8	3,0
Gépek, gépi berendezések	1,4	1,5	0,4	0,6
Összesen	5,0	5,5	1,7	1,8

Forrás: Külügyminisztérium, saját számítások

Áttérve a beruházásokra, a magyarországi vállalatok külföldi tőkebefektetései az elmúlt egy-két évben kaptak lendületet. 2000 előtt mindössze 810 millió eurót fektettek be a hazai cégek a világ más országaiban (10 év alatt), ezen belül a délkelet-európai országok részaránya nem érte el a 10%-ot sem. Az ezredfordulóra azonban ez a helyzet megváltozott, és a Magyarországon működő vállalatok – főként a régióban zajló privatizációs folyamatba bekapcsolódva – egyre nagyobb volumenű tőkebefektetéseket eszközöltek a régióban. A folyamat első hírnöke az volt, amikor a MOL részesedést vásárolt a szlovák Slovnaftban 2000-ben.

Ezt követően a magyarországi vállalatok elkezdtek „bevásárolni” a délkelet-európai régióban is, 2001-ben a MATÁV (tulajdonképpen a német anyavállalat, a Deutsche Telekom) megvásárolta a macedón távközlési vállalatot, amely révén Magyarország a mai napig a legnagyobb befektető az országban (részesedés meghaladja a teljes FDI 31%-át). A kiáramló FDI állománya ekkor már alapvetően a délkelet-európai országokba történő befektetések miatt nőtt dinamikusán. 2002-ben Románia állt a második helyen a magyar tőke kivitel tekintve, itt inkább több „kisebb” befektetésre került sor, például a MOL, a Dunapack, a TVK, a Zalakerámia, vagy a Danubius Csoport. 2002-ig a beáramló - Magyarországról származó - tőkebefektetések értéke elérte a 150 millió eurót.

A tőkekihelyezés igazán 2003-tól kapott lendületet, ebben az évben a kiáramló FDI értéke (flow) meghaladta a 1,3 milliárd eurót. Ebben az évben több jelentősebb tranzakcióra is sor került, egyrészt az OTP Bank sikeresen privatizálta a bolgár DSK bankot, másrészt pedig a MOL szerzett részesedést a horvát INA olajipari vállalatban. Csupán e két tranzakció értéke

meghaladja a 800 millió eurót. Emellett folytatódott a Romániába történő tőkebefektetések növekedése is.

A fenti folyamat eredményeként több térségbeli országban is Magyarország a külföldi befektetők listájának elejére ugrott fel. Említésre került korábban, hogy Macedóniában 1. a befektető országok között, emellett Horvátországban 4.-ik, Bulgáriában pedig a 6.-ik a befektetők között, de Romániában is benne van az első 15-ben.

TÁBLA 3. – MAGYARORSZÁGI VÁLLALATOK MŰKÖDŐTŐKE-BEFEKTETÉSEI A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN (MILLIÓ EURÓ, STOCK, 1998-2003)

Magyarországi vállalatok külföldi befektetései (stock)						
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Albánia	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0
Bulgária	0,0	1,5	4,1	0,8	11,4	352,0
Horvátország	7,7	12,2	17,6	23,5	51,7	509,0
Macedónia	0,0	0,0	0,0	319,9	281,2	285,6
Románia	61,2	64,6	65,7	95,4	151,6	234,1
Szerbia és Montenegró	0,0	0,0	0,0	0,4	0,3	0,3
DKE-7	69	78	88	440	496	1381
Összesen	582	810	1326	1675	1908	3275

Forrás: Nemzeti bankok, saját számítások

A magyar tőke kivitelnek több oka is van. Egyrészt ezek a vállalatok (MOL, OTP) igen erős pozícióval bírnak a hazai piacon, és képesek külföldi akvizíciókat végrehajtani, amire az is sarkallja őket, hogy lassan „túlnövik” a relatíve kicsinek számító magyar piacot. Emellett nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy az új évezredre a délkelet-európai régió mind politikailag, mind gazdaságilag egyre stabilabb térséggé válik, így vonzóbb befektetési célterület lett. Harmadrészt, ezen országok hátrébb tartanak a gazdasági szerkezetátalakítás folyamatában, mint a KKE-országok, sok helyen csak nemrég kezdődött meg a privatizációs folyamat, amit jól tükröz az igen alacsony működőtőke állomány is. Ez utóbbira ugyanakkor szükségük van ezeknek az országoknak. Negyedrészt, ezek az országok többsége dinamikus növekvő piacot jelent, amely szintén vonzó tényező a külföldi tőkebefektetők számára, míg a magyar gazdaság növekedési dinamikája lelassult az elmúlt néhány év során. Jelenleg a munkaerő ára is lényegesen alacsonyabb, mint mondjuk Magyarországon. És végül nem utolsó szempont, hogy ezek az országok hazánk tágabb értelemben vett szomszédjai, tehát a közelben található kedvező befektetési célterületnek minősíthetők. Ráadásul a májusi bővítéssel az Európai Unióhoz, és annak egységes belső piacához is közelebb kerültek ezek az országok.

A dinamikus növekvő tőkekihelyezés egyedi folyamat Közép-Kelet-Európában. Az elmúlt három évben az öt KKE ország – Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia - kiáramló tőkebefektetései több mint 50%-a Magyarországról származott, ami figyelemreméltó teljesítmény és mindenképpen üdvözlendő folyamat. Látható ugyanakkor, hogy ez a teljesítmény alapvetően néhány nagyobb szereplő ténykedésének köszönhető a legtöbb esetben. Jól látható az is, hogy ez a folyamat még nem fejeződött be, hiszen a privatizációs folyamat folytatódik – erről később még lesz szó – és ezek a fenti nagyvállalatok jelenleg is több esetben tervezik e piacokon történő megjelenésüket (pl. az OTP esetében Szerbia és Montenegróban, illetve Horvátországban, vagy a MOL Romániában)

Ugyanakkor pozitív folyamatként értékelhető az is, hogy Romániában nem csupán ezek a legnagyobb vállalatok fektetnek be, hanem kisebb volumenű (10 millió euró alatti)

befektetések is megvalósításra kerültek. Azonban ezeknek a befektetéseknek a szélesítése mindenképpen ösztönzendő, hiszen ezáltal képesek lehetnek a magyarországi vállalatok a terjeszkedésnek köszönhetően tovább erősödni, amely szükséges is az egységes európai piacon történő helytállás érdekében.

„DOING BUSINESS” A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

Ebben az alrészben főként a kisebb, illetve közepes méretű vállalat külföldi megalapításához - „zöldmezős” beruházások megvalósításához -, illetve a vállalatok későbbi működéséhez szeretnénk segítséget nyújtani. A Világbank „*Doing Business*” ország-vizsgálatait vesszük alapul, amely főként az induló vállalatok főbb költségeit, illetve az egyes procedúrákhoz szükséges időtávokat elemzi az adott országokban. Ez esetünkben azért érdekes, mert egy hazai KKV általában nem privatizáció útján valósít meg külföldi beruházást, hanem zöldmezős beruházásként. A KKV-k külföldi beruházásai pedig ösztönzendőek, hiszen ezek növekedéséhez, megerősödéséhez egy idő után elengedhetetlen a külföldi terjeszkedés.

Egy korlátolt felelősségű társaság (Kft) megalapításához a legkevesebb időre Romániában van szükség, mindössze 28 nap, vagyis négy hét. Romániában azért is ilyen egyszerű a vállalatalapítás, mert mindösszesen 5 procedúrára van szükség a vállalat elindításához (vállalat nevének kiválasztása, bankbetét elhelyezése és bizonylat kérése, adózás alá történő bejegyzés, a cég nyilvántartásba-vétele a kamaránál, és végül a foglalkoztatottak bejegyzése a munkaügyi hivatalnál). Magyarország esetében is hasonló eljárásokon kell végigmennie a vállalkozás beindítójának, azonban hazánkban a nyilvántartásba vétel kétszer ennyi időbe telik, ezért az egész folyamat időtávja is hosszabb lesz (52 nap).

TÁBLA 4. – VÁLLALKOZÁS ALAPÍTÁSA A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

	ALB	BiH	BUL	CRO	MAC	ROM	CRG	HUN
Eljárások (procedúrák) száma	11	12	10	12	13	5	11	6
Idő (nap)	47	54	32	49	48	28	51	52
Költség (GNI/fő %-ában)	32,2	46,2	10,3	14,4	11,6	7,4	9,5	22,9
Költség (euró)	496	630	194	682	203	151	161	1283
Min. tőke (bankbetét, GNI/fő %-ában)	41,3	65	117	24,4	89,5	0	120	86,4
Min. tőke (euró)	636	886	2198	1155	1568	0	2033	4840

Forrás: WorldBank

Románia mellett Bulgáriában is rövid idő alatt el lehet indítani egy Kft-t, alig több mint egy hónap (32 nap) szükséges ehhez. Igaz, Romániához képest jóval több procedúrán (10) kell keresztülverekednie magát a vállalkozás beindítójának.

A többi országban az eljárások magas száma indokolja azt, hogy az új vállalkozás (Kft) bejegyzése igen hosszú ideig tart. A vállalatalapítónak 11-13 procedúrát kell teljesítenie, amelyek több esetben összevonhatóak lennének, de a törvényi szabályozás ezt írja elő. Ezért általában 47-54 nap kell a másik öt országban ahhoz, hogy valaki egy Kft-t bejegyeztessen.

A Kft induló költségei változóak, magához a bejegyeztetéshez kötődő költségek Bulgáriában, Macedóniában, Romániában és Szerbia és Montenegróban a legalacsonyabbak, összesen 150-200 euró. Ennél lényegesen drágább a Kft megalapítása Albániában, Bosznia-Hercegovinában és Horvátországban, 500-700 euró. Horvátország esete érthető, hiszen „gazdagabb” országról

van szó, de Albánia és Bosznia-Hercegovina esetében túlságosan magasnak tűnik ez a költség a régió többi, hasonlóan fejlett országához képest. Igaz, Albánia esetében azért ilyen magas a költség, mert induláskor egyben adót is fizet a vállalat, de ez esetben is az indulást nehezíti. Bosznia-Hercegovina esetében viszont a bejegyzés költségei ilyen magasak.

Egy magyarországi gazdasági szereplő számára ugyanakkor ezek a díjak is „alacsonyok” lehetnek, hiszen Magyarországon egy Kft megalapításának költségei meghaladják az 1000 eurót, amely főként a magas ügyvédi költségeknek tulajdonítható. (Bár nem témája jelen tanulmánynak a magyar viszonyok jellemzése, mégis érdemes megjegyezni, hogy Magyarországon közel négyszer magasabb a Kft-k megalapításának költségei, mint mondjuk Szlovákiában).

Az alapításhoz szükséges minimális pénztőke értéke is nagyban változó a térségben. Ez esetben szintén Románia a legvonzóbb befektetési célpont, hiszen akár 0 betéttel is meg lehet alapítani egy Kft. Románia után Albániában és Bosznia-Hercegovinában a legalacsonyabb az alapításhoz szükséges tőke mértéke, mindössze 600-900 euró. Őket követi Horvátország 1155 euróval, és a legmagasabb tőkével Macedóniában (1568 euró), Szerbia és Montenegróban (2033 euró) és Bulgáriában (közel 2200 euró) kell rendelkezni. Ezek az értékek azonban elmaradnak Magyarország 4840 eurós értékétől, így ezekben az országokban kisebb tőkével lehet Kft-t alapítani, mint hazánkban.

Összességében elmondható, hogy Romániában a legolcsóbb és a legkönnyebb új Kft-t létrehozni, de Bulgáriában sem mondható nehézkesnek ez a folyamat. A többi országban ennél valamelyest hosszabb ideig tart egy új vállalkozás beindítása, néhány esetben jócskán költségesebb is, de minden esetben olcsóbb, mint Magyarországon. Egyedül a viszonylag bonyolultabb eljárási rend riaszthatja vissza kicsit a beruházni vágyókat.

A munkaerő-piaci szabályozásokat tekintve egészen más sorrend alakul ki a délkelet-európai térség országai közt. Ez esetben azt vizsgáljuk, hogy milyen könnyű új munkaerőt felvenni, mennyire szigorú szabályok között van a heti munkaóra szabályozása, illetve mennyire nehéz a foglalkoztatottak elbocsátása. Azon túl, hogy egy átlagszámot is képezzünk a fenti három indexből, azt is megvizsgáljuk, hogy az elbocsátott munkaerő után mekkora költséget kell fizetnie az elbocsátó vállalatnak. Ezek természetesen már nem csupán a Kft-kre vonatkoznak, hanem valamennyi, az országban megvalósított vállalkozásra.

TÁBLA 5. – MUNKAERŐ-FELVÉTEL ÉS ELBOCSÁTÁS A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

	ALB	BiH	BUL	CRO	MAC	ROM	CRG	HUN
Munkaerő-felvétel nehézségi index (0-100)	11	78	33	61	33	78	28	11
Munkaóra szigorúságának indexe (0-100)	60	40	40	60	40	60	0	80
Elbocsátás nehézségének indexe (0-100)	20	30	10	50	40	50	40	30
Munkaerőpiac szigorúságának átlagindexe (0-100)	30	49	28	57	38	63	23	40
Elbocsátás költsége (heti munkabér)	55	33	30	55	38	98	21	34

Forrás: WorldBank

Legkönnyebb a munkaerő felvétele Albániában, gyakorlatilag ugyanolyan egyszerű folyamat ez, mint Magyarországon. Relatívén egyszerű még a munkaerő-felvétel Bulgáriában, Macedóniában, és Szerbia és Montenegróban, de Horvátországban, és különösen Bosznia-

Hercegovinában és Romániában az új munkaerő felvétele inkább bonyolult, mint könnyű. Természetesen itt nem a munkaerő megtalálásáról van szó, hanem annak felvételi folyamatára.

A munkaóraira vonatkozó szabályozások is igen eltérőek a délkelet-európai országokban. Szerbia és Montenegróban például nem rögzíti semmi a heti munkaóra mennyiségét, amíg a többi országban van vonatkozó előírás, de mindegyikük enyhébb, mint hazánk szabályozása.

A munkaerő elbocsátásának nehézsége szintén egy érdekes kérdés. Ez esetben is az látszik, hogy az országok többségében nem ütközik komoly akadályba a munkaerő elbocsátása, főként Bulgáriában és Albániában. Ugyanakkor Románia és Horvátország esetében a legproblémásabb az elbocsátás.

Az elbocsátás költsége igen széles spektrumon mozog. A legalacsonyabb költsége a munkaerő elbocsátásának Szerbia-Montenegróban van, mindössze 21 heti munkabérrel egyenlő. Evvel szemben, ahogy az várható is, Romániában és Horvátországban ennél jóval magasabb a költsége az elbocsátásnak, Romániában közel 100 heti munkabérrel ér fel, ami közel 5-ször magasabb a szerb-montenegrói értéknél, és ez komoly összeget jelent már. A bruttó havi átlagbérrel számolva ez körülbelül 3700 euró, míg Szerbia és Montenegró esetében a 800 eurót sem éri el az összeg.

A fentiek alapján jól látható, hogy bár Romániában könnyű új vállalkozást indítani, a munkaerőpiac igen erősen szabályozott, a munkavállalók érdekeit keményen védi, ami erős szakszervezetek meglétét feltételezi. Szintén szigorú szabályok védik a horvát munkavállalókat, míg a többi ország esetében ez a szigorúság enyhébb. Különösen Szerbia és Montenegróban, valamint Bulgáriában és Albániában szabályozzák kevésbé szigorúan a munkaerő-felvételt és -elbocsátást, valamint a heti munkaóra mennyiségét.

A vállalkozás működésének biztonsága szempontjából fontos tényező, hogy hogyan tudja biztosítani tulajdonjogát tulajdona felett. Ezért az alábbiakban megvizsgáljuk, hogy a tulajdonjogi bejegyzés folyamata meddig tart, mekkora a költsége, illetve hány procedúrán kell végigmenni a tulajdonjogi bejegyzés során.

TÁBLA 6. – TULAJDONJOG BEJEGYZÉSE A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

	ALB	BiH	BUL	CRO	MAC	ROM	CRG	HUN
Eljárások száma	7	7	9	5	6	8	6	4
Idő (nap)	47	331	19	956	74	170	186	79
Költség (egy főre jutó tulajdonérték %-ában)	3,8	6	2,4	2,5	3,7	1,9	5,5	6,8

Forrás: WorldBank

A legrövidebb idő alatt Bulgáriában jegyezik be a tulajdonjogot, mindössze 19 nap kell ehhez. Annak ellenére ilyen rövid ez az idő, hogy a legtöbb procedúrán éppen Bulgáriában kell keresztül menni a tulajdon bejegyzéséhez (9-en).

Szintén három hónapnál kevesebb idő kell a bejegyzéshez Albániában és Macedóniában, és megjegyzendő, hogy hazánkban is bejegyzik ennyi idő alatt a tulajdonjogot. Romániában és Szerbia és Montenegróban a bejegyzéshez hozzávetőleg egy fél éve kell, és közel egy év szükséges Bosznia-Hercegovinában is.

Megdöbbenően sok idő, több mint két és fél év szükséges Horvátországban a tulajdonjog bejegyzéséhez, ami valószínűleg a tulajdonjogi bejegyzést végző hivatal elmaradásainak köszönhető nagyrészt.

A bejegyzés egy tulajdonosra jutó költsége általában 2 és 4% között mozog, csupán Bosznia-Hercegovinában és Szerbia és Montenegróban éri el a tulajdon értékének 5,5-6%-át. Azonban még evvel is elmaradnak Magyarország 6,8%-os értékétől.

A tulajdonjog bejegyzése tehát elsősorban Bulgáriában, illetve Albániában és Macedóniában a legkönnyebb, kevesebb mint három hónap szükséges hozzá, és az egy tulajdonosra jutó költségek sem érik el esetükben a tulajdon értékének a 4%-át. Ugyanakkor kiemelkedően sokat kell várni Horvátországban a tulajdonjog bejegyzésére, amin a horvát hatóságnak mindenképpen változtatnia kell, hiszen ez versenyhátrányt jelenthet a számukra a régió többi országával szemben.

A tulajdonjog bejegyzésének vizsgálata után térjünk át a hitelfelvétel mérőszámaira. Ez esetben azt vizsgáljuk, hogy mik a hitelfelvételhez jutás költségei, illetve mennyire szabályozott a hitelfelvétel, valamint milyen információs rendszer áll rendelkezésre a hitelfelvételről.

A biztosíték megteremtéséhez szükséges költség különösen alacsony Albániában, Bulgáriában és Romániában, míg Bosznia-Hercegovinában és Macedóniában ennél egy nagyságrenddel magasabbak a költségek (Horvátországra és Szerbia-Montenegróra vonatkozóan nincs adatunk). Ugyanakkor Magyarországhoz képest a legmagasabb költséggel rendelkező Macedóniában csupán harmadannyi a biztosíték megteremtéséhez szükséges költség.

TÁBLA 7. – HITELFELVÉTEL A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

	ALB	BIH	BUL	CRO	MAC	ROM	CRG	HUN
Biztosíték megteremtésének költsége (GNI/fő %-ában)	0,3	15,2	1	n/a	15,9	1,1	n/a	13,5
Költség (euró)	4,62	207,15	18,85	n/a	278,60	22,49	n/a	756,24
Vonatkozó (hitelezés) jogrendszer indexe (0-10)	9	5	6	4	6	4	5	5
Hitelinformációs index (0-6)	0	4	4	0	2	3	1	3

Forrás: WorldBank

A hitelezésre vonatkozó jogrendszer Bulgáriában és Macedóniában könnyíti meg leginkább a hitelfelvételt, de a többi ország esetében is csak némileg „nehezebb” a hitelexpanzió. A 0 és 10 közötti skálán a két fenti ország 6-os értékelést kapott, míg Románia és Horvátország 4-es. A többi ország értelemszerűen 5-ös besorolást kapott.

A hitellehetőségekről nem minden országban találunk (állami vagy magán) nyilvántartás, például Albániában és Horvátországban nincs ilyen. Ugyanakkor Bosznia-Hercegovinában és Bulgáriában igen széleskörű a hitelek nyilvántartása, míg a többi országnál ez lényegesen alacsonyabb szintű.

A hitelfelvétel tehát főként Bulgáriában és Romániában a „legkönnyebb”, a többi országban vagy a költségek magasabbak, vagy a hitelinformáció mértéke jóval szerényebb, ezért kevésbé lehet a hitelfelvétel könnyűségéről beszélni.

Kevésbé tűnhet fontosnak a befektetők adatainak védelme, mégis érdemes evvel is foglalkozni röviden. Az általunk használt közzétételi index azt mutatja meg, hogy az adott országban mennyire kezelik bizalmasan a befektető személyes és üzleti adatait (családi

információk, közvetett tulajdoni jog, kedvezményezett tulajdonlás, szavazati megállapodás a részvényesek között, és egyebek). E tekintetben Horvátország és Macedónia védi leginkább a befektetők, tulajdonosok adatait, míg a többi országban az adatok közzététele szélesebb körű. Bosznia-Hercegovinában, Bulgáriában és Romániában egészen alacsony a befektetők személyes és üzleti adatainak védelme, a 7-es skálán mindössze 2-est kaptak. Összehasonlításképpen, Magyarország értékelése 5-ös ugyanezen a skálán.

TÁBLA 8. – BEFEKTETŐ-VÉDELEM A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

	ALB	BiH	BUL	CRO	MAC	ROM	CRG	HUN
Közzétételi index (0-7)	3	2	2	4	4	2	3	5

Forrás: WorldBank

Az előzőnél talán fontosabb, de a szervezet működéséhez mindenképpen jobban kötődő tényező, hogy a megkötött szerződések kikényszerítésének milyen jellemzői vannak az adott országban. Ez esetben azt vizsgáljuk meg, hogy a délkelet-európai országokban a szerződés kikényszerítéséhez mennyi időre van szükség, hány eljárás kell keresztül menni, illetve mi a kikényszerítés költsége (az adósság százalékában mérve).

A szerződés kikényszerítéséhez szükséges eljárások időtartama minden esetben legalább közel egy év. Két esetben „csupán” 11 hónap szükséges ehhez (Bosznia-Hercegovina és Románia esetében). Albánia, Bulgária és Horvátország esetében 12 és 15 hónap közötti idő kell ehhez, míg Macedóniában közel másfél év.

Mint a tulajdonjog-bejegyzésnél Horvátország, a szerződés kikényszerítésénél Szerbia és Montenegró az „outsider”, hiszen közel 3 év kell a szerződés kikényszerítéséhez. Ez túlságosan magas érték, amin a hatóságoknak változtatniuk kell, hiszen ez egy vállalat működése során a mai globalizálódó világban rettentően hosszú idő.

A szerződés kikényszerítéséhez szükséges költségek megközelítik az adósság egyharmadát is némely országban (Albánia, Macedónia), és mindenhol meghaladják a Magyarországi értéket (az adósság 8,1%-át). Ugyanakkor ez utóbbi értékhez relatíve közel van Bulgária, Horvátország és Románia, vagyis e tekintetben összefüggés látszik az ország gazdasági fejlettségével.

TÁBLA 9. – SZERZŐDÉS KIKÉNYSZERÍTÉSE A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

Szerződés kikényszerítése (2004)	ALB	BiH	BUL	CRO	MAC	ROM	CRG	HUN
Eljárások száma	39	36	34	22	27	43	36	21
Idő (nap)	390	330	440	415	509	335	1028	365
Költség (adósság %-a)	28,6	19,6	14	10	32,8	12,4	23	8,1

Forrás: WorldBank

Végül pedig érdemes megvizsgálni egy vállalkozás csődje esetén milyen tényezőkkel lehet számolni. Ez nem csupán a hazai vállalatok külföldi üzleteinek bezárása esetén fontos, hanem azért is, hogy a helyi piacon történő együttműködés keretében egy partnerek esetleges csődje esetén mivel lehet számolni.

A csődeljárás átlagos hossza mindenhol hosszabb, mint Magyarországon (2 év). Romániában például meghaladja a négy és fél évet is, de Szerbia és Montenegróban is meghaladja a 2,5 évet. A hét ország átlaga 3,5 év, ami így jelentősen meghaladja a hazai értéket.

TÁBLA 10. – ÜZLET BEZÁRÁSA A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

	ALB	BiH	BUL	CRO	MAC	ROM	CRG	HUN
Idő (év)	4	3,3	3,3	3,1	3,7	4,6	2,6	2
Költség (vagyon %-a)	38	8	8	18	38	8	23	23
Visszaszerzési ráta (igény %-ában)	24,6	32,1	34,2	26,1	7,9	6,9	20,8	30,8

Forrás: WorldBank

A csődeljárás költsége Bosznia-Hercegovina, Bulgária és Románia esetében alacsony, nem éri el a vagyon 10%-át sem. Evvel szemben Albániában és Macedóniával megközelíti annak 40%-át. A középmezőnyt Horvátország és Szerbia és Montenegró képezik 20% körüli értékkel.

A visszaszerzési ráta igencsak különbözik ezekben az országokban. A legmagasabb arányban (harmadát-negyedét) Albániában, Bosznia-Hercegovinában, Bulgáriában és Horvátországban lehet visszaszerezni az adósságból. Emellett Macedóniában és Romániában ez az érték mindössze 7-8%. A visszaszerzésnek ez az igen alacsony rátája annak köszönhető, hogy a csődöt követően nagyon hosszú ideig tart, amíg a hitelezők a pénzükhöz juthatnak, különösen Romániában. Ez alatt az idő alatt ugyanis a vagyon értéke folyamatosan leértékelődik (a leírás Romániában évi 45%), így érthető, hogy 4,5 év elteltével csak igen kis részét kapják vissza a hitelezők a pénzükhöz. Ráadásul a hitelezők az adó és munkaügyi tartozások kiegyenlítése után juthatnak csak hozzá a pénzükhöz egy részéhez.

Összességében tehát változó képet mutat, hogy egy hazai vállalkozás külföldi befektetése a délkelet-európai államokban milyen nehézségekkel és könnyebbségekkel néz szembe. Nem lehet azt állítani, hogy ezen országok közül egy minden kategóriában a legjobb eredményt érte el. Azonban általánosságban érdemes megjegyezni, hogy leginkább Bulgária, Horvátország és Románia piacai tűnnek a legbiztonságosabbnak a fenti tényezők figyelembevételével.

LAKOSSÁG, MUNKAERŐ

Az egyik legfontosabb tényező a beruházás telephelyének megválasztásakor a munkaerőpiac ismerete. Ez két okból is releváns, egyrészt a termeléshez szükséges egyik inputtényezőt a munkaerő adja, míg az output oldalon a lakosság jelenti a piacot a vállalat által gyártott termékeknek. Ez utóbbi természetesen csak akkor igaz, ha a vállalat nem teljes termelését exportálja és a helyi piac szereplőinek is értékesíti termékeit, illetve szolgáltatásait. A korábbiakban már foglalkoztunk a munkaerő-piac szabályozásával, most a munkaerő árát és termelékenységét kívánjuk összevetni a régióban.

A munkaerő ára igen változó a térségben. A bruttó átlagos havi munkabéreket vizsgálva a hét gazdaság három csoportba sorolható. A legmagasabb a munkabér Horvátországban, 2003-ban közel 750 euró volt, amellyel nagyjából a visegrádi országok szintjén áll. A második csoportba Macedónia és Bosznia-Hercegovina két entitása (Republika Srpska és a Föderáció) sorolható, itt a munkabér 300 és 400 euró közötti. Végül a harmadik csoportba azok az országok tartoznak, ahol az átlagos havi bruttó fizetés 150 és 200 dollár között van. Ezek az

országok Albánia, Bulgária, Románia, és ide soroljuk Szerbia és Montenegrót is, bár ez utóbbinál meg kell jegyezni, hogy esetében csak a nettó havi munkabér az elérhető statisztika.

Látható tehát, hogy hazánkhoz képest a legtöbb ország munkaereje jelentősen olcsóbb, ugyanakkor érdemes megvizsgálni azt is, hogy milyen a munkaerő termelékenysége. Albánia és Bosznia-Hercegovina kivételével mindegyik államra vonatkozóan tudunk számolni az iparra vonatkozó termelékenységi indexet (egy ipari munkásra jutó éves ipari hozzáadott érték), és azt kaptuk, hogy a horvát munkaerő termelékenysége kétszer magasabb, mint a másik négy – Bulgária, Macedónia, Románia és Szerbia és Montenegró - országé, 2003-ban meghaladta a 15.000 eurót. A másik négy ország termelékenysége számításaink szerint közel azonos, nagyjából 6700 és 7700 euró közötti értéket ad.

TÁBLA 11. – TERMELÉKENYSÉGI MUTATÓ NÉHÁNY DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGBAN (2003)

Ország	Átlagos havi bruttó ipari munkabér (euró)	Iparban foglalkoztatottak száma (ezer fő)	Ipari hozzáadott érték (millió euró)	Egy ipari dolgozóra jutó ipari hozzáadott érték (euró)
Románia	187,3	1855,0	14303,3	7710,7
Horvátország	684,9	322,4	4881,7	15144,2
Bulgária	151,7	664,2	4611,5	6942,6
Macedónia	323,7	107,2	806,9	7527,1
Szerbia és Montenegró (nettó m.bér)	162,9	685,0	4326,7	6316,3

Forrás: Nemzeti bankok, saját számítások

Ha a termelékenységi mutatóhoz hozzávesszük az iparban - amely a feldolgozóiparból, bányászatból, illetve víz-, gáz-, és villamosságellátó ágazatokból tevődik össze – foglalkoztatottak átlagfizetését, akkor az adódik, hogy a leginkább munka-intenzív termelések esetén a fenti országok közül Bulgáriát, Romániát, vagy Szerbia és Montenegrót érdemes választani, hiszen esetükben az egy munkásra jutó hozzáadott érték háromszorosan meghaladja a munkája árát. A másik két ország (Horvátország és Macedónia) esetében ez 1,8-2 körüli érték. Természetesen ez a gondolat erősen leegyszerűsítő, hiszen más termelési és egyéb tényezőket nem vesz figyelembe, de mindenesetre ezt érdemes szem előtt tartani.

A hivatalos statisztikák alapján a munkanélküliségi ráta – Románia kivételével – mindenhol meghaladja a 10-15%-ot, sőt, néhány esetben eléri a 40%-ot is. Amennyiben úgy becsüljük, hogy a tényleges index a hivatalos fele (a feketegazdaságot figyelembe véve), akkor is azt mondhatjuk, hogy a munkaerő-intenzív termelést megvalósító beruházások számára elegendő szabad munkaerő áll rendelkezésre a térségben.

A munkaerő ára mellett fontos tényező annak képzettsége is. A munkaerő képzettségét igen nehéz mérni, illetve összehasonlítani két ország esetében, ezért viszonylag egyszerű mérőszámokat alkalmaznak ennek közelítésére. E tanulmány a UNDP ún. *Human Development Index* vonatkozó mérőszámaira támaszkodik a képzettség összehasonlításakor. Az alábbi értékek a 2003-as HDI jelentésből származnak, és főként 2001-2002 évre vonatkoznak. A UNDP HDI-t vizsgált térségünkben csupán hat országra számol, Szerbia és Montenegró az, amely kimarad e vizsgálatunkból.

Bár alapvetően a legkevésbé fejlett országok képzettségének megállapítására használják az írástudók arányának mérését, esetünkben is megemlíthető, hogy a 15 év felettek esetében néhány százalékpontos differencia mellett a legtöbb országban a lakosság döntő többsége

írástudó. Egyedül Bosznia-Hercegovina marad le egy kicsit, ahol az analfabéták aránya meghaladja az 5%-ot.

Meglepő módon az általános iskoláskorúak beiratkozási aránya Horvátországban a legalacsonyabb, „mindössze” 88%, míg a többi ország esetében legalább 5%-ponttal magasabb ez az érték. Ennél azonban jobb képet ad a képzettségről a középiskolásokra vonatkozó arányszám. Ez esetben Bulgária és Horvátország a két éllovas, míg a leginkább Albánia van lemaradva, ahol a releváns korú fiatalok 25%-a nem jár középiskolába, így nyilvánvalóan alacsonyabb fokú képzésben részesülnek, mint középiskolás társaik.

Végül szintén fontos mérőszám, hogy a felsőoktatásban résztvevő hallgatók mekkora része vesz részt valamilyen tudományos, mérnöki, matematikai képzésben. E téren szintén Horvátország az éllovas, Macedóniával karöltve ez az érték 38%. Romániában 32%, Bulgáriában 25%, Albániában csupán 22%, vagyis közel fele a „legjobb” országokénak.

A Human Development Index mérőszámai alapján a „legképzettebb” Horvátország, mely a ranglista 46.-ik helyén található. Őt követi Bulgária (56), Macedónia (60), Albánia (65), Bosznia-Hercegovina (66) és végül Románia (69). Viszonyításképpen, Magyarország ezen a listán a 38.-ik.

TÁBLA 12. – KÉPZETTSÉGI MUTATÓK A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN (2002-2003)

Helyezés	Ország	Írástudók aránya (15 év felett, %)	Írástudók aránya (15-24, %)	Ált. isk. beisk. arány (%)	Középisk. beisk. arány (%)	Tudományos, matematikus, mérnök/összes felsőokt. aránya
48	Horvátország	98,1	99,6	88,0	86,0	38,0
56	Bulgária	98,6	99,7	93,0	86,0	25,0
60	Macedónia	n/a	n/a	93,0	82,0	38,0
65	Albánia	98,7	99,4	97,0	74,0	22,0
66	Bosznia-Hercegovina	94,6	99,6	n/a	n/a	n/a
69	Románia	97,3	97,8	93,0	80,0	32,0

Forrás: Human Development Report 2004, UNDP

Bár a fenti mérőszámok inkább a képzés mennyiségi jellemzőit mutatják, és nem adnak választ a minőségi kérdésekre, mégis érdemes figyelmet fordítani erre az összehasonlításra, illetve a sorrendre.

A munkaerő (lakosság) mellett, hogy annak ára (munkabér) a termelési költségek szempontjából fontos tényező, a vásárlóerő nagyságát is képes jellemezni. Ez esetben vizsgáljuk meg az egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelem értékét. Ez alapján a vizsgált országok két jól elkülönülő csoportra oszthatók. A felső csoportban Horvátország van egyedül, ahol az egy főre jutó GNI eléri a 4700 eurót. A másik hat ország esetében az egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelem 1300 és 2100 között található. Ha ezt a csoportot is tovább szeretnénk osztani, akkor azt lehet mondani, hogy 1300 és 1700 euró között található Albánia, Bosznia-Hercegovina és Szerbia és Montenegró, míg a valamivel magasabb jövedelmű csoportba (1700-2100) sorolható Bulgária, Macedónia és Románia.

Érdemes a teljes gazdaság (piac) méretét is figyelembe venni. A legnagyobb gazdasággal a 20 milliónál népesebb Románia rendelkezik, nemzeti terméke eléri a 45 milliárd eurót. Románia után következik Horvátország, amely relatíve alacsonyabb népessége ellenére is - magasabb

jövedelme miatt - jelentősebb piacot jelent (GNI-ja 21,1 milliárd euró volt 2003-ban). A harmadik és negyedik legnagyobb gazdaság Bulgária és Szerbia és Montenegró, 14,7 milliárd, illetve 13,7 milliárd eurós bruttó nemzeti jövedelemmel.

A maradék három gazdaság méreteiben már jóval kisebb, mint az előző négy, amely alacsonyabb lakosságának és alacsonyabb egy főre jutó jövedelmének egyaránt köszönhető. E kis országok tehát Bosznia-Hercegovina (5,6 milliárd euró), Albánia (4,9 milliárd euró) és Macedónia (3,6 milliárd euró).

VÁLLALATI NYERESÉGADÓ-KULCSOK

Az adórendszer kérdéskörét érintettük az első fejezetben, de érdemes röviden összevetni, hogy az egyes vállalatok milyen főbb kulcsokkal találkoznak ezekben az országokban. Ez esetben csupán a társasági nyereségadó kulcsait vetjük össze.

A vállalati nyereségadó kulcsa nagy eltéréseket mutat a térségben. A legalacsonyabb kulcsot Bosznia-Hercegovinán belül Republika Srpska tartományban alkalmazzák, mindössze 10% a kulcs értéke. Szintén alacsony kulcsot alkalmaznak Szerbiában (14%), illetve Macedóniában és Montenegróban (15-15%). A magyarországihoz képest viszonylag magasabb már a kulcs Bulgáriában (19,5%) és Horvátországban (20%), de ez még nem olyan lényeges különbség. Jelentősen magasabb a kulcs Romániában, Albániában (25-25%), illetve a legmagasabb kulcsot Bosznia-Hercegovina Föderáció részében alkalmazzák. Ezzel az a furcsa helyzet áll elő, hogy Bosznia-Hercegovina „egyszerre” alkalmazza a legmagasabb és a legalacsonyabb vállalati adókulcsot is.

TÁBLA 13. – VÁLLALATI NYERESÉGADÓ-KULCSOK A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN (2004)

	Vállalati adókulcs (%)
Albánia	25
Bosznia-Hercegovina	
<i>Republika Srpska</i>	10
<i>Federation BiH</i>	30
Bulgária	19,5
Horvátország	20
Macedónia	14
Románia	25
Szerbia és Montenegró	
<i>Szerbia</i>	14
<i>Montenegró</i>	15

Forrás: KPMG, nemzeti adóhivatalok

Látható tehát, hogy igen nagy eltérések vannak a vállalati adókulcsokat illetően, azonban nem lehet azt állítani, hogy az alacsonyabb adókulcsok vonzóbbá tennék az azt használó országokat. Éppen ellenkező az összefüggés, azért alkalmaznak relatíve alacsonyabb adókulcsot, hogy evvel is ösztönözzék a külföldi befektetők beruházásait, hiszen ezekben az országokban általában alacsonyabb a működőtőke-állomány, mint a magasabb kulcsú országokban (pl. Románia vagy Horvátország). A relatíve mérsékelt adókulcs tehát azt mondható, hogy szükséges, de nem elégséges feltétele a külföldi tőke becsábításának.

Emellett fontos a fentebb tárgyalt szabályozási környezet, a munkaerőpiac jellemzői, illetve a - továbbiakban tárgyalt – infrastruktúra, vagy a politika környezet.

INFRASTRUKTÚRA

A térség infrastruktúrája általában véve elmarad a KEK-országokétól, köztük Magyarországtól. A vasúti infrastruktúrát tekintve a vasúti pálya sűrűsége lényegesen alacsonyabb, mint Magyarországon, igaz, hazánkban van az egyik legsűrűbb vasúti pályahálózat Európában. Bulgária, Horvátország, Románia és Szerbia és Montenegró vasúti infrastruktúrája nevezhető átlagosan sűrűnek, míg a többi – kisebb – ország gyérebb infrastruktúrával rendelkezik. Ugyanakkor a villamosított vonalak aránya kedvező a térségben, Albánia kivételével mindenhol legalább a vonalak egyharmada villamosított, sőt, Macedóniában és Bosznia-Hercegovinában megközelíti ez az arány a kétharmadot, illetve utóbbi esetében meg is haladja azt. Ehhez azonban hozzájárul a viszonylag kicsi „bázisérték” is.

A gyorsforgalmi utakat tekintve kiemelkedik a térségből Horvátország. Annak ellenére, hogy területét és népességét tekintve a középmezőnyben van a térségben, mégis a leghosszabb gyorsforgalmi úthálózattal rendelkezik. Igazából Magyarországot is megelőzi e tekintetben, mint az abszolút, mind a relatív számokat tekintve.

A horvát autópálya-építésről érdemes néhány gondolatot megjegyezni. Először is figyelemreméltó, hogy 2003-ban 150 kilométer új autópályát adták át a forgalomnak, és 2004-ben további közel 200 kilométerrel bővíthet a gyorsforgalmi úthálózat.

TÁBLA 14. – FŐBB INFRASTRUKTÚRA-MUTATÓK A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN (2003)

Ország	Gyorsforgalmi út (km)	Vasúti sín/1000 km ²	Ebből villamosított (%)
Albánia	0	16,3	0,0
BH	0	20,0	77,9
Bulgária	328	38,9	63,1
Horvátország	731	48,2	36,1
Macedónia	133	25,1	33,3
Románia	113	46,5	34,2
Szerbia-Montenegró	560	42,9	33,0
MAGYARORSZÁG	533	85,0	33,1

Forrás: Európai Bizottság, nemzeti autópálya-fejlesztési hivatalok, UIC

A horvát gyorsforgalmi úthálózat bővítésének költségvetése ésszerű keretek között maradt, hiszen 2003-2004 között összesen 1,5 milliárd eurót fordítanak új autópálya építésére. Ez az összeg lényegesen alacsonyabb a hazai ráfordításokhoz képest.

A horvát autópálya-fejlesztés finanszírozása három forrásból történik, egyrészt kölcsönökből, másrészt a befolyó autópályadíjakból, harmadrészt pedig az üzemanyag-értékesítésből befolyó adók egy része is e célt szolgálja (hozzávetőleg 20 Ft minden liter után). Mivel az autópálya-forgalom dinamikusán nőtt (2003-ban 22%-kal), ezért az ebből származó bevételek is jelentősen nőttek, így ez egyre nagyobb szerepet kaphat az autópálya-fejlesztés finanszírozásában.

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a gyorsíramú autópálya-fejlesztésnek hátránya is volt. Magas a költségvetési hiány és az államadósság gyorsan növekszik, az állami beruházások nem lehetnek tartósan a növekedés alappillérei. Ráadásul az infrastrukturális programok alapvetően nem-termelő beruházások, vagyis azok megtérülése a jövőben – legalábbis – kérdéses. A magánberuházások növekedési üteme evvel szemben – az ipari termelés növekedési ütemével párhuzamosan – csökkennek. Kétségtelenül pozitív tényezőként értékelhető, hogy a horvát autópálya-hálózat igen kedvező mutatókkal rendelkezik, mégis annak finanszírozása még a gazdasági növekedés kárára válhat a jövőben.

Visszatérve a többi országhoz, az autópálya-hálózat esetükben jóval alacsonyabb, és általában a gyorsforgalmi úthálózat fejlesztése még nem élvez akkora prioritást. Ugyanakkor az a tény, hogy a pán-európai folyosók létrehozásához szükséges a meglévő infrastruktúra fejlesztése, valamint az autópálya-hálózat bővítése közvetve pozitívan hat a gazdasági növekedésre, ezért már ma is nagyszabású tervek vannak a kormányok asztalán. Elég, ha az erdélyi autópálya-tervekre gondolunk. A jövőben a térségben, hogy a külföldi tőkebefektetések számára még vonzóbbá váljanak, várhatóan javulni fog a közúti közlekedés infrastruktúrája, elsősorban – a már említett Horvátország mellett – Bulgáriában, Romániában és Szerbia-Montenegróban.

Mivel ezek az országok relatíve közel vannak Magyarországhoz, ezért a szárazföldi közlekedés mellett még a belvízi hajózás merül fel reális alternatívaként, amennyiben a két ország közötti külkereskedelemtől van szó. A Duna, és annak mellékfolyói természetes, kellőképpen ki nem használt kereskedelmi csatornát jelentenek az érintett országok között. Gyakorlatilag a belvízi hajózás a legolcsóbb szállítási mód valamennyi szállítási eszközt (szárazföldi, vízi, légi) figyelembe véve. Korábban problémát jelentett, hogy a Szerbia ellen folytatott háború során a főbb Duna-hidakat lebombázták, de mára már ismét teljes hosszában hajózható a Duna, amelyen hajóval egészen a Fekete-tengerig lehet eljutni hazánkból.

VERSENYKÉPESSÉG

A *World Economic Forum* minden évben közzétesz két versenyképességi listát az általa vizsgált országokról, az egyik a növekedés versenyképességét vizsgálja, míg a másik az üzleti versenyképességet. A vizsgált országaink közül csupán Albániára nem állapítanak meg ilyen mutatószámokat, ami segíti, hogy az országok többségét össze tudjuk azért vetni.

A növekedés versenyképességét jelző index (*Growth Competitiveness Index* – GCI) tulajdonképpen egy kompozit mutató, mely magában foglalja a makrogazdasági környezet jellemzőit, az állami intézményrendszer jellemzőit, illetve a technológiai felkészültséget, és ezek alapján képez egy versenyképességi pontszámot. Ez alapján a délkelet-európai országok közül 2004-ben Bulgária, Horvátország és Románia szinte fej-fej mellett találhatóan a lista 59., 61. és 63. helyén. Le kell azonban szögezni, hogy az elmúlt évek során a három ország nem egy irányba mozgott ezen a listán, hiszen tavaly Horvátország még 9 hellyel előrébb volt, miközben Románia 12 hellyel hátrébb. Mindez azt mutatja, hogy Románia – és Bulgária is – javított versenyképességén az elmúlt néhány évben, míg Horvátországé – most már évek óta – folyamatosan romlik. A visszaesés egy része magyarázható avval, hogy a WEF egyre több országot von be a vizsgált gazdaságok körébe, de Horvátország visszaesésében ez csupán 3-4 helyes visszaesést indokolna.

Ha a kompozit indexen belül megnézzük az egyes tényezők alakulását, akkor azt látjuk, hogy a technológiai felkészültséget tekintve Horvátország (46) és Románia (47) tart a legelőrébb, de nem sokkal marad le Bulgária sem (59). A másik három ország lényegesen elmarad a fenti három országtól e tekintetben, a listán a 75. és 82. hely között találhatóak.

Az állami intézményrendszer esetében részben más a rangsor, hiszen ez esetben Bulgária (56.) kimagaslik a többiektől, Románia és Horvátország „csak” a 74., illetve a 76., és Bosznia-Hercegovina sem marad le e két országtól e tekintetben (78.). Szerbia és Montenegró (85.) és Macedónia (92.) hátrébb szorul ezen a listán.

A makrogazdasági környezetet alapul vevő mérőszám mutatja talán a legnagyobb különbséget az országok között. Míg Horvátország az 59., addig Szerbia és Montenegró a 102., amivel majdnem utolsó a 104 országot magában foglaló listán. Bulgária ezen a listán szorosan követi Horvátországot (60.), míg a többi ország a 71. és a 85. hely között található.

A makrogazdasági mutatószámok mellett természetesen fontos a mikrogazdasági mérőszámok vizsgálata, amely az üzleti versenyképességet mérő indexben (*Business Competitiveness Index* – BCI) testesül meg. E tekintetben Románia versenyképességi előnye megkérdőjelezhetetlen, hiszen 56. ezen a listán, míg az őt követő Horvátország és Bulgária csak a 72., illetve a 75. Románia idén közel 20 helyet lépett előre az üzleti környezet versenyképességi ranglistáján, ami összhangban áll avval, hogy az országba irányuló külföldi tőkebefektetések értéke is dinamikus növekedésnek indult. A másik két ország közül Horvátország folyamatosan veszít e téren is versenyképességéből, míg Bulgária tartotta helyét az elmúlt évhez képest, ami figyelembe véve azt a tényt, hogy új országok is megjelentek a listán (előtte), tulajdonképpen a tavalyi listához képest előrelépést jelent. Bosznia-Hercegovina, Macedónia és Szerbia és Montenegró – ahogy várni lehetett – ezen a listán is hátrébb szorultak, mint a másik három ország, helyezésük a 83. és 93. között található.

Végül csupán annak kedvéért, hogy viszonyítási alapot nyújtsunk, érdemes Magyarországot is elhelyezni ezeken a listákon. Először is meg kell jegyezni, hogy – Horvátországhoz hasonlóan - hazánk is folyamatosan veszített versenyképességéből az elmúlt két-három évben, ami csak részben magyarázható az újonnan vizsgált országok listára vételével. A GCI alapján hazánk 2004-re a 39., tíz helyet veszítve 2002-höz képest, míg a BCI alapján a 42., tizennégy helyet veszítve 2002-höz képest. A kompozit indexen belül főként a makrogazdasági környezetet jellemző pontszámunk alacsony, mindössze az 55. helyre elegendő, ugyanakkor pozitívumként kell értékelni, hogy az ország technológiai felkészültsége a 29., míg az intézményrendszer esetében hazánk a 37. a listán.

POLITIKAI KÖRNYEZET

A *Transparency International* „Korrupciós Indexe” – amely a politikusok és hivatalnokok korrupciójának mértékét méri - alapján a délkelet-európai országok politikájának, közéletének tisztasága még jelentősen elmarad Magyarországtól. A 133 ország korrupciós indexét tartalmazó lista alapján a legelőkelőbb helyen Bulgária (54.) és Horvátország (59) áll. A 10-es skálán 3,9-es, illetve 3,7-es pontszámmal. Ezek a pontszámok azt jelentik, hogy a korrupció komoly problémát jelentenek a gazdaságban, de az elmaradás nem olyan nagy. Magyarországon ez az érték 4,8, amellyel hazánk a 40.-ik a listán.

A fenti két országnál még súlyosabban jelentkezik a korrupció problémája Bosznia-Hercegovinában (70., 3,3 ponttal) és Romániában (89., 2,8 ponttal). Ez utóbbi esetében az Európai Bizottság őszi országjelentésében évek óta visszatérő problémaként említi meg a korrupciót, amely problémát Romániának orvosolnia kellene.

A többi országban pedig még komolyabb problémát jelent a korrupció, ezek Albánia (92., 2,5 ponttal), Macedónia és Szerbia és Montenegró (két utóbbi 106., 2,3 ponttal). Evvel az értékkel gyakorlatilag ezek az országok e tekintetben egy szinten vannak egyes volt szovjet

utóállammal (pl. Kazahsztán vagy Ukrajna), illetve több afrikai (pl. Szudán, Zimbabwe) és dél-amerikai (pl. Bolívia, Ecuador) fejlődő országgal.

TÁBLA 15. – A TRANSPARENCY INTERNATIONAL KORRUPCIÓS INDEXE (2003)

Helyezés	Ország	Pontszám
40	MAGYARORSZÁG	4,8
54	Bulgária	3,9
59	Horvátország	3,7
70	BH	3,3
83	Románia	2,8
92	Albánia	2,5
106	Macedónia	2,3
106	Szerbia-Montenegró	2,3

Forrás: Transparency International

Ebből látszik, hogy a politikai közélet tisztasága a legtöbb helyen még gyerekcipőben jár, és főként Bulgária és Horvátország emelkedik ki ebből a térségből. Ugyanakkor Románia politikai tisztasága is várhatóan jelentősen javulni fog a közeljövőben, köszönhetően az európai integrációs folyamat előrehaladásának. A főként poszt-jugoszláv tagállamok esetében azonban várhatóan lassabban fog javulni a korrupciós helyzet.

PRIVATIZÁCIÓ

A korábbiakban már említésre került, hogy a privatizációs folyamat csak az elmúlt időszakban kapott lendületet a térségben. A '90-es évek során a privatizációból származó bevételek lényegesen alacsonyabbak voltak, mint az elmúlt években. Ennek okai közt felsorolható, hogy ekkor a külföldi tőke inkább a kevesebb kockázatot magában hordozó KKE-országokra koncentrált, míg a délkelet-európai országokban nemhogy a szerkezet-átalakítás és a privatizáció nem indult be igazán, de a régióban zajló konfliktusok sem kedveztek a külföldi befektetések becsalogatásának. Mind a politikai, mind a gazdasági kockázat magasabb volt ezekben az országokban.

TÁBLA 16. – DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOK MŰKÖDŐTŐKE-BEFEKTETÉSEINEK ÁLLOMÁNYA (MILLIÓ EURÓ, STOCK, 2001-2003)

Összes beáramló FDI az egyes délkelet-európai országokban (stock)			
	2001	2002	2003
Albánia	878	984	980
Bosznia-Hercegovina	568	820	1 022
Bulgária	3 080	3 878	4 425
Horvátország	5 255	7 106	10 045
Macedónia	950	984	906
Románia	8 529	9 553	11 296
Szerbia és Montenegro	1 318	1 752	2 580
DKE-7	20 579	25 076	31 253

Forrás: Nemzeti bankok, saját számítások

Az új évezredre mindez megváltozott, és amíg a KKE-országok privatizációs folyamata nagyrészt véget ért és mára már főként zöldmezős beruházásokat valósítanak meg ezekben az országokban (ezért is nőtt meg a verseny közöttük), addig a privatizáció csak most teljeseedik ki Délkelet-Európa országaiban. A javuló politikai és gazdasági helyzettel párhuzamosan a kormányzatok egyre nagyobb erőfeszítést tesznek a privatizáció felgyorsításáért, amin keresztül külföldi forrást tudnak bevonni a gazdaságba. Ez két okból is szerencsés számukra, egyrészt növeli a költségvetési bevételeket, amellyel például intézmény-, vagy infrastruktúra-fejlesztést tudnak finanszírozni, másrészt pedig csökkenti a költségvetés kiadási oldalát, hiszen többnyire szerkezet-átalakításra váró, veszteséget termelő vállalatok privatizációjáról van szó (más kérdés persze a privatizációval járó esetleges munkanélküliség-növekedésből adódó járulékos terhek növekedése, de ez nem e tanulmány vizsgálati köre).

Érdekes röviden, néhány mondatban végignézni, hogy az egyes országokban hogy áll jelenleg a privatizációs folyamat. Albániában az egykor állami tulajdonban levő kis és közepes méretű vállalatok többsége már magánkézben van, ugyanakkor néhány nagyobb vállalat még magánosításra vár. Ilyen volt a legnagyobb albán kereskedelmi bank, amelyet végül az osztrák Raiffeisen Bank vásárolt meg idén áprilisban.. Ezen akvizícióért a magyar OTP Bank is versenyben volt.

Bosznia-Hercegovinában a nagyvállalatok privatizációja jelenleg főként az ipari ágazatokra terjed ki elsősorban. Ilyen egy acélipari vállalat (BH Steel), illetve egy élelmiszeripari vállalat (Vitamina) értékesítése az elmúlt egy-másfél év során.

Néhány éves hanyatlás után 2003-ban Bulgáriában ismét dinamikusan nőtték a privatizációból származó bevételek a privatizációs ügynökség aktívabb tevékenysége eredményeként. Az elmúlt év legnagyobb tranzakció – a már említett OTP akvizíció mellett, mely a legnagyobb volt tavaly – egy élelmiszeripari vállalathoz, illetve egy bányavállalathoz köthető. A külföldi befektetések nagy része áramlik jelenleg a szolgáltatói szektorba (pénzügyi szektor, kereskedelem), amelynek célja az, hogy az egyre inkább növekvő vásárlóerő lehetőségeit kihasználják.

TÁBLA 17. – PRIVATIZÁCIÓ A DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOKBAN (SKÁLA: 1-5)

	Magánszektor aránya a GDP %-ában	Nagyvállalati privatizáció	Kisvállalati privatizáció	Árliberalizáció	Kereskedelem és árfolyamrendszer	Versenypolitika	Bankreform, kamatliberalizáció
Albánia	75	2+	4	4-	4+	2-	2+
Bosznia-Hercegovina	50	2+	3	4	4-	1	2+
Bulgária	75	4-	4-	4+	4+	2+	3+
Horvátország	60	3+	4+	4+	4+	2+	4-
Macedónia	60	3	4	4+	4+	2	3
Románia	65	3+	4-	4	4	2+	3-
Szerbia és Montenegró	45	2+	3	3+	3+	1	2+

Forrás: EBRD, Transition Report 2003

Érdekes módon a feldolgozóiparba nem áramlik ilyen mértékben a tőke, ezért az export sem tud olyan mértékben nőni, mint például Romániában. A két ország munkaerejének ára nagyjából egyforma tehát a különbséget nem ez okozza. A két ország exportszektora

bővülésének dinamikája között a legfőbb különbséget az adja, hogy Románia infrastrukturális adottságai jobbak, mint Bulgáriáé, ezért a külföldi vállalatok nagyobb százalékban választják Romániát telephelyüknek.

Horvátországban is lendületet kapott 2003-ban a privatizáció, többek között a horvát olajipari vállalat (INA) részleges privatizációja is az elmúlt évhez köthető. Emellett a bankszektorba áramlott még jelentős mennyiségű tőke tavaly. Horvátország esetében is elmondható, hogy jelentős mértékű külföldi tőke érkezik a szolgáltatói szektorba, hiszen a vizsgált országok közül Horvátország lakosságának van az - egy főre jutó - legnagyobb vásárlóereje. Érdekes módon a feldolgozóipari beruházások nem annyira jellemzőek, bár növekszik az értékük.

Macedónia helyzete speciális, hiszen 2001-ig jelentős mértékű bevétele származott a privatizációból (egy főre számítva), azonban a 2001-es polgárháború megrendítette a külföldi befektetők bizalmát, ráadásul a privatizációs folyamat sem igazán intenzív azóta. A már említett Matáv-Deutsche Telekom privatizáció volt ez idáig a legnagyobb külföldi befektetés az országban, amely során megvették a helyi távközlési vállalatot.

Romániában a beáramló FDI nem csupán a privatizációs bevételekből adódik, hanem jelentős mértékben képviselik a zöldmezős beruházások, amelyek gyakran egy-egy privatizációs tranzakciót kísérnek. 2003-ban itt is megnöttek a privatizációs bevételek, amely egyrészt az energiaipari vállalatok privatizációjából, másrészt pedig a Román Kereskedelmi Bank (BCR) részleges privatizációjából adódott. A szolgáltatói szektor mellett jelentős mértékben áramlik a tőke a feldolgozóiparba is, ennél fogva Románia az egyetlen ország a délkelet-európai térségben, ahol jelentős méretű az exportszektor, amelyre alapozva képes volt dinamikusan növelni a Romániában készült termékek kivitelét. A feldolgozóipar főként a tőke-intenzív acéliparra, és a munkaerő-intenzív könnyűiparra koncentrált.

Szerbia és Montenegróban a politikai bizonytalanság ellenére is jelentősen nőttek a privatizációs bevételek 2003-ban. Ez elsősorban két dohányipari vállalat privatizációjának köszönhető. Szerbia és Montenegróban a bankprivatizáció is folyamatosan halad előre. Jelen tanulmány írásakor még nem dőlt el, hogy ki veheti meg a Jubanka bankot, de a magyar OTP is a potenciális vevők között található (a vételár várhatóan meghaladja majd a 100 millió eurót). A privatizációs lendület tehát ez évben is kitart, ugyanakkor több mint 40 nagyvállalat van még állami kézben, amelyek szerkezetátalakításra, magánosításra várnak, aminek a jövő években kell megtörténnie.

V. KONKLÚZIÓ

A korábbiak alapján a következő megállapítások tehetők. A délkelet-európai országok gazdasági növekedési üteme már évek óta meghaladja mind az Európai Unió, mind a KKE-országok növekedését. 2000 és 2002 között a hét ország gazdasága összességében évi 4,3-4,6%-kal növekedett, és 2003-ban is elérte meghaladta a 3,7%-ot. Minden országban lassult a növekedés, amely egyrészt az enyhe külső keresletnek, másrészt pedig a belső kereslet részleges visszafogásának köszönhető. Mivel a gazdasági növekedés főként belső forrásokon nyugodott a legtöbb országban (fogyasztás, beruházás) ezért a külkereskedelmi mérleg jelentősen romlott, evvel emelve a folyó fizetési mérleg deficitjét is.

A térségben komoly gondot okoz a munkanélküliség magas aránya, amely a hivatalos statisztikák szerint eléri a 30-40%-ot. Figyelembe véve az ezekben az országokban igen magas arányt elérő feketegazdaság mértékét, a tényleges munkanélküliség ennek hozzávetőleg a fele körül mozoghat, ez azonban még mindig igen magas érték. Ugyanakkor a munkaerő ára viszonylag alacsony, több országban nem éri el a havi bruttó átlagbér a 200 eurót sem. Emellett a munkaerő termelékenysége is alacsonyabb a KKE-országokénál. Ezen megállapítások alól Horvátország a kivétel, amely mindkét tekintetben ezekhez az országokhoz hasonlítható.

Az infláció nem jelent problémát ezekben az országokban, ami nagyrészt az alkalmazott monetáris politikának köszönhető, amely során a nemzeti árfolyamot több országban is fixen tartják az egységes európai valuta, az euróval szemben.

Gondot okoz ellenben az infrastruktúra elmaradottsága. A legtöbb helyen az utak állapota nem megfelelő, emellett az autópálya-hálózat sűrűsége is alacsony. Ez esetben is kivételt képez Horvátország esete, a hol nagyszabású sztrádaépítésbe kezdtek néhány éve, melynek során 150-200 kilométerrel bővül a gyorsforgalmi úthálózat évente. Ez a gyorsirámú fejlesztés azonban - annak ellenére, hogy javítja az ország versenyképességét – nehézségeket okozhat a jövőben, hiszen annak finanszírozása komoly terhet jelent (külső adósság dinamikusan nőtt az elmúlt időszak során (2001 és 2003 között közel másfélszeresére nőtt a nominális adósság értéke), amelynek áldozatul eshet a jövőbeli növekedés dinamikája. Már most látszik, hogy a horvát gazdaság egyre lassabb növekedést produkál.

A politikai kultúrát tekintve a délkelet-európai országok elmaradnak hazánktól, legalábbis a korrupciós indexet vizsgálva mindenképpen. Az Európai Bizottság még a két legelőrehaladottabb európai integrációval rendelkező Bulgária és főként Románia esetében is évről évre visszatérő problémaként jelzi az ezen országokban tapasztalt korrupció magas arányát. A többi délkelet-európai országban ez még súlyosabb problémát jelent.

Ugyanakkor az új évezredre a '90-es évekre jellemző konfliktusok fokozatosan veszítettek jelentőségükből, és nőtt a régió stabilitása. Erre jó jelzőszám, hogy a külföldi tőke rendkívül dinamikusan növekedett, és az 1999-es értékhez képest 2003-ra több mint másfélszeresére nőtt a térségbe irányuló éves külföldi közvetlen tőkebefektetések nagysága.

A fenti folyamat részben annak is köszönhető, hogy a régióban új lendületet kapott a privatizáció melynek köszönhetően 2003-ra rekordot döntött a beáramló külföldi működőtőke értéke. A délkelet-európai országok külföldi működőtőke-állománya több mint 6 milliárd euróval emelkedett az egy évvel korábbihoz képest, így jelenleg már meghaladja a 31 milliárd eurót (összehasonlításképpen, ez valamelyest alacsonyabb Magyarország hasonló értékéhez képest). A „hagyományos” tőkevonzó országokhoz – Bulgária, Horvátország és Románia –

felzárkózott Szerbia és Montenegró is, néhány nagyobb vállalat privatizációja révén 2003-ban.

Magyarország érdeklődése is egyre nagyobb mértékben e régió felé irányult, hiszen számos hazai nagyvállalat vett részt az itteni vállalatok privatizációjában. A magyar kiáramló FDI döntő többségét a nagyvállalatok külföldi privatizációja adta az elmúlt években, de van példa közepes méretű vállalatok zöldmezős beruházásaira is.

A privatizációs folyamat még nem zajlott le, tehát további lehetőség van a magyarországi vállalatok számára, hogy ezekbe a tenderekbe bekapcsolódjanak, az állami tulajdon mérete még mindig óriási, különösen Szerbia és Montenegróban, de Bosznia-Hercegovinában is (hozzávetőleg 50%). De a többi országban is csupán 70% körül mozog.

A beruházási tényezők vizsgálatakor az látható, hogy Magyarország számára a legfontosabb befektetési célországok Románia, Horvátország, Bulgária és Szerbia és Montenegró. Románia elsősorban alacsony bérköltségével, nagy belső piacával, relatíve jó megközelíthetőségével, illetve a nem magas adókulcsok miatt jelent vonzó befektetési területet. Romániában a szolgáltatói szektorban (pl. idegenforgalom, kereskedelem) illetve a feldolgozóipari (főként könnyűipar, de nehézipari ágazatok is, például autóipar, vegyipar) ágazatokban valósulhatnak meg jövedelmező befektetések.

Hosszú távon az várható, hogy mind a beruházásokat, mind a külkereskedelmet tekintve e két ország között valósul meg a legszorosabb gazdasági együttműködés. Ráadásul Románia talán az egyetlen olyan délkelet-európai ország, amely képes követni a KKE-országok fejlődési pályáját. A többi ország növekedése egészen más alapokon nyugszik. Ez jól látszik akkor is, ha összehasonlítjuk a folyó fizetési mérlegek egyenlegét. Egyedül Románia volt eddig képes a KKE-országokhoz hasonló exportdinamika elérésére. Nem utolsó szempont az sem, hogy Románia már néhány éven belül tagja lehet az Európai Uniónak.

Horvátország esetében az ország közelsége, illetve kiváló infrastruktúrája, valamint az ország relatíve nagy egy főre jutó vásárlóereje, ami vonzó lehet a magyar vállalatok számára. Éppen ezért inkább a szolgáltató szektorba (bankszektor, idegenforgalom, kereskedelem) történő beruházások a vonzóak, míg a feldolgozóipari beruházások (kitelepítés) abszolút nem indokoltak magyarországi vállalatok számára, hiszen az nagyjából megegyezik a magyarral. A kiváló infrastruktúra a két ország közötti kereskedelem fejlesztését is megkönnyíti.

Bulgária esetében szintén a dinamikus növekvő vásárlóerő a legfontosabb, Romániához képest gyengébb infrastruktúrával, viszont alacsonyabb adókulccsal rendelkezik. A munkaerő ára nagyjából megegyező. Bulgária esetében – hasonlóan Horvátországhoz - inkább a szolgáltatások szektora az, amit a magyarországi vállalatok kihasználhatnak, kevésbé a feldolgozóipar. Ez utóbbi számára Románia vonzóbb célterület. Külkereskedelem szempontjából kevésbé releváns, mint az előző két ország, de nem szabad elfeledkezni erről a piacról sem.

Végül Szerbia és Montenegró, itt a privatizációs folyamatba kapcsolódhatnak be a magyarországi vállalatok elsősorban. Az ország közelsége, alacsony munkabére és nem túl „szigorú” munkaerőpiaca, illetve alacsony társasági nyereségadói lehetőséget teremtenek a feldolgozóipari beruházásokra is. Érdekes és vonzó lehetőségek vannak például a szerb pénzügyi piacon, illetve a montenegrói idegenforgalmi ágazatban. Mindkettő várhatóan dinamikus fog fejlődni az elkövetkező években.

A másik három kis országban is főként a privatizáció az, amely vonzó lehetőséget teremthet magyarországi tőkebefektetésre. Ezek azonban inkább eseti jellegűek lehetnek. Zöldmezős beruházások számára inkább a többi ország tűnik alkalmasabbnak, hiszen ezen országok lakosság száma alacsony, a munkaerő ára általában magasabb Romániánál, vagy Bulgáriánál.

Esetükben inkább a kereskedelem fejlesztése a fontosabb. Természetesen egyes szolgáltatói ágazatok ezekben az országokban is fontosak lehetnek (bankszektor, távközlés, kereskedelem).

Az exportösztönzés mindenképpen szükséges, hiszen fontos piaca ez a térség hazánknak. Ugyanakkor számolni lehet a versenytársak egyre intenzívebb megjelenésével, amint a térség egyre stabilabb régióvá válik. Emellett a térség importjának további emelkedése várható, hiszen a gazdaság növekedése várhatóan a legtöbb ország esetében továbbra is elsősorban a fogyasztáson, illetve a beruházásokon fog alapulni. Így a külkereskedelmi mérlegük és azon keresztül a folyó fizetési mérleg csak lassan javul a térségben.

Az Európai Unió és a délkelet-európai országok közötti kapcsolat nem egyazon alapon nyugszik. Amíg Bulgária és Románia már a '90-es évek közepén megkötötte az Unióval az ún. Európa Megállapodást – a KKE-országokhoz hasonlóan –, és emellett rövidesen megvalósulhat e két ország felvétele az EU-ba, addig a nyugat-balkán országok esetében egy ún. Stabilizációs és Társulási Megállapodást készít elő az Európai Unió. Lényeges különbség, hogy előbbi országcsoport esetében már megvalósult az ipari szabadkereskedelem, és emellett az EU-támogatások mértéke is magasabb, míg a második csoport esetében a szabadkereskedelem egyelőre egyoldalú az Unió részéről, emellett a CARDS keretösszege is alacsonyabb, ráadásul ezek az országok jóval távolabb vannak az európai integrációtól, mint az előbbi kettő. A kivételt Horvátország képezi, amely akár még ebben az évtizedben tagja lehet az Uniónak. Horvátországot felfoghatjuk egy „bolygó” államnak is, amely a két csoport között található, és inkább az előrébb tartokhoz történő felzárkózása várható.

Ami a „*Balkán-policy*”-t illeti 10 pontban foglaltuk össze a legfontosabb stratégiai elemeket, amelyeket Magyarországnak fontos volna megvalósítani ahhoz, hogy regionális központtá tudjon válni a Balkán felé, vagyis az Európai Unión belül Magyarország legyen a „híd” a két térség között, amelyből természetesen hazánk is profitálhatna.

Az első pont szerint különböző stratégia alkalmazandó az egyes ország-csoportokra, mivel az nem képez homogén egységet. Szem előtt kell tartani, hogy Bulgária és Románia néhány éven belül az EU tagjai lesznek, és addig az Európa Megállapodások az irányadó a kétoldalú kapcsolatokban. A másik ország-csoport Albánia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia és Szerbia és Montenegró. Ezeknél a Stabilizációs és Társulási Megállapodás, illetve folyamat, ami meghatározó, ezek az országok csak a következő évtizedben válhatnak az EU tagjaivá. Horvátország egy „bolygó ország”, egyik csoporthoz sem tartozik a fentiek közül, de inkább az elsőhöz áll közel. EU-tagsága ebben az évtizedben várhatóan megvalósul, de az SAA határozza meg a kétoldalú kapcsolatokat.

A második pont azt a reális félelmet fogalmazza meg, mely szerint a hazai gazdasági szereplők hajlamosak lehetnek inkább az új tagállamok felé fordulni az EU-csatlakozást követően, mivel az számos vonzó lehetőséget kínál a hazai gazdasági szereplők számára. Azonban érdemes megőrizni a délkelet-európai országok irányában is az egyre erősödő kapcsolatokat.

A harmadik pont a jó kapcsolat fenntartására ösztönzi a magyar kormányt a térség kormányaival. Ez egy triviálisnak tűnő szempont, mégis ez az egyik alappillére annak, hogy Magyarország és a térség sikeres együttműködést tudjon megvalósítani. Külön hangsúlyozandó, hogy a jó kapcsolat fenntartása a térség kormányzatainak beállítódásától függetlennek kell lennie.

Negyedik pontként a magyar kisebbség érdekeinek védelmét neveztük meg. A szomszédos délkelet-európai országokban jelentős számú magyar kisebbség él, főként a határok mentén. Az anyaországnak érdeke, hogy ezeknek a csoportoknak az érdekei megfelelően képviselve

legyenek, így a szomszédos országok szuverenitásának megsértése nélkül kell elősegíteni a határon túli magyarság érdekeinek védelmét/fejlesztését. Hosszú távon az európai integráció elősegítése a fő cél, amely várhatóan mindenféle korlátozást felold a Magyarországi területén élők, illetve a határon túli magyarok között.

Ötödik pontunk az, hogy Magyarország Közös programokat alakítson ki a délkelet-európai országokkal. Közös fejlesztési programok megtervezése és végrehajtása számos területen szükséges lenne. Nem csupán a közlekedési infrastruktúra fejlesztése a cél, de a távközlési és energia hálózatok fejlesztése is szükséges a két térség között.

A hatodik pontban a stratégia fő eleme fogalmazódik meg, vagyis lehetőség szerint a „híd szerep” betöltése a Balkán felé, aktív közvetítő szerep az Európai Unió és a térség országai között. Az aktív szerepvállalás szükséges ahhoz, hogy Magyarország egyfajta „híd szerepet” töltsön be a térségek között. Erre a kétoldalú kapcsolatokat meghatározó kérdésekben történő közvetítői szerep felvállalása nyújtja a megfelelő eszközt, amelyre jó lehetőséget teremt hazánk uniós tagsága és földrajzi elhelyezkedése is.

A hetedik pont kapcsolódik az előzőhöz, mely szerint hazánknak egyfajta regionális központtá kellene válni a Balkán felé, amely részben alapozódik a híd-szerephez. Egyre inkább úgy tűnik, hogy hazánk nem lesz képes regionális központtá válni Közép-Európában, ezért érdemes az erőket a Balkán felé koncentrálni. A regionális központ szerep alapvetően egy szolgáltatói központtá válást jelentene, amely révén Magyarország egyfajta pénzügyi, logisztikai, esetleg energetikai központ lehetne a Balkán irányában.

A nyolcadik pontban azt az igényt fogalmazzuk meg, hogy ki kell választani azokat a gazdasági szereplőket, akik partnerek lehetnek a regionális központtá válásban. Ez a feladat „többféle” gazdasági szereplő felkeresését jelenti egyszerre. Egyrészt partnerek lehetnek a már Magyarországon megtelepedett multinacionális vállalatok, másrészt azok a hazai közepes és nagyvállalatok, amelyek regionális terjeszkedésbe kezdtek, vagy kívánnak kezdeni, harmadrészt pedig azokkal a gazdaságokkal kellene felvenni a kapcsolatot, amelyek kevésbé ismerik a balkán térséget. Ez utóbbiakhoz lehet sorolni az USA-t, Japánt, de részben Németországot is. Ezek az országok Magyarországon keresztül kisebb kockázatvállalással tudnának megvalósítani külföldi tőkebefektetéseiket.

A kilencedik pont a hazai vállalatok támogatására ösztönöz a térségbeli befektetések megvalósítása érdekében. A hazai vállalatok ösztönzése a délkelet-európai térségbe történő befektetésekre alapvetően két irányból lehetséges. Egyrészt a vállalatokat jól informálttá kell tenni a délkelet-európai piacokról, vagyis e cégek számára tanácsadás, és képzés szükséges. Másrészt pedig, az export és befektetés ösztönzéséhez elengedhetetlen, hogy ezekhez a tevékenységekhez kamattámogatást, kockázati tőkebefektetést, exporthitel- és befektetés-biztosítást biztosítson a magyar állam. Mivel a kereskedelem és befektetés-fejlesztés nemzeti hatáskörben van az Európai Unióban, ezért erre van lehetősége Magyarországnak.

Végül a tízes pontban arra ösztönözzük a kormányzatot, hogy a Nemzetközi Fejlesztési Együttműködés (NEFE, vagy ODA) keretében továbbra is élvezzenek prioritást egyes balkán államok. Hazánk Európai Unióhoz történő csatlakozása egyben azt is eredményezte, hogy Magyarország a fejlettebb országokhoz hasonlóan segélyező, „donorországgá” vált. A négy stratégiai partnerország között két posztjugoszláv tagállam, Bosznia-Hercegovina és Szerbia és Montenegró is megtalálható. Emellett Macedónia is az egyéb partnerek köréhez tartozik. Mivel ezeket a projekteket az uniós tagállamok hajtják végre, ezért megnyílik a lehetőség a hazai gazdasági szereplők számára is, hogy ezekben részt vehessenek.

VI. SWOT-ELEMZÉS

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> • Hazánk felvétele az Európai Unió tagjai közé azt eredményezi, hogy Magyarország alkupozíciója jelentősen felértékelődött a korábbi évekhez képest; • Az Európai Unió külpolitikájában, bővítési stratégiájában prioritást élvez a délkelet-európai régió, mely minden bizonnyal a következő bővítési kör országait adja majd; • Magyarország földrajzi elhelyezkedése arra predesztinálja, hogy a Balkán felé egyfajta hídszerepet képezzen, Az Európai Unió délkeleti „sarokbástyája” legyen; • Magyarországon megvan a politikai akarat a hídszerep betöltésére, csupán a megfelelő lépések hiányoznak; • Az eddig megvalósult külföldi befektetések megadják Magyarországnak azt az előnyt, hogy a térséget jobban ismerje, mint egyéb országok; • A délkelet-európai országok többsége kiemelkedő gazdasági növekedést produkáltak az elmúlt években, ami nagyrészt a belső kereslet élénkítésén alapult, vagyis magas az importkereslet a régióban • Magyarország külkereskedelmi mérlege masszív többletet mutat, fontos exportpiac főként a mezőgazdasági, élelmiszeripari termékek számára; 	<ul style="list-style-type: none"> • A délkelet-európai országok többségében az infrastruktúra erősen elmaradott, annak fejlesztése szükséges, hiszen jelenleg is gátja az országok közötti gazdasági kapcsolat erősítésének; • Ezek az országok igen sérülékenyek, jelenleg nem fenntartható alapokon növekednek, többségükben igen magas a külkereskedelmi mérleg hiánya, és így a folyó fizetési mérleg is erősen deficitese; • A délkelet-európai országok többségében relatíve alacsony a vásárlóerő, e tekintetben általában jelentősen elmaradnak például Magyarországtól, de a KKE-országok átlagától is; • A térségben jelentős problémát jelent az igen széleskörű korrupció, illetve a feketegazdaság kiterjedt részaránya. Emellett a demokratikus intézmények sem minden esetben léteznek, illetve működnek megfelelően; • A délkelet-európai országok nem képeznek homogén egységet, így különböző stratégia kidolgozása szükséges a különböző országokkal/országcsoportokkal szemben • Az árukereskedelem volumene alacsony, néhány esetben a szolgáltatás-kereskedelem a relevánsabb; • A régió országai között korlátozott együttműködés valósul meg jelenleg; • Magas munkanélküliség a régióban; • Sok esetben a belső piacok sem eléggé integráltak (Szerbia és Montenegró, Bosznia-Hercegovina).

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> • A térségben a privatizációs folyamat még javában tart, így számos értékes vállalat megvásárlására van lehetőség; • Magyarországnak erősítenie kellene az együttműködést a délkelet-európai országokkal, számos területen (közlekedés, távközlés, energia); • Az Európai Unió törekvésével párhuzamosan Magyarországnak is ösztönöznie kell a térségben a szabadkereskedelmi övezet kialakítását már akár középtávon; • Lehetőség van a magyarországi vállalatok zöldmezős beruházásaira is, amelyek az alacsony munkabért és a kedvező adórendszert képesek lehetnek kihasználni; • A délkelet-európai gazdaságok fejlődésével egyre magasabb hozzáadott értékű termékek exportja lehetséges ebbe a térségbe, a vásárlóerő növekedésével; • Magyarországnak lehetősége van az elmúlt másfél évtized során felgyülemlett tranzíciós és európai integrációs tapasztalatainak átadására a térségben; • Az Európai Unió tagjaként lehetőség nyílt a még aktívabb szerepvállalásra a térségben; • Külföldi cégek Magyarországon keresztül fektethetnek be a térségbe, ezáltal csökkentve az országkockázatot, mivel hazánk több ismerettel rendelkezik a térségről; • Magyarország regionális szolgáltatói (pénzügyi, logisztikai, esetleg energia) központtá alakulhat a Balkán felé. 	<ul style="list-style-type: none"> • Természetes folyamat eredményeként várhatóan bekövetkezik az alacsonyabb hozzáadott értékű képviselő termelés átcsábítása, a KKE-országokból, köztük Magyarországról is, részben ebbe a térségbe; • Az elmúlt évtizedre jellemzőek voltak az etnikai forrongások, még nem tisztázott Szerbia és Montenegró jövője (Koszovó, Vajdaság) sem, ezért még mindig magas politikai kockázat van e térségben • Elképzelhető, hogy a délkelet-európai országok csoportja még heterogénebb lesz, és a sikeres országok divergálni fognak a kevésbé sikeresekkel; • A térségben más országok is megpróbálnak várhatóan egyfajta vezető szerepet elérni (például Olaszország, Görögország, esetleg hosszabb távon Románia), amennyiben hazánk nem használja ki a kínálgató lehetőséget, amely jelenleg még megvan; • Megvan a veszélye annak, hogy uniós csatlakozásunkkal az ország gazdasági szereplőinek egy része elveszítheti érdeklődését a délkelet-európai országokkal szemben és inkább a többi tagállam irányába fordul az új lehetőségek kihasználásáért.

MELLÉKLETEK

TÁBLA A. – ALBÁNIA FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI

ALBÁNIA							
	1999	2000	2001	2002	2003*	2004**	2005**
Népesség (ezer fő)	3373	3401	3063	3112	3145	-	-
GDP (milliárd ALL)	488,6	551,3	610,4	677,7	744,6	815,3	892,7
GDP (milliárd EUR)	3,3	4,2	4,8	5,1	5,4	6,0	6,4
GDP növekedés (%)	8,9	7,7	7,6	4,7	6	6	6
GDP/fő (euró, nominális)	986	1223	1551	1645	1721	1910	2010
GDP/fő (euró, PPS)	2520	2800	3390	3560	3740	-	-
ERDI	2,56	2,29	2,19	2,16	2,17	-	-
Áruexport (millió euró)	258	276	341	349	395	420	440
Éves növekedése (%)	40,8	7,1	23,4	2,6	13,2	6,2	4,8
Árúimport (millió euró)	1051	1165	1487	1572	1577	1660	1760
Éves növekedése (%)	42,5	10,8	27,7	5,7	0,3	5,3	6
Áruforgalmi mérleg (millió euró)	-793	-889	-1147	-1222	-1182	-	-
Áruforgalmi mérleg/GDP (%)	-23,8	-21,4	-24,1	-23,9	-21,9	-	-
Folyó fizetési mérleg (millió euró)	-125	-177	-243	-445	-360	-410	-410
Folyó fizetési mérleg/GDP (%)	-3,7	-4,3	-5,1	-8,7	-6,7	-6,8	-6,9
Árfolyam ALL/USD (évi átlag)	137,7	143,7	143,5	140,2	121,9	-	-
Árfolyam ALL/EUR (évi átlag)	147	132,6	128,5	132,4	137,5	135	140
Foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	1065	1068	921	920	-	-	-
Foglalkoztatottak számának változása (%)	-1,8	0,3	-13,8	-0,1	-	-	-
Munkanélküliek száma (ezer fő, év végén)	240	215	181	172	-	-	-
Munkanélküliségi ráta (% , év végén)	18,2	16,8	16,4	15,8	15,2	14,5	14
Havi átlagos bruttó fizetés (ALL)	12708	14963	17218	20923	-	-	-
Havi átlagos bruttó fizetés (EUR)	86,4	112,8	134,0	158,0	-	-	-
Árnövekedés üteme (% , évi átlag)	0,4	0,1	3,1	5,2	2,4	3,5	3,5
Költségvetési bevétel/GDP (%)	22	21,9	22,2	22,2	-	-	-
Költségvetési kiadás/GDP (%)	33,9	30,9	30,5	28,4	-	-	-
Egyenleg/GDP (%)	-11,9	-9,1	-8,3	-6,2	-	-	-

Forrás: Bank of Albania, WIIW Database, saját számítások

* Előzetes, ** Előrejelzés

TÁBLA B. – BOSZNIA-HERCEGOVINA FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI

BOSZNIA-HERCEGOVINA							
	1999	2000	2001	2002	2003*	2004**	2005**
Népesség (ezer fő)	3725	3781	3798	3828	3862	-	-
GDP (milliárd BAM)	9,0	10,1	11,0	11,7	12,2	12,8	13,5
GDP (milliárd EUR)	4,6	5,1	5,6	5,9	6,2	6,5	6,9
GDP növekedés (%)	10	5,5	4,5	3,5	5	5	4,5
GDP/fő (euró, nominális)	1234	1359	1475	1556	1611	1680	1760
GDP/fő (euró, PPS)	4830	5210	5500	5860	6030	-	-
ERDI	3,91	3,83	3,73	3,77	3,74	-	-
Áruexport (millió euró)	781	1274	1268	1169	1321	1430	1520
Éves növekedése (%)	30,7	63,2	-0,5	-7,9	13,1	8,2	6,3
Áruimport (millió euró)	3875	4120	4576	4692	4786	4960	5160
Éves növekedése (%)	14	6,3	11,1	2,5	2	3,6	4
Áruforgalmi mérleg (millió euró)	-3094	-2846	-3308	-3523	-3465	-3530	-3640
Áruforgalmi mérleg/GDP (%)	-67,5	-55,5	-59,2	-59,3	-55,8	-54,1	-52,8
Szolgáltatásexport (millió euró)	370,0	391,0	421,0	403,0	430,0	460,0	500,0
Éves növekedése (%)	-2,0	5,5	7,8	-4,3	6,8	7,0	8,7
Szolgáltatásimport (millió euró)	212,0	214,0	227,0	254,0	262,0	300,0	320,0
Éves növekedése (%)	14,2	0,7	5,9	12,1	3,1	14,5	7,0
Folyó fizetési mérleg (millió euró)	-1031	-956	-1363	-1839	-1844	-1870	-1950
Folyó fizetési mérleg/GDP (%)	-22,4	-18,6	-24,3	-30,9	-29,6	-28,6	-28,3
Árfolyam BAM/USD (évi átlag)	1,83	2,12	2,19	2,08	1,73		
Árfolyam BAM/EUR (évi átlag)	1,96	1,96	1,96	1,96	1,96	1,96	1,96
Foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	630,9	640,6	625,6	637,7	634	-	-
Foglalkoztatottak számának változása (%)	-3,1	1,5	-2,3	1,9	-0,6	-	-
Munkanélküliek száma (ezer fő, év végén)	409,3	421,2	422,2	441,9	459,6	-	-
Munkanélküliségi ráta (% , év végén)	39,3	39,7	40,3	40,9	42	42	41
Havi átlagos bruttó fizetés (BAM)	503	541	595	660	733	-	-
Szövetség (BAM)	551	626	652	710	773	-	-
Szövetség (EUR)	281,1	319,4	332,7	362,2	394,4	-	-
Republika Srpska (BAM)	314	387	444	528	612	-	-
Republika Srpska (EUR)	160,2	197,4	226,5	269,4	312,2	-	-
Árnövekedés üteme (% , évi átlag)	3,7	4,8	3,1	0,4	0,6	0,6	0,5
Költségvetési bevétel/GDP (%)	57,7	53,7	49,7	48	46,7	-	-
Költségvetési kiadás/GDP (%)	65,7	60,7	53,1	50,3	46,3	-	-
Egyenleg/GDP (%)	-7,8	-7	-3,4	-2,3	0,4	-	-

Forrás: National Bank of Bosnia-Herzegovina, WIIW Database, saját számítások

* Előzetes, ** Előrejelzés

TÁBLA C. – BULGÁRIA FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI

BULGÁRIA							
	1999	2000	2001	2002	2003*	2004**	2005**
Népesség (ezer fő)	8190,9	8149,5	7891,1	7845,8	7801,3	-	-
GDP (milliárd BGN)	23,8	26,8	29,7	32,3	34,4	38,0	41,0
GDP (milliárd EUR)	12,2	13,7	15,2	16,5	17,6	19,4	21,0
GDP növekedés (%)	2,3	5,4	4,1	4,9	4,3	4,5	4
GDP/fő (euró, nominális)	1481	1674	1920	2101	2249	2505	2710
GDP/fő (euró, PPS)	5120	5560	6080	6360	6830	-	-
ERDI	3,46	3,32	3,17	3,03	3,04	-	-
Áruexport (millió euró)	3733,7	5253,1	5714,2	6062,9	6662,6	7000	7700
Éves növekedése (%)	-0,4	40,7	8,8	6,1	9,9	5	10
Áruimport (millió euró)	4741,4	6533	7492,6	7754,7	8858,8	9500	10500
Éves növekedése (%)	16,3	37,8	14,7	3,5	14,2	7	10
Áruforgalmi mérleg (millió euró)	-1007,7	-1279,9	-1778,4	-1691,8	-2196,2	-2500	-2800
Áruforgalmi mérleg/GDP (%)	-8,3	-9,4	-11,7	-10,2	-12,5	-12,9	-13,4
Szolgáltatásexport (millió euró)	1686,2	2366,2	2384,8	2478,9	2790,6	3000,0	3400,0
Éves növekedése (%)	5,2	40,3	0,8	3,9	12,6	7,5	13,0
Szolgáltatásimport (millió euró)	1380,6	1818,6	1930,3	1992,9	2266,7	2500,0	2800,0
Éves növekedése (%)	10,5	31,7	6,1	3,2	13,7	10,0	12,0
Folyó fizetési mérleg (millió euró)	-586,9	-761,4	-1101,7	-925,5	-1498,5	-1500	-1600
Folyó fizetési mérleg/GDP (%)	-4,8	-5,6	-7,3	-5,6	-8,5	-7,7	-7,6
FDI beáramlás (millió euró)	775	1103,3	903	980	1253,9	-	-
Árfolyam BGN/USD (évi átlag)	1,838	2,124	2,185	2,077	1,733	-	-
Árfolyam BGN/EUR (évi átlag)	1,956	1,956	1,956	1,956	1,956	1,956	1,956
Foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	2875,3	2794,7	2698,8	2739,6	2834,8	-	-
Foglaltotatottak számának változása (%)	-5,3	-2,8	-3,4	1,5	3,5	-	-
Iparban foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	722,5	662	658,4	666,8	664,2	-	-
Éves növekedése (%)	-10	-8,4	-0,5	1,3	-0,4	-	-
Munkanélküliek száma (ezer fő, év végén)	534	566,8	663,9	592,4	448,7	480	460
Munkanélküliségi ráta (% , év végén)	15,7	16,9	19,7	17,8	13,7	13	12,5
Havi átlagos bruttó fizetés (BGN)	201	224,5	240	257,6	284	-	-
Havi átlagos bruttó fizetés (EUR)	102,8	114,8	122,7	131,7	145,2	-	-
Fogyasztói árindex (% , évi átlag)	2,6	10,3	7,4	5,8	2,3	7	4
Termelői árindex (% , éves átlag)	2,8	17,5	3,8	1,2	4,9	-	-
Költségvetési bevétel/GDP (%)	40,7	41,4	39,8	38,7	40,9	-	-
Költségvetési kiadás/GDP (%)	41,6	42,4	40,7	39,4	40,9	-	-
Egyenleg/GDP (%)	-0,9	-1	-0,9	-0,7	0	-	-
Államadósság/GDP (%)	79,3	73,6	66,2	53,2	46,2	-	-

Forrás: National Bank of Bulgaria, WIIW Database, saját számítások

* Előzetes, ** Előrejelzés

TÁBLA D. – HORVÁTORSZÁG GAZDASÁGI MUTATÓI

HORVÁTORSZÁG							
	1999	2000	2001	2002	2003*	2004**	2005**
Népesség (ezer fő)	4554	4437	4437	4443	4443	-	-
GDP (milliárd HRK)	141,6	152,5	165,6	176,4	189,9	199,9	210,0
GDP (milliárd EUR)	18,7	20,0	22,2	23,8	25,1	26,3	27,6
GDP növekedés (%)	-0,9	2,9	4,4	5,2	4,3	3,2	3,5
GDP/fő (euró, nominális)	4102	4502	4998	5361	5651	5920	6220
GDP/fő (euró, PPS)	7510	8050	8600	9270	9890	-	-
ERDI	1,83	1,79	1,72	1,73	1,75	-	-
Áruexport (millió euró)	4124	4951	5313	5312	5569	5800	6000
Éves növekedése (%)	1	20,1	7,3	0,0	4,8	4,0	3,0
Áruimport (millió euró)	7219	8424	9892	11309	12587	13000	13500
Éves növekedése (%)	-6,4	16,7	17,4	14,3	11,3	3,0	4,0
Áruforgalmi mérleg (millió euró)	-3095	-3473	-4579	-5997	-7018	-7200	-7500
Áruforgalmi mérleg/GDP (%)	-16,6	-17,4	-20,7	-25,2	-27,9	-27,4	-27,1
Szolgáltatásexport (millió euró)	3494,0	4440,0	5443,0	5911,0	7639,0	8000,0	9000,0
Éves növekedése (%)	-1,1	27,1	22,6	8,6	29,2	7,0	12,5
Szolgáltatásimport (millió euró)	1968,0	1982,0	2175,0	2561,0	2640,0	2800,0	3000,0
Éves növekedése (%)	16,9	0,7	9,7	17,7	3,1	5,5	7,0
Folyó fizetési mérleg (millió euró)	-1312	-498	-810	-2035	-1806	-1500	-1400
Folyó fizetési mérleg/GDP (%)	-7	-2,5	-3,7	-8,5	-7,2	-5,7	-5,1
FDI beáramlás (millió euró)	1377	1180	1743	1193	1518	-	-
Árfolyam HRK/USD (évi átlag)	7,110	8,280	8,340	7,860	6,700	-	-
Árfolyam HRK/EUR (évi átlag)	7,58	7,63	7,47	7,41	7,56	7,6	7,6
Foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	1492	1553	1469	1528	1537	-	-
Foglalkoztatottak számának változása (%)	-3,4	4,1	-5,4	4	0,6	-	-
Iparban foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	299,5	291,9	287,2	281	282,6	-	-
Éves növekedése (%)	-3	-2,5	-1,6	-2,2	0,6	-	-
Munkanélküliek száma (ezer fő, év végén)	234	298	277	266	256	-	-
Munkanélküliségi ráta (% , év végén)	13,6	16,1	15,9	14,8	14,3	14,0	13,9
Havi átlagos bruttó fizetés (HRK)	4551	4869	5061	5366	5623	-	-
Havi átlagos bruttó fizetés (EUR)	600,4	638,1	677,5	724,2	743,8	-	-
Fogyasztói árindex (% , évi átlag)	4,2	6,2	4,9	1,7	1,8	2	1,5
Termelői árindex (% , éves átlag)	2,6	9,7	3,6	-0,4	1,9	1	1
Költségvetési bevétel/GDP (%)	48,4	46,2	44,7	45,2	44,9	-	-
Költségvetési kiadás/GDP (%)	56,6	52,7	51,5	50	49,5	-	-
Egyenleg/GDP (%)	-8,2	-6,5	-6,8	-4,8	-6,3	-4,5	-4

Forrás: National Bank of Croatia, WIIW Database, saját számítások

* Előzetes, ** Előrejelzés

TÁBLA E. – MACEDÓNIA FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI

MACEDÓNIA							
	1999	2000	2001	2002	2003*	2004**	2005**
Népesség (ezer fő)	2017,1	2026,4	2034,9	2042	2050	-	-
GDP (milliárd MKD)	209,0	236,4	233,8	244,0	253,5	268,9	285,2
GDP (milliárd EUR)	3,4	3,9	3,8	4,0	4,1	4,3	4,5
GDP növekedés (%)	4,3	4,5	-4,5	0,9	3,1	3,0	4,0
GDP/fő (euró, nominális)	1709	1921	1887	1959	2018	2110	2200
GDP/fő (euró, PPS)	5700	6010	5850	6030	6340	-	-
ERDI	3,34	3,13	3,10	3,08	3,14	-	-
Áruexport (millió euró)	1117	1433	1291	1181	1205	1300	1400
Éves növekedése (%)	-3,0	28,3	-9,9	-8,5	2,0	8,0	8,0
Áruimport (millió euró)	1582	2182	1879	2035	1959	2100	2200
Éves növekedése (%)	-1,8	37,9	-13,9	8,3	-3,7	7,0	5,0
Áruforgalmi mérleg (millió euró)	-465	-749	-588	-854	-754	-800	-800
Áruforgalmi mérleg/GDP (%)	-13,5	-19,2	-15,3	-21,3	-18,2	-18,4	-17,7
Szolgáltatásexport (millió euró)	256,0	344,0	273,0	269,0	289,0	300,0	320,0
Éves növekedése (%)	92,4	34,2	-20,5	-1,6	7,5	3,0	7,0
Szolgáltatásimport (millió euró)	217,0	291,0	295,0	295,0	291,0	300,0	305,0
Éves növekedése (%)	16,3	34,1	1,3	0,2	-1,3	1,0	1,0
Folyó fizetési mérleg (millió euró)	-30,4	-78,5	-272,1	384,3	246,6	-250	-250
Folyó fizetési mérleg/GDP (%)	-0,9	-2,0	-7,1	-9,6	-6	-5,8	-5,6
FDI beáramlás (millió euró)	30,7	189,4	493,2	82,6	83,8	-	-
Árfolyam MKD/USD (évi átlag)	56,90	65,89	68,04	67,74	54,30	-	-
Árfolyam MKD/EUR (évi átlag)	60,62	60,73	60,91	60,98	61,26	62,00	63,00
Foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	545,2	549,8	599,3	561,3	545,1	-	-
Foglalkoztatottak számának változása (%)	1,0	0,8	9,0	-6,3	-2,9	-	-
Iparban foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	119,8	114,4	122,5	110,9	107,2	-	-
Éves növekedése (%)	5,5	-4,5	-4,8	-9,5	-3,3	-	-
Munkanélküliek száma (ezer fő, év végén)	261,5	261,7	263,2	263,5	315,9	-	-
Munkanélküliségi ráta (% , év végén)	32,4	32,2	30,5	31,9	36,7	-	-
Havi átlagos bruttó fizetés (MKD)	9664	10193	10552	11279	11824	-	-
Havi átlagos bruttó fizetés (EUR)	159,4	167,8	173,2	185,0	193,0	-	-
Fogyasztói árindex (% , évi átlag)	-1,1	10,6	5,2	1,4	2,4	3,0	2,0
Termelői árindex (% , éves átlag)	-0,1	10,7	2,0	-0,9	-0,3	2,0	2,0
Költségvetési bevétel/GDP (%)	24,2	26,7	27	28,7	21,3	-	-
Költségvetési kiadás/GDP (%)	23,8	24,4	29,5	29,3	22,3	-	-
Egyenleg/GDP (%)	0,3	2,3	-2,5	-0,6	-1,0	-	-

Forrás: National Bank of Macedonia, WIIW Database, saját számítások

* Előzetes, ** Előrejelzés

TÁBLA F. – ROMÁNIA FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI

ROMÁNIA							
	1999	2000	2001	2002	2003*	2004**	2005**
Népesség (ezer fő)	22458	22435,2	22408,4	21794,8	21733,6	-	-
GDP (milliárd ROL)	545730	803773	1167687	1512617	1890778	2233000	2540000
GDP (milliárd EUR)	33,5	40,3	44,9	48,4	50,3	54,5	58,4
GDP növekedés (%)	-1,2	2,1	5,7	5,0	4,9	5,0	4,5
GDP/fő (euró, nominális)	1491	1795	2002	2221	2316	2510	2700
GDP/fő (euró, PPS)	4980	5230	5700	6360	6730	-	-
ERDI	3,34	2,91	2,85	2,86	2,91	-	-
Áruexport (millió euró)	7986	11273	12722	14675	15614	18500	20500
Éves növekedése (%)	8,3	41,2	12,9	15,4	6,4	18	10
Áruimport (millió euró)	9168	1314	16045	17427	19569	23500	26000
Éves növekedése (%)	-5,6	43,3	22,1	8,6	12,3	19	10
Áruforgalmi mérleg (millió euró)	-1182	9959	-3323	-2752	-3955	-5000	-5500
Áruforgalmi mérleg/GDP (%)	-3,5	24,7	-7,4	-5,7	-7,9	-9,2	-9,4
Szolgáltatásexport (millió euró)	1286,0	1910,0	2273,0	2468,0	2656,0	2900,0	3100,0
Éves növekedése (%)	18,1	48,5	19,0	8,6	7,6	8,0	7,0
Szolgáltatásimport (millió euró)	1658,0	2170,0	2402,0	2463,0	2630,0	2900,0	3200,0
Éves növekedése (%)	2,0	30,9	10,7	2,5	6,8	10,0	10,0
Folyó fizetési mérleg (millió euró)	1352	1494	2488	1623	2920	-3500	-3400
Folyó fizetési mérleg/GDP (%)	-4,0	-3,7	-5,5	-3,4	-5,8	-6,4	-5,8
FDI beáramlás (millió euró)	980	1147	1294	1212	1381	-	-
Árfolyam ROL/USD (évi átlag)	15332,9	21692,7	29060,9	33055,5	33200,1	-	-
Árfolyam ROL/EUR (évi átlag)	16295,6	19955,8	26026,9	31255,3	37555,9	41000	43500
Foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	10775,6	10763,8	10696,9	9234,3	9222,5	-	-
Foglalkoztatottak számának változása (%)	-0,6	-0,1	-0,6	-13,7	-0,1	-	-
Iparban foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	1991	1873	1901	1891	1855	-	-
Éves növekedése (%)	-12,4	-5,9	1,5	-0,5	-1,9	-	-
Munkanélküliek száma (ezer fő, év végén)	789,9	821,2	750	845,3	692	-	-
Munkanélküliségi ráta (% , év végén)	6,8	7,1	6,6	8,4	7	6,8	6,4
Havi átlagos bruttó fizetés (ROL)	1957731	2876645	4282622	5452097	6741152	-	-
Havi átlagos bruttó fizetés (EUR)	120,1	144,2	164,5	174,4	179,5	-	-
Fogyasztói árindex (% , évi átlag)	45,8	45,7	34,5	22,5	15,3	11,0	8,0
Termelői árindex (% , éves átlag)	44,5	53,4	41,0	24,7	19,5	15,0	10,0
Költségvetési bevétel/GDP (%)	-	-	36,4	34,9	-	-	-
Költségvetési kiadás/GDP (%)	-	-	39,9	36,9	-	-	-
Egyenleg/GDP (%)	-	-4,4	-3,5	-2,0	-2,0	-3,0	-3,0
Államadósság/GDP (%)	24,0	23,9	23,2	23,3	21,8	22,7	23,5

Forrás: National Bank of Romania, WIIW Database, saját számítások

* Előzetes, ** Előrejelzés

TÁBLA F. – SZERBIA ÉS MONTENEGRÓ FŐBB GAZDASÁGI MUTATÓI

SZERBIA ÉS MONTENEGRÓ							
	1999	2000	2001	2002	2003*	2004**	2005**
Népesség	8372,7	8342,5	8326,4	8304,7	8300	-	-
GDP (milliárd CSD)	191,1	381,7	771,8	1006,9	1124,0	1273,5	1456,9
GDP (milliárd EUR)	16,3	24,9	13,0	16,6	17,2	17,5	18,2
GDP növekedés (%)	-18,0	5,0	5,5	3,8	2,0	3,0	4,0
GDP/fő (euró, nominális)	1945	2990	1558	1996	2075	2100	2200
Áruexport (millió euró)	1572	2097	2252	2547	2457	2500	2750
Éves növekedése (%)	-41,9	33,4	7,4	13,1	-3,5	2	10
Áruimport (millió euró)	3092	4048	5439	6674	7077	7200	8000
Éves növekedése (%)	-28,6	30,9	34,4	22,7	6	2	10
Áruforgalmi mérleg (millió euró)	-1520	-1951	-3187	-4127	-4620	-4700	-5250
Áruforgalmi mérleg/GDP (%)	-9,3	-7,8	-24,5	-24,9	-26,8	-26,9	-28,8
Szolgáltatásexport (millió euró)	442,0	681,0	832,0	854,0	1077,0	1200,0	1400,0
Éves növekedése (%)	-45,8	54,1	22,2	2,6	26,0	11,0	17,0
Szolgáltatásimport (millió euró)	228,0	320,0	363,0	567,0	712,0	850,0	1100,0
Éves növekedése (%)	-39,4	40,4	13,4	56,2	26,0	19,0	29,0
Folyó fizetési mérleg (millió euró)	-672	-382	-729	-1828	-1797	-2100	-2300
Folyó fizetési mérleg/GDP (%)	-7,1	-4	-5,6	-11	-10,4	-12,5	-12,6
Nettó FDI beáramlás (millió euró)	105	55	186	502	1405	-	-
Árfolyam CSD/USD (évi átlag)	11,0	16,7	66,8	64,2	57,4	-	-
Árfolyam CSD/EUR (évi átlag)	11,74	15,3	59,4	60,79	65,26	73,00	80,00
Foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	33,25	3324	3320	3220,8	-	-	-
Foglalkoztatottak számának változása (%)	-14,6	0	-0,1	-3	-	-	-
Iparban foglalkoztatottak száma (ezer, éves átlag)	804,5	764,7	744	685,8	640	-	-
Éves növekedése (%)	-9,3	-5	-2,7	-7,8	-6,7	-	-
Munkanélküliek száma (ezer fő, év végén)	528	480	490,2	517,3	-	-	-
Munkanélküliségi ráta (% , év végén)	13,7	12,6	12,9	13,8	14	15	15
Havi átlagos bruttó fizetés (CSD)	1309	2588	5545	9208	11500	-	-
Havi átlagos bruttó fizetés (EUR)	111,5	169,2	93,4	151,5	176,2	-	-
Fogyasztói árindex (% , évi átlag)	44,9	86	88,9	16,5	9,4	10	10
Termelői árindex (% , éves átlag)	43,4	106,5	85,1	8,7	4,6	5	5
Költségvetési bevétel/GDP (%)	41,5	36,4	41,5	50,4	49,4	-	-
Költségvetési kiadás/GDP (%)	-	-	-	-	-	-	-
Egyenleg/GDP (%)	-	-	-	-	-	-	-

Forrás: National Bank of Serbia, National Bank of Montenegro, WIIW Database, saját számítások
* Előzetes, ** Előrejelzés

TÁBLA G. – MAGYARORSZÁG ÉS AZ EGYES DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOK KÖZÖTTI KERESKEDELEM SZERKEZETE

Magyarország-Albánia árukereskedelem						
	Export		Import		Egyenleg	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Élelmiszerek, ital, dohány	3,8	3,3	0,0	0,0	3,7	3,3
Nyersanyagok	3,4	4,9	0,1	0,1	3,3	4,8
Energiahordozók	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Feldolgozott termékek	0,9	1,2	0,1	0,1	0,8	1,1
Gépek, gépi berendezések	0,8	1,2	0,0	0,1	0,8	1,1
Összesen	8,9	10,6	0,2	0,4	8,7	10,3

Forrás: Külügyminisztérium

Magyarország-Bosznia-Hercegovina árukereskedelem						
	Export		Import		Egyenleg	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Élelmiszerek, ital, dohány	86,5	89,7	0,1	0,3	86,4	89,5
Nyersanyagok	21,4	22,7	4,4	5,7	17,1	17
Energiahordozók	61,9	72,2	0,0	0	61,9	72,2
Feldolgozott termékek	68,5	59,2	4,4	3,5	64,1	55,7
Gépek, gépi berendezések	8,9	7,8	0,7	10,9	8,2	-3,1
Összesen	247,2	251,2	9,6	20,4	237,6	231,2

Forrás: Külügyminisztérium

Magyarország-Bulgária árukereskedelem						
	Export		Import		Egyenleg	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Élelmiszerek, ital, dohány	24,1	18,8	8,4	9,3	15,7	9,5
Nyersanyagok	0,6	1,1	2,8	3,8	-2,3	-2,7
Energiahordozók	5,7	7,2	0,3	0,9	5,4	6,3
Feldolgozott termékek	70,2	83,8	26,8	37,3	43,4	46,5
Gépek, gépi berendezések	33,1	30,6	10,2	10,2	23	20,4
Összesen	133,7	141,5	48,5	61,4	85,2	80,1

Forrás: Külügyminisztérium

Magyarország-Horvátország árukereskedelem						
	Export		Import		Egyenleg	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Élelmiszerek, ital, dohány	102,4	81,9	3,4	5,2	99	76,7
Nyersanyagok	6,4	12,9	8	6,6	-1,6	6,4
Energiahordozók	44,5	73,4	25,3	12,1	19,2	61,3
Feldolgozott termékek	136,9	165,9	38	37,3	98,9	128,6
Gépek, gépi berendezések	38,3	44	7,3	7,8	31	36,2
Összesen	328,4	378,2	81,9	68,9	246,5	309,3

Forrás: Külügyminisztérium

Magyarország-Macedónia árukereskedelem						
	Export		Import		Egyenleg	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Élelmiszerek, ital, dohány	24,3	19,7	0,4	0,6	23,9	19
Nyersanyagok	0,9	2,2	0,1	0,1	0,9	2,1
Energiahordozók	0,2	0,9	0,0	0,0	0,2	0,9
Feldolgozott termékek	12,4	16,8	1,4	1,9	11	14,9
Gépek, gépi berendezések	11,2	4,7	0,0	0,1	11,1	4,6
Összesen	48,9	44,2	1,9	2,7	47,1	41,5

Forrás: Külügyminisztérium

Magyarország-Románia árukereskedelem						
	Export		Import		Egyenleg	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Élelmiszerek, ital, dohány	133,7	203,9	32,3	23,4	101,5	180,5
Nyersanyagok	10,5	10	48,1	55,5	-37,6	-45,5
Energiahordozók	18,6	32,3	18,9	26,6	-0,3	5,8
Feldolgozott termékek	508,9	553,2	292	337,1	216,9	216
Gépek, gépi berendezések	158,5	187,9	65,8	89,2	92,6	98,7
Összesen	830,2	987,3	457	531,7	373,2	455,6

Forrás: Külügyminisztérium

Magyarország-Szerbia és Montenegró árukereskedelem						
	Export		Import		Egyenleg	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Élelmiszerek, ital, dohány	38,3	40,1	3,2	2,7	35,1	37,4
Nyersanyagok	9,4	6,4	11,2	6,7	-1,8	-0,3
Energiahordozók	14,1	16,3	8,7	10,0	5,4	6,3
Feldolgozott termékek	131,4	147,0	39,5	37	91,9	110
Gépek, gépi berendezések	43,8	71,4	8,0	10	35,8	61,4
Összesen	237,1	281,2	70,6	66,3	166,5	214,8

Forrás: Külügyminisztérium

TÁBLA G. – MAGYARORSZÁG ÉS AZ EGYES DÉLKELET-EURÓPAI ORSZÁGOK KÖZÖTTI KERESKEDELEM RÉSZARÁNYA A TELJES KERESKEDELEMBEN (M. EURÓ, %, 2002-2003)

Albánia-Magyarország egymással szembeni ker. részar. a teljesben (%)				
	Tejles export (m euró)	Részarány (%)	Tejles import (m euró)	Részarány (%)
Albánia	395	0,10	1577	0,67
Magyarország	38096	0,03	42263	0,00
BH-Magyarország egymással szembeni ker. részar. a teljesben (%)				
	Tejles export	Részarány	Tejles import	Részarány
Bosznia-Hercegovina	1321	1,54	4786	5,25
Magyarország	38096	0,66	42263	0,05
Bulgária-Magyarország egymással szembeni ker. részar. teljesben (%)				
	Tejles export	Részarány	Tejles import	Részarány
Bulgária	6663	0,92	8859	1,60
Magyarország	38096	0,37	42263	0,15
Horvátország-Magyarország egymással szembeni ker. részar. a teljesben (%)				
	Tejles export	Részarány	Tejles import	Részarány
Horvátország	5569	1,24	12587	3,00
Magyarország	38096	0,99	42263	0,16
Macedónia-Magyarország egymással szembeni ker. részar. a teljesben (%)				
	Tejles export	Részarány	Tejles import	Részarány
Macedónia	1205	0,22	1959	2,26
Magyarország	38096	0,12	42263	0,01
Románia-Magyarország egymással szembeni ker. részar. a teljesben (%)				
	Tejles export	Részarány	Tejles import	Részarány
Románia	15614	3,41	19569	5,05
Magyarország	38096	2,59	42263	1,26
Szerbia és Montenegró-Magyarország egymással szembeni ker. részar. a teljesben (%)				
	Tejles export	Részarány	Tejles import	Részarány
Szerbia és Montenegró	2600	2,55	7300	3,85
Magyarország	38096	0,74	42263	0,16
DKE-7-Magyarország egymással szembeni ker. részar. a teljesben (%)				
	Tejles export	Részarány	Tejles import	Részarány
DKE-7	33367	2,25	56637	3,70
Magyarország	38096	5,50	42263	1,78

Forrás: Külügyminisztérium, nemzeti bankok, saját számítások